

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2013

Bc. Martina Marková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Česká literatura v období první Československé republiky. Vybraní autoři a jejich stěžejní díla

Martina Marková

Plzeň

2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Česká literatura v období první Československé republiky. Vybraní autoři a jejich stěžejní díla

Martina Marková

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

OBSAH

1. ÚVOD.....	1
2. KULTURNÍ A SPOLEČENSKÝ VÝVOJ PRVNÍ REPUBLIKY.....	5
2.1 Literární směry rozvíjející se v prvorepublikovém období	12
2.2 Slovenské a německé písemnictví	18
3. LEGIONÁŘSKÁ LITERATURA.....	20
3.1 Jaroslav Hašek.....	24
4. PŘEDSTAVITELÉ DEMOKRATICKÉHO PROUDU	30
4.1 Josef Čapek	31
4.2 Karel Čapek	34
4.3 Karel Poláček.....	39
4.4 Eduard Bass.....	42
5. IMAGINATIVNÍ (BÁSNICKÁ) PRÓZA.....	45
5.1 Vladislav Vančura	45
6. LEVICOVĚ ORIENTOVANÍ SPISOVATELÉ	52
6.1 Ivan Olbracht.....	54
6.2 Marie Majerová	58
6.3 Marie Pujmanová	62
7. NĚMECKY PÍŠÍCÍ PŘEDSTAVITELÉ	66
7.1 Franz Kafka.....	67
7.2 Franz Werfel.....	71
7.3 Egon Erwin Kisch	74

8. ZÁVĚR.....	77
9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79
10. RESUMÉ.....	84
11. PŘÍLOHY	86
12. SEZNAM PŘÍLOH	96

1. ÚVOD

Tématem překládané práce je literatura první Československé republiky. Nelze však postihnout celkový vývoj literatury ve sledovaném období, proto se jedná o výběr nejdůležitějších autorů a jejich stěžejních prací z oblasti prózy. Práce má tedy analyzovat různé literární směry, které se ve sledovaném období mezi léty 1918–1938 rozvíjely, a jejich čelní představitele. Tato diplomová práce si neklade za cíl podat jen další přehled dějin literatury, nýbrž vyjádřit její souvislost s probíhajícími historickými, politickými a sociologicko-kulturními událostmi sledovaného období. Ustavením Československé republiky vznikl nový národnostní stát, v němž se začala samostatně rozvíjet politika, ekonomika i kultura. Cílem práce je vývoj vybraných autorů v jejich literární činnosti a různé faktory ovlivňující jejich tvorbu. Jedná se o spojení dějin literatury a historie obecně, což je velmi zajímavé a užitečné sledovat.

Samotný text práce je členěn do šesti samostatných kapitol. V první části je nastíněn počátek demokratického československého státu. Vznik nebyl jednoduchým procesem už z důvodu mnohonárodnostního složení, kdy si každá národnost chtěla zajistit svá práva v nově vzniklém státním celku. Proto se více či méně odděleně vyvíjela i kultura. Pro potřeby této práce je prezentována především kultura česká, s malým přesahem do slovenského a německého písemnictví. Další části práce se již zabývají jednotlivými literárními směry rozvíjejícími se v první polovině 20. století.

Prvním směrem je legionářská literatura. Jedná se o velmi specifický druh literatury, která se jednak zabývá osudy československých vojáků během první světové války, ale zejména jde o díla, jenž psali samotní českoslovenští legionáři působící zejména na východní frontě. Mezi čelní představitele toho proudu u nás patřili Josef Kopta, Rudolf Medek a především Jaroslav Hašek, jemuž je věnován větší prostor, včetně deskripce jeho života a tvorby. Zejména Hašek vnesl do tohoto žánru humorně-satirický obraz války, což bylo tehdy velmi ojedinělé. Jednalo se vlastně o nadnesení se nad těžkou životní situaci,

kteřou válka přinesla. Je však nasnadě podotknout, že Hašek v žádném případě válku nezlehčoval, nýbrž se snažil prostřednictvím svého díla *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* dát lidem jistou naději a útěchu v nelehkých časech. V dílech těchto autorů se věrohodně odráží nejen osobní zážitky z první světové války, ale také obecné události.

Další část práce je věnována analýze děl představitelů demokratického proudu. Jedná se tedy o spisovatele hájící vznik Československa jako samostatného státu a věcně přístupujících k novému poválečnému uspořádání. Tyto autory zároveň spojuje činnost v *Lidových novinách*, a to i přesto, že nepsali práce stejného žánru a ve své tvorbě se dost odlišovali. Je proto zajímavé sledovat a porovnat jejich životy a díla mezi sebou navzájem, ale i v časovém vývoji. Jmenovat je tedy nutné Josefa a Karla Čapkovi, Karla Poláčka a Eduarda Basse. Můžeme se proto u těchto autorů setkat s krátkými povídkami, romány postavenými na skutečném základu i zcela utopické, ale také pohádkami pro děti a cestopisy. Často tak nelze autory zařadit k jednomu tvůrčímu směru, ale jejich tvorba se totiž prolíná napříč různými žánry, někdy přesahujícími oblast literatury, zejména do výtvarného umění (např. u Josefa Čapka).

Následující kapitola analyzuje imaginativní, neboli básnickou, prózu. Jedná se o zvláštní směr literatury, do níž vstupují básnické prvky. Vůdčím představitelem tohoto směru v Československu byl Vladislav Vančura, který se snažil rytmicky a pravidelně uspořádat své texty. Vančura vnášel do svých děl vlastní komentáře a hodnotící soudy, čímž se stal v české literatuře výjimečným. Hlavní důraz u autorů tohoto žánru byl kladen na charakteristiku postav. Próza se měla stát esteticky působivou a líbivou. Autoři se inspirovali zejména poetismem a avantgardními umělci organizovanými v Uměleckém svazu Devětsil.

Dalším velmi významným směrem, rozvíjejícím se v období první Československé republiky, byla literatura levicově orientovaných spisovatelů. Jednalo se o autory výrazně ovlivněné Velkou říjnovou

socialistickou revolucí v Rusku v roce 1917, následným šířením socialismu a vznikem Komunistické strany Československa v roce 1921. Právě s touto organizací všichni uvedení autoři spolupracovali, ať již přímo na stranické úrovni nebo se angažovali ve stranickém tisku. Ve svých dílech tak prezentovali zejména ideologické zájmy Komunistické strany, o nichž byli také sami přesvědčeni. V roce 1929 však došlo k bolševizaci strany, s níž nesouhlasilo sedm komunisticky laděných spisovatelů, kteří byli ze strany vyloučeni. I přesto však u nich levicové nadšení převládalo i nadále.

Poslední část práce je věnována židovským autorům německého původu, kteří převážnou část života žili a tvořili v Praze. Tento směr literatury neměl v Československu jednoduché postavení, protože němečtí Židé byli terčem stále většího národnostního útlaku a jejich kultura se proto mohla rozvíjet pouze v omezené míře a po zániku první republiky už v podstatě vůbec. Mezi nejvýznamnější zde prezentované autory tohoto žánru patří Franz Kafka, Franz Werfel a Egon Erwin Kisch. I jejich tvorba je značně různorodá, od Kafkových utopických románů *Proces* a *Proměna*, až po reálné líčení arménské genocidy v knize *Čtyřicet dnů* Franze Werfela.

Diplomová práce se opírá především o již vydané publikace o dějinách literatury, z nichž nejvýznamnější jsou práce literárního historika Františka Buriánka, který se literaturou první poloviny 20. století zabýval velmi podrobně. Dále je nutné uvést rozsáhlé dílo Arne a Jana Václava Novákových *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Jedná se o přehledovou práci z roku 1939, která ještě není ideologicky ovlivněna, jako většina pozdějších prací, ke kterým je třeba přihlídnout značně kriticky. Z historických prací by bylo možné využít díla Zdeňka Nejedlého, ovšem jeho díla je nutné, vzhledem k ideologickému zaměření, používat velmi opatrně a kriticky. Proto k nim není v práci přihlídnuto. Jednou ze stěžejních užitých publikací je však *Průvodce po dějinách české literatury* od Josefa Hrabáka, Dušana Jeřábka a Zdeňky Tiché. Z nejnovějších prací je třeba jmenovat díla Vladimíra Papouška –

Dějiny nové moderny a Gravitace avantgard, které jsou velkým přínosem sledované problematiky. Z kompozičního hlediska byly nejvíce využity práce Františka Všetického. Dále jsou důležité dílčí knihy o jednotlivých spisovatelích a sborníky z konferencí, konaných k výročí autora narození nebo úmrtí. Neméně významným zdrojem, který by neměl být opomenut, jsou pak jednotlivá popisovaná beletristická díla.

2. KULTURNÍ A SPOLEČENSKÝ VÝVOJ PRVNÍ REPUBLIKY

Po skončení první světové války se rozpadnuvší Rakousko-Uhersko formovalo do několika samostatných státních celků. Jedním z nich byl také Československý stát založený 28. října 1918. Toho dne byla pražským Národním výborem prohlášena nezávislost státu.¹ Jeho celistvost nebyla zprvu vůbec jednoznačná, neboť se proti novému uspořádání postavily oblasti, kde převažovali německy mluvící obyvatelé, snažící se o odtržení. Avšak německá rezistence neměla dostatečnou sílu, proto se odluka těchto území nepodařila. Do konce roku 1920 byly německé oblasti plně podřízeny centrálním československým orgánům.² Další potíže nastaly při integraci Slovenska. Zde doposud zůstávala stará uherská administrativa a všechny tehdejší mocenské složky. Slovenští zástupci požadovali federativní uspořádání a název Česko-Slovensko. Po několika schůzkách slovenských představitelů bylo rozhodnuto o odtržení Slovenska od Uher a jeho spojení s Českými zeměmi. Dále byla ustavena Slovenská národní rada jako reprezentativní orgán slovenského národa a jmenována dočasná slovenská vláda v čele s Vavrem Šrobárem. Vláda fungovala jen od 4. do 14. listopadu 1918.³ Slovensko pak obsadila maďarská vojska, snaha o jejich vytlačení však trvala ještě několik následujících měsíců. 7. prosince 1918 byl Šrobár znovu jmenován ministrem s plnou mocí pro správu Slovenska a 25. března 1919 vyhlásil na Slovensku stanné právo. Pokračovaly však maďarské snahy o připojení Slovenska k Maďarsku. Obsazování se účastnila také sovětská Rudá armáda. Vše se nakonec vyřešilo počátkem července 1919 na diplomatické schůzce v Paříži, kde bylo uzavřeno příměří a Rudá armáda se měla do 5. července 1919 stáhnout. Již 7. července 1919 bylo dokončeno obsazování slovenského území československými vojáky.

¹ Přesný název zní „Prohlášení nezávislosti československého národa“. Tento text byl pak označen jako tzv. Washingtonská deklarace, kterou vypracoval Masaryk se svými spolupracovníky a 18. října 1918 ji zaslal prezidentovi USA W. Wilsonovi. Kol. autorů, Československé dějiny v datech, Praha 1986, s. 378.

² HARNA, J., První československá republika. pokus o demokracii ve střední Evropě, Praha 1990, s. 4.

³ KÁRNÍK, Z., České země v éře První republiky. Díl I. Vznik, budování a zlatá léta republiky, Praha 2000, s. 46.

Tím vlastně skončilo úplné založení československého státu. Představitelé odboje se stali členy vlády a nebylo pochyb o republikánském zřízení, ani o T. G. Masarykovi jako prvním prezidentovi. Předsedou vlády byl jmenován přední činitel domácí politické reprezentace Karel Kramář.

Válka, do té doby nevídané síly, zanechala v národech hlubokou stopu, a to, že se potom některé osamostatnily, bylo vnímáno jako „*nastolení dějinné spravedlnosti*“⁴. Nový československý stát se měl dle Masaryka stát jedním z pilířů nového spravedlivějšího uspořádání Evropy. České obyvatelstvo se dokázalo ztotožnit s faktem češství, příslušností k českému národu a Masaryk byl přesvědčen o rovnosti Čechoslováků s ostatními evropskými národy. Utváření samostatného Československa ale nebylo nijak jednoduchým procesem. Mezi oběma zeměmi existovaly hluboké rozdíly způsobené dosavadní existencí dvou oddělených státních celků. Jedním z prvních kroků, ke kterým nová vláda přistoupila, bylo sjednocení českého a slovenského školství a vyrovnání rozdílů v úrovni vzdělávání. Na Slovensku byl problém s naprosto nedostatečným počtem kvalifikovaných učitelů, proto tam byli posíláni čeští učitelé.⁵ Důležitým úkolem bylo také spojit český a slovenský spisovný jazyk. Ve 20. letech 20. století také došlo ke zrovnoprávnění dívčího studia, které bylo doposud velmi omezováno. Školství a výchova se však upevnily také působením učitelské organizace, Sokola a Československé obce legionářské.

Lidé se s novým státem dokázali velmi rychle ztotožnit. Armáda, státní symboly i nový prezident se stali respektovanými prvky nového demokratického zřízení. I přesto zůstalo Československo státem s mnohonárodnostním obyvatelstvem, z nichž Češi a Slováci tvořili celkem asi 65,5 % a zbytek tvořily minority ostatních národů, mezi něž patřili Němci, Maďaři, Ukrajinci, Rusové, Poláci a Židé.⁶ I z tohoto důvodu nebyl jednotný jazyk ani kultura. Jednotlivé národnosti menšiny se snažily

⁴ MAREK, J., Česká moderní kultura, Praha 1998, s. 265.

⁵ Tamtéž, s. 266.

⁶ HARNA, s. 10.

o tvorbu vlastního kulturního života. I přesto, že vedoucí představitelé státu prosazovali rozvoj německé kultury v českých zemích, bylo pole působnosti pro německé tvůrce velmi omezené a obtížné. Těžká však byla situace, kdy bylo potřeba vyrovnat rozdíly mezi českou a zejména slovenskou kulturou a hospodářstvím, které oproti českému vývoji dosti zaostávaly. I přesto bylo pro Slovensko připojení k Československu výrazným krokem kupředu ve všech sférách veřejného i soukromého života. Slováci byli povýšeni na součást státního národa, čímž byly jejich národní aspirace alespoň zprvu uspokojeny. Zároveň došlo i k velkorysým investicím do národního vzdělání, díky nimž vznikla široká školská soustava a mj. byla již v roce 1919 založena i univerzita v Bratislavě.⁷ Rozvíjelo se školství, věda, ekonomika, kultura i právo používat vlastní jazyk pro oblasti s více než 20 % podílem minoritních obyvatel.⁸ Hlavním cílem této práce je však pouze česká literatura, které je také dále věnována pozornost.

V souvislosti s utvářením národního povědomí ve svébytném státě došlo k poválečnému rozkvětu české národní kultury. *„Léta 1918–1938 bývají často a jistě právem považována za jeden z vrcholů české literatury. Můžeme je postavit vedle dob starší kultury, především rozkvětu středověkého písemnictví v době Karlově.“*⁹ Nicméně v literatuře, která vyšla nebo byla napsána v období první světové války, nelze nalézt prvky vojenského patriotismu, jako tomu bylo např. v německé literatuře. V době války, kdy české země ještě patřily pod mocnou rakousko-uherskou říši, totiž bylo zakázáno vyjadřovat myšlenku hrdosti na české válečné úspěchy. Jako příklad může posloužit zákaz dětské vystřihovánky husitského vojska, která by prý *„mohla budít ducha odporu proti mocnářství“*.¹⁰ A právě po vytvoření nového samostatného státu ožil duch národní bojové tradice. Objevily se především knihy s husitskou tematikou a díla Aloise Jiráska, např. román *Temno*, který vyšel poprvé v roce 1915. Tuto knihu zakázaly školské úřady, byla

⁷ KŘEN, J., Dvě století střední Evropy, Praha 2005, s. 398.

⁸ HARNA, s. 16.

⁹ KÁRNÍK, Z., České země v éře první republiky. Díl III. O přežití a o život, Praha 2003, s. 279.

¹⁰ Tamtéž, s. 282.

vyřazena z knihoven, ale lid si ji velmi oblíbil, a stala se tak tehdy jednou z nejčtenějších knih.

Meziválečná kultura se nesla ve znamení několika proudů, v nichž se shromažďovali jedinci činní v nejrůznějších sférách umění, vědy, politiky a veřejného života. Jednalo se o jistou pluralitu kulturního i politického rozvětvení, jaké se v českém umění ještě neobjevilo. Vznikaly tak různé kluby, spolky a salony, kde se formovala specifická společenská vrstva. Její členové nebyli přímo u moci, nicméně měli úzké vazby na lidi, kteří rozhodovali o státních záležitostech.¹¹ Jedním z příkladů takového spolku byli tzv. pátečníci, což byla skupina politiků a umělců, kteří se scházeli pravidelně v pátek odpoledne u Karla Čapka. Činili tak asi od roku 1925, kdy si Čapek pořídil vilu v Úzké ulici (dnes ulice Bratří Čapků) v Praze na Vinohradech. Mezi členy patřili např. Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš, Josef Šusta, Jan Masaryk, Eduard Bass, Karel Poláček, Vladislav Vančura a další. Rozhovory se týkaly politiky, hospodářství, ekonomiky, společnosti i kultury. Rozhodně se nejednalo o formu vlivu na prezidenta republiky, spíše naopak. Masaryk většinou poslouchal názory ostatních a následně se jim pokoušel vstřípnit svůj úsudek. Leckdy zde vznikaly také nové kulturní nápady. T. G. Masaryk měl velmi rád literaturu, zajímaly ho novinky v tomto oboru a rád o nich diskutoval. Tyto páteční schůzky mu proto byly vhodnou příležitostí.

Objevili se však také odpůrci nového vládního režimu, mezi něž patřili zejména zastánci československého komunismu ve 20. letech 20. století a mladá umělecká generace, která byla okouzlena myšlenkami revoluce v Rusku a na jejímž principu chtěla Československo, potažmo celý svět zásadně přestavět. Jmenovitě k nim patřili Emil František Burian, František Halas, Josef Hora, Egon Erwin Kisch, Marie Majerová, Stanislav Kostka Neumann, Vítězslav Nezval, Ivan Olbracht, Jaroslav Seifert, Karel Teige a Vladislav Vančura. Nebyli však zásadními nepřáteli československého státu, nicméně je přitahovala vize velké spravedlnosti,

¹¹ MAREK, s. 304.

kterou viděli právě v ruské revoluci. Je nutné připomenout, že se nikdo z výše jmenovaných nestal komunistou moskevského typu a většina z nich od této ideje odstupuje ve 30. letech poté, co byl československý komunismus bolševizován.¹²

Dne 24. října 1929 došlo v USA ke zhroucení newyorské burzy v důsledku propadu cen akcií a následného masivního vykupování cenných papírů. To vedlo ke světové hospodářské krizi, která se nevyhnula ani Evropě a Československu. Tato krize velmi zasáhla kapitalistický systém, zvýšila se nezaměstnanost, prohloubila se bída, což vedlo k nedostatku některého zboží. Řada spisovatelů tuto událost využila ve svých dílech, kde pak kritizovali buržoazní společnost a poukazovali na její rozklad. Mezi tyto autory patřili např. Vojtěch Martínek, Božena Benešová, Anna Marie Tilschová aj.

Další významnou událostí zasáhnuvší do vývoje literatury se stal sílící nacismus v Německu po první světové válce, výraznější pak v roce 1933 nástupem k moci Adolfa Hitlera. Došlo ke vzrůstajícímu oživení nacionalismu a požadavkům jednotlivých národnostních menšin na sebeurčení, zvýšilo se také politické napětí způsobené sociálními problémy, dále pak pravicové síly a antidemokratické tendence.¹³ V československém prostředí se v této době utváří skupina autorů, kteří se snaží svou tvorbou bojovat proti tomuto rostoucímu nebezpečí. Do bojového pokrokového tábora je stržen i Karel Čapek a „*jeho další vývojová linie je důsledně protifašistická a nakonec bojovně demokratická a vlastenecká*“.¹⁴ Svůj odpor k fašismu vyjádřil zejména v dílech *Válka s mlouky* (vyšlo 1936), *Bílá nemoc* (1937) a *Matka* (1938). Nepřítel zde není konkrétně pojmenován, avšak každému čtenáři byl velmi dobře znám. Podrobněji je této problematice věnována samostatná kapitola (Představitelé demokratického proudu). Především inteligence měla možnost většího ohlasu a upozorňovala proto na hrozící problémy. Svou

¹² KÁRNÍK, České země v éře první republiky. Díl III., s. 287.

¹³ HARNA, s. 48.

¹⁴ BURIÁNEK, F., Česká literatura od 90. let XIX. století do r. 1945, Praha 1953, s. 79.

tvůrčí činností mohli spisovatelé a další umělci vyjádřit napětí a nebezpečí, které ve 30. letech hrozilo nejen Československu.

V době, kdy první Československá republika přešla Mnichovským diktátem ve druhou republiku (od 1. října 1938), již byly česká vzdělanost a kultura plně rozvinuty a uplatněny. Národní duch, v kultuře značně zakořeněný, udržoval jistotu, že postupně oklešťovaná druhá republika a zejména následný Protektorát Čechy a Morava byly jen dočasnou a pomíjivou epizodou v dějinném trvání. První republika se nicméně za své dvacetileté trvání stala ukázkou, že je možný demokratický vývoj „*v oblasti se staletou tradicí vlády autokratických režimů*“.¹⁵ Kultura a především literatura se rozvíjely po celé Československé republice, jejich kolébkou však zůstávala Praha jako hlavní město a kulturní centrum. Přínos na tom měly slavné zahraniční návštěvy. Z těch významnějších spisovatelů, kteří zde pobývali, můžeme jmenovat např. André Bretona, Vladimira Nabokova, Romana Jakobsona, bratry Thomase a Heinricha Manny, Romaina Rollanda, Alberta Camuse a mnoho dalších. „*Nemohlo být pochyb – Praha se doopravdy, a ne jen naoko stala jedním z evropských ohnisek pokrokové, avantgardní a průbojné kultury a umění*“.¹⁶ Praha lákala více diváků a posluchačů, a také zde sílil ruch uměleckých kaváren a vináren, kde se tvůrci často scházeli a vedli vášnivé diskuze o proudech umění. Mezi významné literární kavárny, hojně navštěvované umělci, patřila zejména kavárna Arco v Hyberské ulici, dále pak Union na Národní třídě. Ve 20. letech byla také významná kavárna zvaná Tůmovka v Lazarské ulici.

Důležitými pro literární tvorbu se stala pražská nakladatelství, v nichž vycházela většina produkce. Na společenskovědní literaturu se zaměřovalo nakladatelství Jana Laichtera, dále pak významná vydavatelství Františka Borového, Nakladatelské družstvo Máj či uznávané nakladatelství Jana Otty, v němž vyšel nejrozsáhlejší a nejlepší

¹⁵ HARNA, s. 62.

¹⁶ KÁRNÍK, České země v éře první republiky. Díl III., s. 148.

český naučný slovník.¹⁷ Populární a modernistické práce vycházely u Josefa Richarda Vilímka, v nakladatelství Družstevní práce. Na Národní třídě pak působilo knihkupectví a nakladatelství, které proslulo jako tzv. Topičův salon; sem chodili kupovat knihy mnozí literáti, novináři a umělci. Z dalších významných institucí tohoto typu je třeba jmenovat nakladatelství Odeon, Orbis (vydávalo především literaturu politického rázu), Melantrich či Aventinum. Posledně jmenovaný podnik byl velmi ambiciózním nakladatelským počinem mladého básníka a studenta Otakara Štorcha-Mariena, nicméně Aventinum finančně podlehl v roce 1934 na následky hospodářské krize.¹⁸ Neméně důležité bylo také vydavatelství *Lidových novin*, které vydávalo časopisy *Červen* a *Přítomnost*, dále pak hlavně knihy bratří Čapků, Viktora Dyka, Stanislava Kostky Neumanna, Ivana Olbrachta, Josefa Hory a dalších. S rozvojem literatury a vydávání knih se také kladl stále větší nárok na technickou kvalitu knih. Školili se odborně kvalifikovaní topografičtí pracovníci, kteří svou prací plnili požadavky náročných čtenářů. Zlepšovala se např. kvalita papíru, tisku, vazby, obálky a celkové grafické úpravy knih. Pro mnohé, zvláště začínající autory, však lepší vlastnosti knihy nebyly dostupné, neboť často museli tvrdě bojovat, aby jejich knížka vůbec vyšla i v malém nákladu.

Co se týče vývoje a analýzy literatury, a to v jakékoliv době, je důležitá podstata spisovatelovy osobnosti, jenž je dána životem jaký autor prožil, ale také různými vnitřními i vnějšími vlivy (např. historický a politický vývoj, rodinné zázemí, inspirace jinými spisovateli či filosofy apod.). Spisovatel se svojí literární tvorbou stává jakýmsi nositelem duchovních hodnot, které jsou ve většině případů živé i po jeho smrti. Pravdou pak zůstává, že „(...) *tvůrčími činy v nepřetržité proměně světa přispívá každý spisovatel k zachování lidské identity*“.¹⁹ Karel Čapek pak v eseji *Několik poznámek k moderní literatuře* (vyšlo 1913) vyjádřil názor,

¹⁷ BALAJKA, B., SOLDÁN, L., CHAROUS, E., Přehledné dějiny literatury II. Dějiny české literatury od konce 19. století do r. 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury, Praha 1995, s. 94–95.

¹⁸ KÁRNÍK, České země v éře první republiky. Díl III., s. 288.

¹⁹ SVOBODA, J., Cesty a zastavení, Ostrava 2002, s. 43.

že z vůle autora vychází právo na tvůrčí projev, o který musí člověk sám usilovat, a pak lze hovořit o individualitě, genu a tvůrčích činech.²⁰

2.1 Literární směry rozvíjející se v prvorepublikovém období

V prvních letech po skončení války se staly hlavním tématem jak v poezii, tak i v próze nedávno prožité válečné události a zkušenosti. S tím se ve svých dílech vyrovnávali např. Stanislav Kostka Neumann, který v roce 1925 napsal knihu *Válčení civilistovo*, kde vyjádřil nesmyslnost války. Jako další významné dílo s válečnými zážitky je možné jmenovat *Večery na slamníku* (poprvé vydané v roce 1920), autorem byl český spisovatel, novinář a učitel Jaromír John, který v této nejvýznamnější knize povídek ukázal válečné útrapy z různých v literatuře neobvyklých úhlů, např. z prostředí nemocnice či školy. Vrcholným dílem s touto tematikou se však stala kniha Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* (1921–1923). Toto dílo a jeho autor je podrobněji rozebráno v následující samostatné kapitole, stejně tak obecně legionářská literatura, mezi jejíž hlavní představitele patřil kromě Haška také Rudolf Medek, Josef Kopta či František Langer.

V souvislosti se vznikem republiky a formováním svébytného národa se utvořil literární směr tíhnoucí k vypjatému národnímu cítění. Uvědomění si příslušnosti k českému národu mělo být hlavní hodnotou, která převyšovala všechny ostatní. Zástupcem této proudu se stal v próze a dramatu Rudolf Medek a v poezii pak Viktor Dyk. Zajímavou částí literatury se stala díla tzv. básnické prózy, kterou psal zejména Vladislav Vančura. Toho lze v jistém smyslu označit jako jazykového novátora, protože hledal moderní výrazové prostředky ve staré češtině a zakomponoval je do svých knih, např. díla *Pekař Jan Marhoul* (1924), *Pole orná i válečná* (1925), *Rozmarné léto* (1926).²¹ Blíže k imaginativnímu směru a Vančurovi v samostatné části.

²⁰ SVOBODA, s. 49.

²¹ KÁRNÍK, České země v éře první republiky. Díl III., s. 301.

Revoluční hnutí šířící se počátkem 20. století Evropou se nevyhnulo ani Českým zemím. V české literatuře se odrazilo především v tzv. proletářské poezii a v avantgardě. Tento směr lze považovat za průkopnické počátky socialistického realismu u nás.²² Především mladí lidé spatřovali v revolučním socialismu a příklonu ke komunistické straně jedinou možnost, která dokáže zabránit dalším válečným útrapám. Jedná se o skupinu umělců, která se formovala kolem sborníku Devětsil. Toto uskupení, pod správným názvem Svaz moderní kultury Devětsil, bylo založeno 5. října 1920 v Praze, pobočku však měli také v Brně. Hlavními iniciátory se stali Vladislav Vančura, Karel Teige a také Jaroslav Seifert. Jako významné členy pak je možné jmenovat Konstantina Biebla, Vítězslava Nezvala, Adolfa Hoffmeistera a další. Mezi základní znaky proletářské literatury patřila revolučnost, optimismus a vědomí třídní solidarity. V dělnické třídě spisovatelé viděli nositele nového života a hodnot, proto měla být nová poezie věnována této vrstvě a měla jí být co nejpřístupnější. V poezii se objevila nová témata ze života – např. práce a boj proletáře. Básně se tak staly více lidovými. Nejvýznamnějším představitelem proletářské poezie u nás byl bezesporu Jiří Wolker, jehož básnické sbírky *Host do domu* (vyšla 1921 a původně se měla jmenovat *Ráj srdce*) a *Těžká hodina* (1922) jsou nejznámějšími sbírkami české proletářské poezie vůbec. Zejména pak básně z *Těžké hodiny* byly výrazem přesvědčení o síle revolučního kolektivismu a snažily se vyjádřit odhodlání změnit život a svět k lepšímu. Radost z dělnické práce v kolektivu se pak stala hlavním rysem této druhé sbírky. Poezie měla vyjadřovat kolektivní pocity, čtenář se měl v básních najít a ztotožnit se s nimi. Měly se mu stát jistou útěchou, že problémy a starosti, které sám prožívá, nejsou cizí ani jiným. Druhou významnou organizací zastřešující proletářské umělce byl Proletkult (proletářská kultura), založený v srpnu 1921.²³ Toto uskupení bylo více politické než Devětsil a jeho patronem se stal především Stanislav Kostka Neumann. Ten se v programovém svolání vyjádřil, že „*Proletkult má jednotným a soustředěným*

²² BURIÁNEK, Česká literatura od 90. let XIX. století do r. 1945, s. 72.

²³ KÁRNÍK, České země v éře první republiky. Díl III., s. 296.

*způsobem pečovat o urychlení a prohloubení sociálně revoluční schopnosti proletariátu v Československu“.*²⁴

Socialistický realismus zaznamenal ohlas také v próze. Mezi první průkopníky tohoto směru u nás byli Ivan Olbracht a Marie Majerová. Olbracht se k proletářskému umění přiklonil zejména agitačním románem *Anna Proletářka* z roku 1928, který se stal uctívaným dílem komunistického režimu. Majerová téma sociálního románu pak použila v díle *Nejkrásnější svět* z roku 1923. Zde se snažila spojit individuální prožitky s nadosobním historickým procesem v životě hlavní hrdinky. Jedná se tak o sociálně psychologický román. Oba autoři vytvořili nového románového hrdinu – třídně uvědomělého dělníka v jeho společenských vztazích.²⁵ Inspirací k tomu jim byla především práce v komunistické straně, kterou oba vykonávali, dále pak vliv a osobní poznání Sovětského svazu.

Jistou reakcí na proletářské umění se stal v moderní literatuře 20. let 20. století poetismus, jenž se rozvíjel výhradně v českém prostředí. Poetismus není směr čistě literární, ale vstupuje také do divadla, výtvarného umění či písňové tvorby. Jako charakteristický se zde jevil technický pokrok, inspirace velkoměstem, cestováním, exotikou. Avšak ani poetismus nepochyboval o správnosti směřování státu ke komunismu. Nechtěl vyjadřovat bídu současného člověka, ale ukázat lepší a šťastnější život, ke kterému člověk v komunistické zemi směřuje. Hlavními propagátory poetismu byli Karel Teige a Vítězslav Nezval, kteří touto koncepcí reagovali na úzce vymezené proletářské umění. Jednalo se zejména o „*odvrat od tendenčnosti k čistému umění*“,²⁶ dále o zábavnost poezie, která měla být určena měšťáckým stylem života. „*Za rozhodující znak poesie byla vyhlášována sensibilita a obraznost. Tím se poesie stávala subjektivistickou (...).*“²⁷ Dle tohoto uměleckého proudu

²⁴ NEUMANN, S. K., Proletkult, In: Červen, 29. 9. 1921, s. 282–283, <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/antologie/avantgarda/AVA1/31.pdf> [cit. dne 2. 2. 2013].

²⁵ BALAJKA, SOLDÁN, CHAROUS, s. 117.

²⁶ BURIÁNEK, Česká literatura od 90. let XIX. století do r. 1945, s. 74.

²⁷ Tamtéž.

měla poezie vyvolávat emoce, to byla její základní a jediná funkce. Vítězslav Nezval, jako primární představitel tohoto směru, napsal surrealisticky laděnou sbírku *Pantomima* (1924), která se stala zároveň programovým manifestem poetismu. Spolu se Seifertovou sbírkou *Na vlnách TSF* (1925) se oba soubory básní staly hlavními díly prvorepublikového poetismu u nás. Ten se inspiroval zejména francouzským dadaismem, ruským futurismem a často se prolínal také se surrealismem. Mezi další představitele poetismu patřili Konstantin Biebl (*Věrný hlas*, 1925) a František Halas, který napsal např. sbírky *Sépie* (1927) a *Kohout plaší smrt* (1930), kde se však již od poetismu trochu vzdaluje.

Počátkem 30. let 20. století se i u nás objevuje nový směr poezie – surrealismus,²⁸ jenž byl vyústěním poetismu. V roce 1934 byla založena Surrealistická skupina a vychází manifest, jehož vůdčí osobností je opět Karel Teige, ale v letech 1934–1938 také Vítězslav Nezval. Mezi další představitele této skupiny se řadí básník Konstantin Biebl, výtvarníci Jindřich Štyrský a Toyen (vlastním jménem Marie Čermínová), sochař Vincenc Makovský či historik Závaš Kalandra. Tento směr byl v mnoha ohledech velmi inspirován psychoanalýzou rakouského lékaře Sigmunda Freuda. Autoři básní usilovali proniknout do podprahového života, hledali inspiraci ve snech, halucinacích, stavech mimo realitu a nevědomí. V souvislosti s velkou fantazií básníka pak přenášeli tyto poznatky do svých básní. Důležité bylo nenechat se limitovat rozumem a logikou myšlení. Představitelé surrealismu byli programově navázáni na západ, především na Francii. To posílila také návštěva André Bretona v Praze v roce 1935. Přičemž Bretona lze považovat za hlavního představitele surrealismu vůbec a jistý vliv zanechal na autory i v českém prostředí.

Do vývoje prózy a dramatu také zasáhl naturalismus. „*Pro naturalisty bylo příznačné hluboké podceňování člověka a jeho sil změnit stávající řád. Snižovali člověka na oběť vlastních pudů a třebaže se*

²⁸ Zrodil se již ve 20. letech 20. století ve Francii. Za první umělecký projev je pak pokládána próza *Magnetická pole* autorů P. Soupaulta a A. Bretona, vydaná v roce 1920.

stavěli k buržoasní společnosti kriticky, v podstatě měla jejich díla sloužit jako lákavá četba sensacektivému měšťákovi.²⁹ Právě touto formou psaní se autoři snažili přiblížit širokému čtenářstvu. Jedním z projevů této tvůrčí práce se staly velmi šířené a oblíbené tzv. rodokapsy, pro dívky pak sentimentální romány o dívčím štěstí (edice *Večery pod lampou*). Rodokapsy, dle původního jména Romány do kapsy, se v našem prostředí začínají objevovat v roce 1935, kdy bylo vydáno první číslo tohoto týdeníku.³⁰ I přesto, že název byl trochu zavádějící – formát byl standardní časopisecké velikosti (dnes formát velikosti A4) a do kapsy se tudíž nevešel, stal se brzy velmi oblíbeným společníkem lidí. Provázel je každodenním životem, na cestách do práce i za zábavou, při čekání ve frontě apod. Hodně oblíbenými se staly zejména mezi studenty středních škol a učilišť. Sešitový román přinášel dobové intelektuální diskuze, ale odrážel i novinky životního stylu, jakým byl např. na přelomu 20. a 30. let 20. století velmi oblíbený tramping. V každém sešitovém vydání se nacházel ucelený příběh, ať už domácí produkce či překlad ze zahraničí, většinou z USA. Tomu odpovídaly také náměty, které byly často z amerického Divokého západu. Většinou zde autoři přispívali pod pseudonymem, za všechny bychom mohli jmenovat známého Boba Hurikána čili Josefa Peterku, což byl hlavní představitel již zmiňovaného českého trampingu.³¹ Zkrácený název Rodokaps byl veřejností přijat jako jméno pro celou skupinu edic, které měly podobný charakter. Mezi léty 1935–1951 začalo vycházet třináct nových sešitových románových edic.³² K těm nejvýznamnějším, které byly vydávány v období první republiky, patří samotný *Rodokaps*, dále pak *Weekend*, *Rozruch*, *Krásný román* či *Moderní romány*.

Opomenout bychom ve výčtu uměleckých směrů a literárních proudů neměli ani společenský román, k němuž se obrátil především Karel Poláček. Napsal rozsáhlou tetralogii románů *Okresní město* (1936), *Hrdinové táhnou do boje* (1936), *Podzemní město* (1937), *Vyprodáno*

²⁹ BURIÁNEK, Česká literatura od 90. let XIX. století do r. 1945, s. 78.

³⁰ JANÁČEK, P., JAREŠ, M., Svět rodokapsu, Praha 2003, s. 15.

³¹ KÁRNÍK, České země v éře první republiky. Díl III., s. 290.

³² JANÁČEK, JAREŠ, s. 19.

(1939). Původně se mělo jednat o pentalogii, avšak pátý díl se za války údajně ztratil.³³ Až posmrtně pak vyšlo Poláčkovu nejznámější dílo *Bylo nás pět* (1946), v němž čtenáři otevírá pohled do kouzelného dětského světa na malém městě. Z dalších, nikoliv však méně významných, literárních směrů, je třeba uvést ruralismus, se kterým se do prózy vnesla venkovská tematika. Za teoretika ruralismu je považován básník, publicista a literární kritik Josef Knap, který se mj. zasloužil o založení ediční řady *Hlasy země*. Z nejdůležitějších Knapových děl jmenujme např. *Réva na zdi* (1926), *Muži a hory* (1928), *Pusztá* (1937). Všechny knihy odrážejí venkovský život spojený se zemědělskými a hospodářskými pracemi. Právě dílo *Pusztá* se zabývá kolonizačním úsilím na Podkarpatské Rusi, kde se obyčejní chudí lidé snaží vytvořit svůj nový domov a obdělávat nepoddajnou půdu. V průběhu první poloviny 20. století došlo k přeměně vesnického románu, který dostává novou podobu. Už nebyl založen jen na uzavřenosti vesnice, ale hlavním hrdinům se zde rozšířily další obzory.

Českoslovenští spisovatelé však navazovali na spojení s kulturou ostatních zemí demokratické Evropy, zejména s anglosaskou a francouzskou literaturou. Nejen v souvislosti s tímto vlivem dochází k proměně všech literárních žánrů a forem. Vztahy mezi těmito jednotlivými proudy a jejich vliv na kulturu se projevoval v polemikách kulturních novin a revue.³⁴ Kolem *Lidových novin* se soustřeďovala skupina autorů, kteří užívali ve svých dílech reportážní postupy, a vytvářeli tak specifický literární žánr – reportážní román. Takto napsal např. Karel Poláček své dílo *Muži v ofsajdu* (1931) či Eduard Bass *Cirkus Humberto* (1941). I přes velkou roztříštěnost literárních směrů v období první republiky, vynikají zejména práce Karla Čapka a legionářská literatura. Tato díla byla již tehdy velmi oblíbená a své výsadní místo v české literatuře si jistě udržela dodnes.

³³ KÁRNÍK, České země v éře první republiky. Díl III., s. 303.

³⁴ MAREK, s. 311.

2.2 Slovenské a německé písemnictví

Literatura se samozřejmě rozvíjela i na Slovensku, kde po roce 1918 dochází k těsnějšímu sepětí slovenské literatury a kultury s českou. Mnohokrát se stalo, že se nové literární směry rozvíjely v česko-slovenském složení. Byla zde také snaha dosavadní literární tvorbu odmaďarizovat a dát jí slovenskou svébytnost. Nicméně témata, která autoři ve svých dílech používali, byla povšechně stejná nebo velmi podobná jako v Českých zemích. Z těch nejvýznamnějších autorů bychom mohli jmenovat zejména Jána Hrušovského, který napsal v roce 1934 *Jánošíka*, dílo o slavném slovenském hrdinovi, dále pak je znám básník a novinář Jožo (Jozef) Nižnánsky, jehož *Čachtická paní* (1932) se stala proslulou nejen na Slovensku. V roce 1922 se na Slovensku utvořila významná skupina soustřeďující se kolem časopisu *DAV* (založen 1924), která byla vedena levicově a stala se základem komunismu na Slovensku. Spolek založili slovenští studenti v Praze a umělecky tíhli spíše k poetismu.³⁵ Spoluzakladatelem *DAVu* byl právník Vlado Clementis, který se stal od roku 1935 také vedoucím redaktorem toho časopisu a současně vstoupil do Komunistické strany Československa. Nejvýznamnějším básníkem této skupiny byl literární teoretik, veřejný činitel a účastník protinacistického odboje Laco Novomeský. Oba byli ve vykonstruovaném procesu v 50. letech obviněni z buržoazního nacionalismu a nemohli tvořit; Clementis byl za to dokonce 3. prosince 1952 popraven.

Opomenout bychom neměli ani německou tvorbu na našem území za první republiky. Německý kulturní proces u nás byl zdlouhavější a složitější než proces politický. Teprve od 30. let 20. století s rostoucím nacismem a oživením myšlenky velkoněmectví se začíná německá kultura a literatura více projevovat. Nicméně německý kulturní život nebyl jednotící už z důvodu velké roztříštěnosti německého obyvatelstva na našem území. Za centrum bychom mohli označit Prahu, nicméně zde se

³⁵ NOVÁK, A., NOVÁK, J. V., Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny. Část B, Literatura obrozeného národa (od r. 1860 do našich dnů), Olomouc 1939, s. 1340.

soustřeďovali především umělci židovského původu, neboť Židy Praha po roce 1918 uznávala za národ.³⁶ V Praze také vycházely nejstarší německé noviny u nás a působila zde jediná německá univerzita mimo rakouské alpské země.³⁷ Nejvýznamnější skupina německy píšících autorů se scházela v již zmiňované kavárně Arco na rohu Hyberské a Dlážděné ulice v Praze. Právě zde se scházeli němečtí spisovatelé s českými, čímž docházelo k prolínání obou kultur. Mezi nejvýraznější autory tohoto směru patří bezesporu Gustav Meyrink, jenž svým *Golemem* (knižně vyšlo již 1915) oživil prastarou židovskou legendu. Jako dalšího je třeba uvést „zuřivého reportéra“ Egona Erwina Kische, což byl mj. redaktor německých pražských novin *Bohemia*. Max Brod – vypravěč, dramatik, historik umění, divadelní a hudební kritik, překladatel – byl důležitý nejen svými díly, ale také tím, že pro svět objevil Franze Kafku a jeho tvorbu. Právě Kafka se stal jedním z nejvýznamnějších německy píšících autorů této doby. Většina jeho děl vyšla až po jeho smrti, a to právě díky zásluze Maxe Broda, většina však pouze německy. Českého vydání se díla dočkala až po mnoha letech, např. jeho nejslavnější dílo *Proces*, které Kafka napsal již v letech 1914–1915, vyšlo německy v roce 1925, česky až v roce 1958. Z dalších jmen pak není možné neuvést autora psychologických románů a dramát Franze Werfela a Rudolfa Fuchse, esejisty a básníka, který překládal díla Petra Bezruče. Všichni tito autoři, jak již bylo výše řečeno, se angažovali především v Praze. Německá kultura se však rozvíjela také v pohraničních německy mluvících oblastech, nicméně od 30. let 20. století stále více podléhala nacismu. Více se pak mohla projevit po německé okupaci Československa v březnu 1939, což již není tématem této práce.

³⁶ KÁRNÍK, České země v éře první republiky. Díl III., s. 315.

³⁷ Tamtéž, s. 318.

3. LEGIONÁŘSKÁ LITERATURA

Během první republiky se v literatuře objevilo téma nedávno prožité první světové války. V československém prostředí však nebyl tento námět tak výrazný jako např. ve Francii nebo Německu. *„Český voják se ocitl v zákopech a byl posílán bojovat proti tomu, koho považoval za svého slovanského bratra nebo s kým cítil sympatie. Proto v uměleckém ztvárnění války chyběly na domácí straně jásavé tóny, a naopak pronikala osudová tragika jedince (...).“*³⁸ Nicméně i tak se válečné činy promítly do poezie a prózy, např. náměty čerpající z vítězství u Zborova, jehož se českoslovenští legionáři účastnili. Legionářskou literaturu je třeba řadit k hlavním proudům prvorepublikové prózy. Jednalo se o velmi oblíbené téma už proto, že českoslovenští legionáři bojující na frontě se zasloužili o vznik samostatného Československa a stali se váženou silou nového státu. Populární se válečná tematika stala mezi samotnými tvůrci i čtenáři. *„Válečné události ale ohrožovaly nejen představu ideální národní celistvosti. Umožnily nahlédnout existenciální limity v životě individua, staly se testem jedince v krajní situaci – a nešlo přitom jen o vojáky, kteří se ocitli v přímém ohrožení.“*³⁹ Kromě legionářské literatury, kterou psali samotní příslušníci vojenských jednotek, se dochovaly různé deníky, zápisky a vzpomínky potomků, jež se staly také důležitým pramenem pro poznání života legionářů a jejich působení především v Rusku.

V českém prostředí se objevila převážně literatura oslavující hrdinství, popisující pouze válečné činy a životní události hlavních postav. Jedná se o tzv. válečný realismus, jehož cílem bylo věrně předložit události odehrávající se na bojové frontě tak, aby měl čtenář pocit, že se stal jejich účastníkem. Mnoho autorů proto po vzniku nového státu sáhlo po tématu války, i když v různém pojetí. Jedni se snažili ukázat hrůzy, které válka přinesla, další heroizovali vojáky a vítězné bitvy, a jiní se zaměřili na osudy legionářů po skončení války a jejich návrat domů (např.

³⁸ MAREK, s. 270.

³⁹ PAPOUŠEK, V., Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905–1923, Praha 2010, s. 50.

Josef Kopta). V této souvislosti proto vzniklo mnoho žánrově odlišných děl. Během války psali legionáři na frontě většinou kratší povídky, novely či básně. Po návratu domů v meziválečném období se s jistým odstupem k válce objevily rozsáhlejší romány, románové cykly a memoárové práce. Téma války použili ve svých dílech např. Vladislav Vančura (*Pole orná a válečná*, 1925), Josef Hora (*Hladový rok*, 1926), Fráňa Šrámek (*Žasnoucí voják*, 1924) a další. Důležitá jsou však díla, která psali sami legionáři jako byli Josef Kopta, František Langer a Rudolf Medek. V období první Československé republiky se také výrazně rozvinulo tzv. legionářské drama, tzn. že autoři psali hry s touto tematikou nebo již stávající díla převáděli na divadelní jeviště (např. kniha Františka Langerova *Vítězové* či Medkův *Plukovník Švec*). Mezi významné autory legionářského dramatu patřil zejména významný herec Zdeněk Štěpánek, který byl členem československých legií na východní frontě, kde také vedl tamější divadlo. Zajímavá je však jeho tvůrčí činnost, kdy napsal 3 legionářské hry – *Transport č. 20* (1928), *Monastýr nad Tajgou* (1929) a *Lidé minulých dnů* (1932) – které uvedlo Vinohradské divadlo.⁴⁰

Legionáři v těžkých podmínkách fronty vydávali vlastní noviny a časopisy, v nichž zprvu uveřejňovali svá krátká díla, která samostatně vyšla až po válce. Hlavní úlohou těchto periodik bylo podat zprávy o událostech z různých bojišť a také aktuální vojenský a politický vývoj. Mezi nejznámější patřily *Československý deník*, *Legionářské noviny* a *Čechoslovan*. V době silící bolševické nadvlády se tyto noviny staly také prostorem pro protikomunistickou propagandu. Kulturní činnost legionářských spisovatelů v Rusku byla také významná v ohledu vzdělávání ostatních vojáků, kdy sami spisovatelé pořádali různé osvětové přednášky o literatuře.⁴¹ Takřka každý pluk měl vlastní knihovnu, kam bylo přemístěno mnoho zejména české literatury.

Mezi autory inspirujícími se tématem války patří Josef Kopta. Ten ve své trilogii *Třetí rota* (1924), *Třetí rota na magistrále* (1927) a *Třetí rota*

⁴⁰ Československé legie v Rusku: Sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze. Uspořádal VEBER, V., Praha 2003, s. 36.

⁴¹ Tamtéž, s. 23.

doma (1935) nepoužil hlavní postavu jako válečného hrdinu, jehož skutky by byly oslavovány, nýbrž jako běžného člověka poznamenaného válečnými útrapami a snažícího se zapojit do běžného života. Jeho díla byla inspirována vlastními zážitky z revolučního Ruska a v mnohých momentech svých románů využil autobiografické vzpomínky. Kopta stál u počátků československých legií v Rusku a jako tajemník a důstojník se účastnil sibiřského tažení do Japonska. Po skončení první světové války pracoval v Památníku odboje. V letech 1925–1936 se živil jako novinář, pak už výhradně jako spisovatel.⁴² V již výše zmiňované trilogii však legie příliš neidealizoval, ale místy je až kritizoval, a to zejména ve druhém a třetím díle. To už mu sláblo uznání, kterého se mu od čtenářů dostalo po prvním díle *Třetí rota*, za který byl dokonce oceněn státní cenou. Jeho tvorba je oproti jiným autorům tohoto směru odlišná v tom, že válka pro něj nebyla absurdní a nepřirozenou, ale tvrdou a krutou skutečností. Odlišoval se svým pohledem na legionáře, které nijak neheroizoval, místy je až kritizoval za nejednotnost a rozkol v rámci jejich roty. Členové byli skeptičtí a vzpírali se pokusům o své usměrnění a umravení.⁴³ Díky jeho tvorbě však máme poměrně živý obraz toho, co se odehrávalo mezi vojáky na ruské frontě. Autor ve své třídílné práci hodnověrně předkládá, jak vznikalo a rozvíjelo se československé vojsko v Rusku, jak válečné poměry působily na vojáky individuálně i kolektivně a jak se ti přeživší bojovníci vraceli domů a bylo pro ně těžké se znovu integrovat do běžného života. Prožívali deziluzi nad poměry v novém státě a rozpory mezi jejich ideály a skutečností. Zároveň je nutné říci, že Kopta nepatřil k těm, kteří by prostřednictvím války chtěli vyjadřovat své vlastenectví např. prostřednictvím vlasteneckých plakátů.⁴⁴ Dnes je však za vrchol jeho tvorby považována kniha *Hlídač č. 47* z roku 1929, jež byla několikrát i zfilmována. Toto dílo však již nepatří do legionářské literatury, jedná se o psychologickou prózu, kde se autor důsledně zaměřil na propracovanou charakteristiku postav.

⁴² NOVÁK, NOVÁK, s. 1461.

⁴³ Tamtéž, s. 1462.

⁴⁴ CHALOUPKA, O., Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti, Brno 2005, s. 439.

K významným legionářskými spisovateli dále náležel dramatik František Langer. I on byl příslušníkem československých legií v Rusku a od jara 1917 zde vykonával také funkci vojenského lékaře. Jeho styl vyprávění se zdál přístupný širokému poli čtenářů, které se stalo svědkem popisovaných válečných událostí.⁴⁵ Ve svém nejdůležitějším díle *Jízdní hlídka* (1935) vylíčil osudový konflikt mezi legiemi a bolševiky. Poměrně barvitě zde vystihl mužné bratrství českých legionářů na Sibiři během bolševické nadvlády a jejich odvahu k hrdinským činům v odporu. Vojáky zde charakterizoval jako jednotlivce bojující za celý kolektiv, což bylo v protikladu s níže uvedeným dílem *Plukovník Švec* Rudolfa Medka. Kniha *Jízdní hlídka* se stala vrcholem jeho dramatické tvorby s legionářskou tematikou. Byla poměrně oblíbená a již v roce 1936 se proto dočkala i filmového zpracování. Z dalších jeho děl věnovaných tématu války můžeme jmenovat povídkový soubor *Železný vlk* (1920, původně *Pět povídek z vojny*). Z této práce je cítit hlavně Langerovo legionářství a válečné zkušenosti autora. Langer psal svá legionářská díla jako divák, který přihlížel všem hrůzám války, avšak do svých děl přidal vlastní zážitky z fronty, čímž děj obohatil. Většinou psal divadelní hry, které se pak hrály v Městském divadle na Královských Vinohradech. Tyto inscenace už však byly různého žánru, nikoliv jen s válečnou tematikou. Jedná se např. o veselohry *Velbloud uchem jehly* (1923), *Grand Hotel Nevada* (1927) a *Obrácení Ferdyše Pištory* (1929).

Dalším neméně důležitým autorem legionářské literatury byl Rudolf Medek, který se stal v meziválečném období velmi populárním, a mnohdy tak byl považován za hlavního představitele tohoto proudu. I on ve svých dílech zužitkoval válečné zkušenosti, zejména když se sám účastnil bitvy u Zborova v roce 1917. V roce 1919 byl jmenován náčelníkem vojenské správy ruských legií. Hodně se angažoval ve vojenské organizační a informační sféře a také při repatriaci našich vojáků. Po válce pak působil na ministerstvu národní obrany a jako ředitel Památníku odboje. Ve 30. letech se Medek zviditelnil svými ostrými výpady proti demokratickým

⁴⁵ MAREK, s. 271.

spisovatelům, např. proti Karlu Čapkovi. Jeho názory také v této době nabyly fašistického stanoviska. Významným dílem je báseň *Zborov*, jež heroicky oslavuje počínání a odvalu českých legionářů v této slavné bitvě. Tato óda vyšla nejprve v roce 1918 v Čeljabinsku a utvořila jádro básnické sbírky *Lví srdce* (vydaná nejprve v Irkutsku v roce 1919 a téhož roku pak i v Praze).⁴⁶ Většina spisovatelů stejného žánru popisovala válečné hrůzy a ničivost války. Medek však toto téma heroizoval a nahlížel na něj prostřednictvím vojáků jako válečných hrdinů, kteří byli posuzováni podle mravních sil, úspěchů a odvahy. „*Je zřejmé, že jeho rozhodujícím cílem bylo podat co nejpozitivnější, vlastenecky vypjatý a národnostně posilující obraz legií, ukázat je nejen jako prostředí hrdinství českého člověka, ale i jako těžiště nových tradic nového samostatného státu.*“⁴⁷ Motiv legionářského hrdiny použil tento autor také v dramatu *Plukovník Švec* (1928), jež bylo uvedeno k 10. výročí vzniku Československé republiky. Posláním legionářského hrdiny bylo zachránit mravní život rozkládající se armády i na úkor ztráty osobního života.⁴⁸ Právě zde se ukázal protiklad k dílům Františka Langera, který psal svá díla jako kolektivní, nikoliv zaměřená jen na úspěchy jedné postavy. Medek legionářské téma využil i v dalších svých dílech např. *Ohnivý drak* (1921), *Veliké dny* (1923), *Ostrov v bouři* (1925), *Mohutný sen* (1926) a *Anabáze* (1927). Tato románová pentalogie sleduje osudy československých legií v Rusku od jejich utváření, přes válečné úspěchy u Zborova a Bachmače, až po konec války.

3.1 Jaroslav Hašek

Jaroslav Hašek se narodil 30. dubna 1883 v Praze. Pocházel z nemajetné rodiny, která bydlela na pražském Novém Městě. Jeho otec sice byl středoškolský profesor, avšak rodina vždy měla jen životní minimum a musela se často stěhovat do stále nuznějších podmínek. I přesto Hašek začal studovat gymnázium v Žitné ulici, ale kvůli špatné

⁴⁶ NOVÁK, NOVÁK, s. 1361.

⁴⁷ CHALOUPKA, s. 587–588.

⁴⁸ NOVÁK, NOVÁK, s. 1362.

kázni a prospěchu musel školu po čtyřech letech opustit. Matka jej pak dala vyučit drogistou. Jako mladý byl Jaroslav nezodpovědný, nedbalý a lehkomyšlný, což mu v podstatě vydrželo celý život. Lze to přičíst velmi mírné matce a otci, který se o něj a jeho mladšího bratra Bohuslava příliš nestaral, a zemřel v době, kdy byly děti ještě malé. Po otcově smrti nastoupil Hašek na obchodní akademii, kde získal rozsáhlé jazykové znalosti (učil se německy, rusky, francouzsky a maďarsky) a začal se více zajímat o literaturu. Již během těchto studií zkusil své první literární pokusy. Můžeme říci, že léta strávená studiem na obchodní akademii, pro něj byla velmi šťastným obdobím. V této době se také zrodila Haškova velká vášeň, kterou bylo cestování. Putoval často se svým bratrem Bohuslavem, lákala jej tulácká volnost a dobrodružství. Po absolvování školy nastoupil jako úředník do banky Slávie, ale po několika měsících odešel a vydal se na cestu na Balkán. V této době také začal ve větší míře holdovat alkoholu a byl několikrát zatčen policií a pokutován. „*Všechny Haškovy životní revolty, počínajíc jeho klukovskými uličnickými kousky, přes všechna mladická tulácká dobrodružství až k jeho bohémскому gaminství nejsou ve skutečnosti projevem nějakých jeho bytostných sklonů, nýbrž jsou vždy především formou sebeobrany před krutostí světa; jsou však i útekem před sebou samým (...), vykoupením z hlubokých depresí (...),*“⁴⁹ které se ho často zmocňovaly.

Po návratu do vlasti se přiklonil k anarchistickému hnutí a pracoval v časopise *Omladina*. Lákala jej především představa anarchistické teorie, která se měla stát základem revoluční aktivity, což mělo vést ke zlepšení společenského systému.⁵⁰ Právě tyto anarchistické myšlenky měly důležitý význam v Haškově pozdější tvorbě. Díky tomu se stal satirikem a jeho díla už pak nebyla jen sentimentální sociální povídky a cestopisy. Kvůli své lásce Jarmile Mayerové přijal mizerně placené místo výpomocného redaktora v časopise *Svět zvířat* a toto stálé zaměstnání mu umožnilo požádat Jarmilu o ruku. Zároveň si záhy otevřel vlastní

⁴⁹ HÁJEK, J., Jaroslav Hašek, Praha 1983, s. 42.

⁵⁰ Touto teorií bylo okouzleno mnoho zejm. mladých lidí a umělců, např. Stanislav Kostka Neumann, Fráňa Šrámek, Karel Toman, František Gellner aj.

obchod se psy, což mu bylo inspirací pro několik povídek i jako motiv do *Osudů dobrého vojáka Švejka*. Tato nespolehlivá a špatně zorganizovaná živnost mu však dlouho nevydržela a manželé se následně dostávali do stále větších finančních problémů. Ani Jarmiliny rodiče už je nechtěli podporovat. Hašek opět začal propadat alkoholu a jejich manželství bylo na rozpadnutí. Z této tíživé situace se snažil Jaroslav najít východisko sebevraždou skokem z Karlova mostu, ale neznámý kolemjdoucí jej strhl zpět.⁵¹ Jarmila od něj nakonec po narození syna Richarda odešla a Hašek se několik let bezcílně protloukal životem až do chvíle, kdy v roce 1915 narukoval k 91. pluku do Českých Budějovic, s nímž odjel na haličskou frontu. Patřil k jednotce nadporučíka Lukáše a působil v 1. střeleckém pluku.⁵² Tuto a další reálné postavy pak použil i ve svých dílech (např. ve „Švejkovi“). V bitvě u Chorupan (24. září 1915) využil první příležitost přeběhnout na ruskou stranu, následovalo několik měsíců boje o přežití v tvrdých zajateckých táborech. Nakazil se zde smrtelným skvrnitým tyfem, který se mu však jako zázrakem podařilo překonat. Na jaře 1916 byli čeští zajatci verbováni ke vstupu do tzv. České družiny, která se pak stala zárodkem československých legií v Rusku. Hašek se bez váhání přihlásil. Od poloviny července 1916 začal svými často protibolševickými články přispívat do periodik *Čechoslovan* a *Československý voják*.

Na jaře 1918 Jaroslav Hašek vystoupil z československých legií, vstoupil do Rudé armády, kde působil jako politický pracovník. Začal v této době tíhnout k socialistickým myšlenkám, které v pozdějších letech přijali i další autoři jako Ivan Olbracht, Marie Majerová, Antonín Macek, Josef Hora a mnoho dalších.⁵³ Během svého působení v ruském vojsku se účastnil komunistické propagandy, za což si vysloužil odpor oficiálního legionářského vedení.⁵⁴ Byl na něj také vypsán zatykač kvůli obvinění z opakované velezrady na československém národě. V následujících

⁵¹ HÁJEK, Jaroslav Hašek, s. 53.

⁵² <http://www.vuapraha.cz/Pages/DatabazeVHA/DetailLegionare.aspx?soldierId=27897> [cit. 3.3.2013].

⁵³ HÁJEK, Jaroslav Hašek, s. 77.

⁵⁴ NOVÁK, NOVÁK, s. 1486.

letech již po skončení války vykonával mnoho funkcí na mnoha místech Ruska. Zajímavý je fakt, že po celou dobu svého působení v Rudé armádě se vyhýbal alkoholu, což mu údajně nečinilo žádné potíže. Na podzim roku 1920 ho vojenské vedení uvolnilo ze všech funkcí a pracovních závazků v Rusku a musel se vrátit do Československa. Navázat na život ve své vlasti pro něj nebylo nijak snadné, byl rozčarován z politické situace, kdy nacionalistický tisk šířil nenávistnou kampaň, jíž se cítil být ohrožen. Obrátil se proti němu zejména tehdejší reakční tisk.⁵⁵ Opět se také objevily finanční problémy. I přes zmíněné těžké poměry vytvořil v tomto období podivuhodně vyzrálé a silné dílo, které patří k jeho vůbec nejlepší tvorbě – *Osudy dobrého vojáka Švejka*. Poslední měsíce svého života strávil v Lipnici nad Sázavou, kde „Švejka“ psal, ale už nedokončil. Dne 3. ledna 1923 zemřel. Všeobecně se hovoří o tom, že se tzv. upil k smrti, ale to není zcela přesné. Po návratu do Československa se sice opravdu k alkoholu vrátil, nicméně jeho zdraví už bylo notně podlomeno dvojnásobným tyfovým onemocněním v Rusku, což ke smrti zcela jistě přispělo.

Vedle jeho nejvýznamnějšího díla, které napsal na sklonku života a jež bude popsáno níže, psal Hašek mnoho povídek a humoristických črt (celkem více než 1200), které napsal většinou ještě před válkou. Jedná se např. o knihy *Trampoty pana Tenkráta* (1912), *Průvodčí cizinců a jiné satiry z cest i z domova* (1913), *Můj obchod se psy a jiné humoresky* (1915). Řada povídek vyšla však ještě dříve v různých novinách a časopisech. Základem jeho děl byly osobní zážitky a zkušenosti, ať již ze svých cest a putování, ale hlavně pak z období vojenského působení na ruské frontě. Mnoho z jeho díla však bylo vydáno až po jeho smrti.

Román *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* (1920–1923) se stal bezesporu vrcholem české literatury s tematikou první světové války. Jaroslav Hašek již v předválečném období napsal mnoho povídek a humoresek, v nichž se postupně objevila postava Josefa Švejka. Poprvé to bylo v roce 1912 v díle *Dobrý voják Švejk a jiné*

⁵⁵ HRABÁK, J., JEŘÁBEK, D., Průvodce po dějinách české literatury, Praha 1984, s. 404.

povídky. Definitivní podoby hlavní postava nabyla až po válce, kdy byl autor nucen z existenčních důvodů spojit příhody Švejka a vydat je jako celek. Samotný děj románu zde není nutné připomínat, protože jej zcela jistě každý zná. Zaměřme se proto na interpretaci tohoto díla. Zprvu je nutné upozornit na několik protikladů, které se v knize vyskytují. Na jedné straně zde autor zobrazil hrůzy, které válka přinesla, na straně druhé však situaci všemožně zlehčuje v jakýsi humorně-satirický obraz doby. Hašek zesměšňoval starý rakouský řád a nesmyslnost války v různých humorných situacích, které Švejk buď vypráví nebo sám prožívá, stává se hloupým vykonavačem často i nesmyslných rozkazů. Další rozporuplnou otázkou zůstává, zda je Švejk opravdový hlupák, nebo to jen předstírá. Samotná hlavní postava se za omezenice považuje, což dokládá např. následující citát z knihy: „*Já si nemohu pomoci,*“ odpověděl vážně Švejk, *„já jsem byl na vojně superarbitrován pro blbost a prohlášen ouředně zvláštní komisí za blba. Já jsem ouřední blb.“*⁵⁶ Některé z hlavních postav (např. nadporučík Lukáš, kterého Hašek popisuje dle skutečné osoby) se však domnívají, že Švejk svoji neznalost pouze předstírá a ve skutečnosti je to prohnaný šibal, který se snaží všemožně vyhnout válce a zachránit si život. Tento postoj ke Švejkovi zaujali ve své práci např. Arne a Jan Václav Novákovi.⁵⁷ Ti zde vůbec nepracovali s myšlenkou, že by hlavní postava byla opravdovým hlupákem, považovali ho za vychytralého a v charakteristice jeho postavy pro něj nenašli dobrého slova. Lze se však ztotožnit s názorem, který obě varianty Švejkova povahopisu spojuje, a to, že hlupákem byl, nicméně v některých situacích to ještě více předstíral, aby získal nějaké úlevy. Je nutné připomenout, že Jaroslav Hašek již nestihl román dopsat. Asi v polovině čtvrtého (a tedy posledního) dílu jej zastihla smrt. Zbytek pak za něj dokončil jeho přítel a fejetonista *Rudého práva* Karel Vaněk, který však již nedokázal dodržet původní koncepci díla a přechod od jednoho autora k druhému je v díle značně patrný zejména v tom, že Vaněk používá mnoho vulgarismů.⁵⁸

⁵⁶ HAŠEK, J., *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války. Díl I. V zázemí*, Praha 1975, s. 26–27.

⁵⁷ NOVÁK, NOVÁK, s. 1487.

⁵⁸ HRABÁK, JERÁBEK, s. 405.

Dílo *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* je odlišené od ostatních knih také zobrazujících první světovou válku v tom, že se jedná o humoristický román, který je napsán lidovým a čtenářsky přitažlivým jazykem.⁵⁹ Vtipnými historkami se Hašek přiblížil obyčejným lidem, kteří prožívali podobné situace. Množství těchto anekdot, jež Švejk v průběhu svého počínání vypráví, však může být pro nepozorného čtenáře trochu matoucí a zprvu není těžké v knize ztratit orientaci. Haškovu podání díla představuje jakýsi „*rafinovaný vypravěčský nástroj k reflexi a sebereflexi*“.⁶⁰ Charakteristický rys dodal knize malíř Josef Lada, který ji doplnil vtipnými ilustracemi a vtiskl všem čtenářům nezaměnitelnou podobu Švejka, která se zároveň stylizuje s Haškovou fyziognomií. Kniha stala velmi oblíbenou nejen u nás, ale i v zahraničí. Byla přeložena do více než 50 jazyků a zůstává populární dodnes. „Švejk“ se brzy po svém vydání dočkal i filmového zpracování, jehož zrežirování se chopili takoví velikáni jako Karel Lamač⁶¹ či Martin Frič.⁶² Nejoblíbenější adaptací se však stal dvoudílný film režiséra a scénáristy Karla Steklého, v němž hlavní roli ztvárnil nezapomenutelný Rudolf Hrušínský.⁶³ Zároveň byl v roce 1954 vytvořen také loutkový film pod vedením Jiřího Trnky a tento námět využili také filmaři v Německu, Rakousku a v posledních letech také pro animovaný film v ukrajinsko-britské koprodukcii.

⁵⁹ CHALOUPKA, s. 261.

⁶⁰ PAPOUŠEK, Dějiny nové moderny, s. 53.

⁶¹ Jednalo se o němé filmy *Dobrý voják Švejk* a *Švejk na frontě*, oba z roku 1926, v nichž hlavní roli ztvárnil Karel Noll.

⁶² Snímek *Dobrý voják Švejk* z roku 1931, v hlavní roli Saša Rašilov.

⁶³ Jedná se o filmy *Dobrý voják Švejk* natočený roku 1956 a jeho pokračování *Poslušně hlásím* z roku 1957.

4. PŘEDSTAVITELÉ DEMOKRATICKÉHO PROUDU

Mezi dvěma světovými válkami se objevilo rozsáhlé množství realistické literatury, která se kriticky stavěla k soudobé měšťácké společnosti a reagovala na problematiku doby. Můžeme nalézt široké pole témat, jež se v písemnictví objevila; od realistického zobrazení skutečnosti a deskripci všedních problémů až k fantastické utopii. Všechny náměty však měly společný rys, a to byla demokratická sympatie s prostým pracujícím člověkem. Demokratismus se vyvíjel k výraznější aktivitě v konfrontaci se vzrůstajícím fašismem a zároveň posiloval svou společenskou pokrokovost. Pro tuto práci byli vybráni čtyři nejdůležitější autoři tohoto směru, jejichž hlavní díla vyšla v období první Československé republiky. Jedná se o Josefa Čapka, Karla Čapka, Karla Poláčka a Eduarda Basse. Spojení těchto čtyř osobností není nikterak náhodné. V prvé řadě se jednalo o generačně spřízněné autory, kteří se narodili v rozmezí pěti let. Nejstarší byl Josef Čapek (1887), pak Eduard Bass (1888), Karel Čapek (1890) a nejmladší Karel Poláček (1892). Dalším významným pojítkem těchto autorů byla především práce v redakci *Lidových novin*, kterým počátkem 20. let 20. století šéfoval Arnošt Heinrich.⁶⁴ Všichni již měli zkušenosti z jiných periodik, zejména novinářská proslulost bratří Čapků byla v této době velmi významná a do *Lidových novin* pak také přivedli Poláčka. Josef Čapek měl také na starosti výtvarnou rubriku novin, ovlivňoval jejich grafickou podobu a články doprovázel svými ilustracemi.

Literatura i její autoři byli hodně ovlivněni a limitováni dobou, politickou situací a ideologií. Zde představovaní autoři se snažili o nezávislé vyjádření ve svých dílech, nicméně ne vždy jim to bylo zcela umožněno. Proto témata jejich prací byla značně různorodá – psali povídky, novely a romány s různými náměty, ale také divadelní hry a pohádky pro děti. Zejména od 30. let 20. století, v souvislosti s rostoucím

⁶⁴ KUDLÁČKOVÁ, H., „My hoši, co spolu mluvíme“ aneb putování E. Basse, bratří Čapků a K. Poláčka za moderní pohádkou, In: Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století (sborník příspěvků ze symposia), Rychnov nad Kněžnou 2004, s. 164.

napětím a hrozbou různých autoritativních režimů v Evropě, bylo pro spisovatele důležité, aby mohli tvořit. Je možné zde vidět jistou komparaci literární činnosti s malířstvím. Papír, stejně jako malířské plátno, se stávají autorovi jistým deníkem, kde se mohou do jisté míry svobodně vyjádřit.

Skupinu těchto autorů bychom mohli označit za pragmatickou či ji nazvat čapkovskou generací, podle jejího nejvýznamnějšího autora Karla Čapka. Politicky se jednalo o autory loajální k režimu a filozoficky se opírající o americký pragmatismus. Jedná se o zvláštní pojetí pravdy, kdy všechny ideje a skutky jsou posuzovány podle užitečnosti pro praktický život.⁶⁵ Hlavním literárním mluvčím této skupiny, která se jevila jako zastávce politického středu, byl Karel Čapek, v jehož tvorbě lze sledovat vývoj demokratismu k výraznější aktivitě v konfrontaci s fašismem a posílení společenské pokrokovosti.⁶⁶

4.1 Josef Čapek

Josef Čapek se narodil 23. března 1887 v Hronově, v rodném městě slavného českého spisovatele Aloise Jiráska. Jeho otec Antonín Čapek byl lékař. Měl starší sestru Helenu a o tři roky mladšího bratra Karla. Josef navštěvoval obecnou a měšťanskou školu v Úpici, kam se rodina přestěhovala. V letech 1900–1901 navštěvoval ještě německou měšťanskou školu v Žacléři. Potom studoval na tříleté německé c. k. odborné tkalcovské škole ve Vrchlabí. Přáním jeho rodičů bylo, aby po skončení studií přebudoval mlýn v Hronově na textilní výrobu, protože tento obor tehdy dost vynášel, a Josef se měl věnovat tomuto řemeslu. Právě na textilní škole se Josef velmi zlepšil ve své umělecké činnosti, bavilo jej kreslit a sám také navrhoval grafické náměty pro textilní průmysl.⁶⁷ Po dokončení školy nastoupil jako pracovník v úpické tkalcovně, kde vykonával činnosti tkalce, montéra i zámečníka; dá se říci

⁶⁵ HRABÁK, JEŘÁBEK, TICHÁ, s. 437.

⁶⁶ BURIÁNEK, F., Česká literatura první poloviny XX. století. II. svazek, Praha 1988, s. 39.

⁶⁷ SLAVÍK, J., OPELÍK, J., Josef Čapek, Praha 1996, s. 15.

vše, co bylo v dílně zapotřebí. Svůj zájem o tvůrčí činnost, malířskou ale z části už i spisovatelskou, však neztrácel. Jeho bratr Karel jej v jeho počínání podporoval proti rodičům, kteří měli o Josefově povolání jiné představy. I přes to nastoupil v roce 1904 do Prahy na Uměleckoprůmyslovou školu, poté studoval i v Paříži. V této době začal více psát, hlavně společně s Karlem. Jeho literární počiny dokonce předčily i výtvarné práce. „*Publikoval dřív, než vystavoval, časopisy mu dřív tiskly prózu a výtvarné referátky, než reprodukovaly práce výtvarné.*“⁶⁸ Nicméně výtvarná činnost dosáhla během jeho života významné úrovně a ocenění v českém výtvarném umění, zejména kubistickém. To ale není předmětem této práce. Věnujme se proto činnosti literární.

Důležitou zkušeností se Čapkovi stala práce v *Lidových novinách*, kde pracoval jako literární kritik a také ilustrátor. Novinářskou činnost dále rozvíjel také v *Národních listech*, *Uměleckém měsíčníku*, *Volných směrech* a *Životě*.⁶⁹ První knihy vydal ve spolupráci s bratrem Karlem. Jedná se např. o hry *Ze života hmyzu* (1921) a *Adam stvořitel* (1927) či sbírky povídek *Zářivé hlubiny* (1916) a *Krakonošova zahrada* (1918). První samostatnou prózou byla kniha *Lelio* z roku 1917. V tomto díle J. Čapek vykresluje pocity jedince k dobovému kontextu, rozpad identity člověka a okolního světa. „*Lelio pojmenovává princip, který později bude typický pro existencialisty a který existencialisté dědí po vidění a myšlení a citovosti počátku dvacátého století.*“⁷⁰ Lze konstatovat, že toto dílo se stalo jakýmsi vyjádřením o době, o tehdejších pocitech ve společnosti. Tímto spisem se Josef Čapek přiblížil k expresionismu i avantgardě. V roce 1930 vydal novelu *Stín kapradiny* o dvou pytlácích, kteří jsou vrahy lesníka a kvůli výčitkám svědomí dobrovolně ukončí svůj život. Autor zde spojil lidovou poezii s moderním expresionismem a právem se řadí k vrcholným dílům těchto stylů u nás, např. Vančurově *Markétě*

⁶⁸ SLAVÍK, OPELÍK, s. 25.

⁶⁹ NOVÁK, NOVÁK, s. 1452.

⁷⁰ PAPOUŠEK, V., *Gravitace avantgard. Imaginace a řeč avantgard v českých literárních textech první poloviny dvacátého století*, Praha 2007, s. 51.

Lazarové či Olbrachtově knize *Nikola Šuhaj Loupežník*.⁷¹ Zcela jiného žánru je pohádková kniha pro děti *Povídání o pejskovi a kočičce* (1929), která se stala velmi populární mezi nejmenšími čtenáři, a kterou bychom neměli ve výčtu Čapkova díla opomenout.

Vraťme se však ještě k životu Josefa Čapka. V roce 1907 otec bratří Čapků vážně onemocněl a rodina se rozhodla natrvalo přestěhovat do Prahy. Najali si byl v Říční ulici č. 11 na Malé Straně. Po absolutoriu na Uměleckoprůmyslové škole v roce 1911 se Josef vydal na studia malířství do Paříže. Po návratu do Prahy se plně začal věnovat výtvarné činnosti a literárnímu doprovodu k uměleckým dílům. Literární činností se tehdy zabýval pouze poskrovnu. Koncem července 1911 se oba bratři stali členy Skupiny výtvarných umělců a Josef přitom redigoval prvních šest sešitů jejího časopisu *Umělecký měsíčník*.⁷² Stal se také členem výboru uměleckého spolku Mánes a svými obrazy obohacoval různé výstavy. S nastupujícím nacismem v Německu i v Československu maloval a vystavoval protinacistické kresby. Účastnil se dokonce se svou tvorbou protifašistické Mezinárodní výstavy karikatur a humoru v Praze v Mánesu, která se konala od dubna do května 1934.⁷³ V následujících letech se zabýval hlavně svým výtvarným talentem, občasně spolupracoval se svým bratrem Karlem na již výše zmiňovaných dílech, která společně vydali. Po vlastní prvotině *Lelio* vyšla i jeho další díla, především povídky a fejetony. V roce 1936 začal psát knihu deníkových zpovědí *Psáno do mraků*, která však vyšla až posmrtně v roce 1947. V den vypuknutí druhé světové války 1. září 1939 byl zatčen a odvezen do věznice na Pankráci. Odtud byl 9. září poslán do koncentračního tábora v Dachau. Během války přemístěn ještě do Buchenwaldu, následně Sachsenhausenu a v únoru 1945 do tábora Bergen-Belsen, kde pravděpodobně zemřel na tyfovou epidemii, která se zde rozšířila v dubnu 1945. Přesné datum však není známo. Josef Čapek, ač vynikající spisovatel a hlavně malíř a kreslíř, žil celý život trochu ve stínu

⁷¹ VOISINE-JECHOVÁ, H., Dějiny české literatury, Jinočany 2005, s. 439.

⁷² SLAVÍK, OPELÍK, s. 544.

⁷³ Tamtéž, s. 547.

svého mladšího a známějšího bratra Karla. Nicméně po něm zůstal důležitý odkaz v české literatuře a významná výtvarná díla.

4.2 Karel Čapek

Mladší bratr Josefa Čapka Karel se narodil 9. ledna 1890 v Malých Svatoňovicích u Úpice, kam se ještě téhož roku rodina přestěhovala. Pohorské prostředí, obtížný život tamějších řemeslníků a otcovo povolání lékaře na něj velmi působilo a často pak tyto náměty užíval ve svých dílech. Např. model otcovy osobnosti najdeme v románech *Krakatit* a *Obyčejný život*. Gymnázium začal Karel studovat v roce 1901 v Hradci Králové, kde byl velmi pilným žákem. Jeho zájem a nadání brzy překročily školní látku; zajímal se především o společenskou problematiku. Inicioval se v tajném studentském spolku Mansarda a kvůli tomu mu byl doporučen přestup na jiné gymnázium.⁷⁴ Čapek tedy začal studovat v Brně, kde bydlel u své starší sestry Heleny a jejího manžela, který Karlovi zprostředkoval možnost publikovat v časopisech, čímž začala od roku 1904 jeho literární činnost.⁷⁵ Dále vystudoval Filozofickou fakultu v Praze, kde získal doktorát s disertací o pragmatismu, a studijně pobyl také v Berlíně a Paříži. Po absolvování školy pracoval krátce jako knihovník, v letech 1917–1920 působil v redakci *Národních listů* a od roku 1921 až do své smrti v *Lidových novinách*. Pro tuto redakci byla určena většina jeho publicistiky – literárně kritické příspěvky, divadelní referáty, články, sloupky, fejetony i kratší romány. Mezi léty 1921–1923 působil také jako dramaturg a režisér Městského divadla na Královských Vinohradech (dnes Vinohradské divadlo). Karel Čapek se stal oficiálním autorem nově vzniklé republiky. Od 30. let 20. století se veřejně prezentoval za obhajobu demokratických a národních svobod proti vzrůstajícímu fašismu a nacismu, čímž se záhy stal nepohodlným. Zemřel 25. prosince 1938 v době, kdy již na něj byl plánován zatykač gestapem. „*Jeho smrt byla do jisté míry symbolická – se ztrátou samostatnosti státu*

⁷⁴ BURIÁNEK, F., Karel Čapek, Praha 1988, s. 19.

⁷⁵ HRABÁK, JERÁBEK, TICHÁ, s. 437.

odcházel spisovatel, který pomáhal utvářet jeho kulturní profil.“⁷⁶ Spisovatelův pohřeb na Vyšehradském hřbitově v Praze byl jakýmsi projevem věrnosti demokratickým ideálům a lidské svobodě.

První práce tvořil Karel Čapek ve spolupráci se svým bratrem Josefem, jak již bylo uvedeno výše. Jedná se např. o knihy *Zářivé hlubiny* (1916) a *Krakonošova zahrada* (1918). Co se týče samostatné tvorby, jednalo se zprvu o povídky. Soubor filozofických próz *Boží muka* (1917) byl prvním samostatným dílem Karla Čapka. V literárních začátcích napsal několik básní, které však vyšly až posmrtně v roce 1946 pod titulem *Vzrušené tance*. Jinak jeho tvorbu tvoří téměř výlučně díla prozaická. Pro potřeby této práce lze rozdělit jeho tvorbu do několika směrů (utopie, protifašistická tematika, pohádky, novinářská činnost), z nichž je opět vybráno jen to nejdůležitější pro vývoj české literatury.

Významnou částí Čapkova díla jsou knihy utopického žánru. Všechna tato díla spojuje nějaký převratný vynález a jeho neblahé důsledky pro lidstvo. Vždy je zde jakási hrozba zneužití daného vynálezu, jež může vést ke zničení světa. To má být určitým varováním před možnou katastrofou. První z nich je hra *R.U.R. (Rossumovi Univerzální Roboti, 1920)*. Jedná se o vědecko-fantastické drama, kde se odrazil autorův zájem o vědu a techniku, i již zmiňované obavy o jejich zneužití. Poprvé zde bylo užito slovo robot, které Karlovi poradil bratr Josef, a stalo se pak mezinárodním termínem. Děj se odehrává v továrně na výrobu robotů, které lidé používají na práci i k válčení. Roboti se však jednoho dne vzbouří a lidstvo vybijí. Ztratí se však plán na výrobu robotů a hrozí, že i oni vyhnou. Mezi dvěma roboty se však objeví cit, stávají se lidmi a civilizace se od samého začátku opět začne rozvíjet. Jedná se vlastně o Čapkovo varování před nebezpečím přetechnizovaného moderního světa.⁷⁷ V roce 1922 vydal Čapek další dvě utopická díla – *Továrna na absolutno* a *Věc Makropulos*. V prvně uvedeném díle dochází k vynálezu zvláštního karburátoru, který uvolňuje absolutno, tedy Boha. Tím se

⁷⁶ HRABÁK, JEŘÁBEK, TICHÁ, s. 437–438.

⁷⁷ BALAJKA, SOLDÁN, CHAROUS, s. 124.

rozšiřují náboženské vášně a dochází ke zničující válce. Lidstvo zachrání dělostřelecký poručík tím, že karburátory zničí. Tento román vykazuje jisté prvky humoru a satiry na velkopodnikání, náboženskou víru, církve a expanzivní války.⁷⁸ *Továrna na Absolutno* byla původně napsána jako fejetonový seriál pro *Lidové noviny* a vycházel od září 1921 do dubna 1922, kdy dílo vyšlo knižně.⁷⁹ Hlavním cílem díla byl boj proti působení absolutna ve všech sférách života. Čapek zde chtěl ukázat rozpory jaké ve společnosti jsou, naznačit jejich zdroje a nebezpečnost. Satira, jež je v knize zjevná, má působit na velkopřemyslové podnikatele, církve, velkostatkáře a diktátory, kteří chtějí dobýt celý svět. V době vydání bylo toto dílo vnímáno poněkud rozporuplně. Kritika se zmiňovala o značné nesourodosti a mnoho intelektu. Český spisovatel a literární kritik se o knize vyjádřil takto: „*Proto vás celý ten skvělý ohňostroj důvtipu a rej espritových prskavek sic velmi příjemně rozptýlí, ale nestrhne.*“⁸⁰ V díle *Věc Makropulos* je pak ústředním tématem recept na dlouhověkost, jenž je nakonec spálen, protože hlavní hrdinka herečka Elina Makropulová je již za dlouhá staletí životem velmi znavena a není šťastná. Zde je vidět jistá analogie s *R.U.R.* V obou dílech se jedná o značné odlidštění, ztrátu citu a lidského vnímání. V době, kdy Čapek psal *Věc Makropulos*, přemítal hlavně nad tím, zda by měl člověk překračovat meze stanovené přírodním řádem, tedy smrtelnost.⁸¹ Další utopické dílo, jenž Karel Čapek vydal, byl *Krakatit* z roku 1924. Ústředním tématem byl opět vynález, který je schopen zničit celý svět, konkrétně se jednalo o velmi silnou třaskavinu. I zde dospěl vynálezce této výbušniny k moudru, že je třeba dělat malé věci pro dobro lidstva, nikoliv významné avšak takové, jež by vedly k jeho destrukci. Autor tímto dílem dá se říci předpověděl uvolnění atomové energie. Nicméně v žádném z těchto děl nejde o to ukázat ty vynálezy, nýbrž Čapek chtěl na jejich příkladu zobrazit stav a mravnost společnosti, která se jimi nechá zneužít.

⁷⁸ HRABÁK, JEŘÁBEK, TICHÁ, s. 439.

⁷⁹ BURIÁNEK, Karel Čapek, s. 164.

⁸⁰ SEZIMA, K., *Krystaly a průsvity. Studie o domácí próze soudobé*, Praha 1928, s. 295.

⁸¹ BURIÁNEK, Karel Čapek, s. 161.

V roce 1936 vyšel román *Válka s mloky*, který také nesl prvky utopického díla, ale zároveň již znaky protifašistické rétoriky. Ústředním námětem je vynález velice inteligentního rodu mloků, kteří jsou využíváni jako pracovní síla. Mloci se však vzbouří (podobně jako roboti v *R.U.R.*) a pomocí trhavin začnou lidem brát pevninu pro svůj životní prostor. V tomto díle byla vyjádřena teorie o vyšším rasovém typu, který se snažil ovládnout svět. Mloci měly být vlastně jakousi alegorií k nacistické ideologii a touze po světové nadvládě. Čapek parodicky zesměšňoval nacistický ideál o vytvoření jednoho lidstva a neochotě trpět rozdíly. Velmi výstižně, avšak v jistém ideologicky zaujatém podtextu, charakterizoval tento spis koncem 80. let 20. století literární historik František Buriánek: *„Ale satirická kritika Čapkova románu je zaměřena zejména na krátkozrakou sobeckou politiku světových velmocí, na americký způsob myšlení utvrzovaný hollywoodským filmem, na nacionalistické a kolonialistické výboje imperialistického světa, na bezmocnost mezinárodních politických organizací národů k uchování míru, na prodejnost a stupiditu buržoazního tisku, na izolovanost a neplodnost kabinetní vědy, na maloměšťácký způsob myšlení a cítění, který se stává snadnou kořistí politické demagogie.“*⁸² Dílo *Válka s mloky* je dodnes považováno za jedno z klasických českých děl sci-fi.⁸³ Karel Čapek reagoval na vzrůstající nebezpečí fašismu také dramaty *Bílá nemoc* (1937) a *Matka* (1938). Hra *Bílá nemoc* vyjádřila protiklad fašistického diktátora, jenž chtěl ovládnout svět, a skromného lékaře Galéna, který objevil lék na vážnou bílou nemoc. Je ochoten lék diktátorovi poskytnout, ale ten se musí vzdát svých válečných plánů. Kniha však končí smrtí doktora Galéna, který je ušlapán válkou zfanatizovaným davem, a lék již diktátorovi nestihne donést. V tomto díle je názorně ukázáno nebezpečí davového šílenství a diktatury, nicméně zde chybí tvrdší upozornění na potřebu aktivní opozice proti hrozícímu nebezpečí.⁸⁴ Tu již Čapek vyjádřil ve své poslední hře *Matka*, reagující na španělskou občanskou válku.

⁸² BURIÁNEK, Česká literatura první poloviny XX. století. II. svazek, s. 43.

⁸³ HOLÝ, J., Možnosti interpretace. Česká, polská a slovenská literatura 20. století, Olomouc 2002, s. 184.

⁸⁴ HRABÁK, JERÁBEK, TICHÁ, s. 489.

Jedná se o příběh ženy, jež kvůli válce ztratila čtyři syny, a proto horlivě střeží život toho posledního. Ovšem když nepřítel střílí do malých dětí, vtiskne do rukou pušku i svému poslednímu synovi. Hlavní hrdinka tak ztrácí pasivitu a sebere odvahu vzepřít se zlu.

Karel Čapek samozřejmě napsal i další významná díla, není zde pro ně bohužel větší prostor. Je však potřeba je alespoň zmínit. Pro děti napsal velmi oblíbenou pohádku *Dášeňka čili Život štěněte* (1933) či soubor *Devatero pohádek* (1932). V pohádkách autor spojil nadpřirozeno s lidským životem, kdy pohádkové bytosti jsou polidštěny a mají lidské vlastnosti. Zároveň děj zasadil do skutečného prostředí, zejména do kraje svého dětství. Zajímavý je také fakt, že v jeho vyprávěních nenalezneme žádnou vyloženě zlou postavu. Zápornější bytosti jsou spíše k politování, mají lidské vlastnosti, a proto jsou napravitelné. Dalším žánrem, jímž se Čapek zabýval, byly povídky. Čtenářsky velmi oblíbené byly *Povídky z jedné kapsy* (1929) a *Povídky z druhé kapsy* (1929). Díky cestám po Evropě se také inspiroval pro psaní cestopisů, z nichž je možné jmenovat *Italské listy* (1923), *Anglické listy* (1924), *Výlet do Španěl* (1930), *Obrázky z Holandska* (1932) či *Cesta na sever* (1936), které doplnil vlastními ilustracemi. Jeho důležitým dílem byly *Hovory s T. G. Masarykem* (3 svazky let 1928–1935), doplněné v roce 1935 ještě o osobitou esej *Mlčení s T. G. Masarykem*. Zde Čapek zachytil názory, zvyky a postoje prvního československého prezidenta a dodnes jsou důležitým svědectvím o něm.

Karla Čapka můžeme zcela jistě označit za velice tvůrčího člověka, který se orientoval v mnoha oblastech a věnoval se celé řadě literárních žánrů. Ve své knize to velmi výstižně vyjádřili Jan Václav a Arne Novákovi: „V jeho dílech ať románových ať dramatických vane nálada revoluční, vzpíná se utopické chtění, klene se myšlenkový titanismus. Ale Čapek není oslavovatelem, nýbrž skeptickým kritikem těchto tendencí (...).“⁸⁵ Čapek se všemožně snažil přiblížit k čtenáři a co nejvíce zmenšit svůj odstup k němu. Vedl čtenáře k podstatě základních otázek lidství a

⁸⁵ NOVÁK, NOVÁK, s. 1450.

morálních hodnot. U jeho děl se člověk zamyslí nejen nad čteným textem, nýbrž i nad vlastními postoji a životem. Je však nutné upozornit, že svá stanoviska si má čtenář určit sám, v žádném případě bychom je neměli přijímat od autora ani od nikoho jiného. Tento významný autor při své tvorbě myslel na konečného čtenáře. Důsledně promýšlel jak bude jeho text působit na lidi, ale rozhodně je nechtěl nijak ovlivňovat. Jeho téměř veškerá tvorba byla prostoupena odporem vůči válkám, surovosti totalitních režimů a zničením lidského života. Nicméně jsou knihy Karla Čapka dodnes velmi oblíbené a jsou jedněmi z nejčtenějších u nás. Čapek byl a stále je velmi populárním spisovatelem také díky vysoce uměleckému, ale zároveň pro čtenáře přístupnému stylu jakým psal. Sdělovací funkci, která je v písemném projevu nutná, doplňuje K. Čapek o funkci estetickou, jež by podle jeho slov měl mít každý dobrý spisovatel, ale bohužel tomu tak není.⁸⁶ Tento významný prvorepublikový autor však dokázal spojit uměleckou hodnotu díla s přístupností nejširší čtenářské obci a tím se jeho díla stala jedinečnými.

4.3 Karel Poláček

Tento významný český spisovatel vytvořil za svůj krátký a obtížný život důležitá díla české literatury. Karel Poláček se narodil 22. března 1892 v Rychnově nad Kněžnou Jindřichu a Žofii Poláčkovým. Jeho otec byl židovský obchodník se smíšeným zbožím. Během studií na obecné škole a později na gymnáziu nebyl moc dobrým žákem.⁸⁷ Po skončení studií nastoupil jako písař v advokátní kanceláři, ale po několika měsících byl propuštěn. Během první světové války sloužil na různých místech fronty, ale dezertoval a dostal se do zajetí v Srbsku, kde zůstal až do konce války. Poté pracoval jako úředník u vývozní a dovozní komise. V této době začal kreslit a hlavně psát. Napsal zde svou první povídku

⁸⁶ HAMAN, A., K otázce čtenářské přístupnosti Čapkova díla, In: Karel Čapek – Sborník příspěvků z Národní konference k stému výročí autorova narození, Hradec Králové 1990, s. 65–66.

⁸⁷ KRULICHOVÁ, M., Karel Poláček – život a dílo. Katalog stálé expozice muzea v Rychnově nad Kněžnou, Rychnov nad Kněžkou 1995, s. 13.

Kolotoč, která vyšla v periodiku *Tribuna* 30. října 1920. Autor ji podepsal pseudonymem Kočkodan, jenž začal používat.⁸⁸ Tato přezdívka se objevila také v redakci *Lidových novin*, kam Poláčka přivedli bratři Čapkové. V této době se také začal účastnit schůzek tzv. pátečníků. V *Lidových novinách* psal tzv. soudničky; při jejich tvorbě čerpal ze soudních přelíčení u soudu na Pankráci. Bylo zde třeba zapojit humorismus, nadsázku a ironii, což se mu velmi dobře povedlo a tento žánr se stal mezi válkami velmi oblíbeným. Střídavě pracoval v *Lidových novinách*, *Tribuně*, *Českém slovu* a také jako vedoucí a odpovědný redaktor čtrnáctideníku *Dobry den*. V březnu 1939 však musel z rasových důvodů redakci *Lidových novin* opustit a během okupace pracoval jako zaměstnanec Židovské náboženské obce při registraci zabavených knihoven. Dne 5. července 1943 byl transportem De s pořadovým číslem 541 odvezen do koncentračního tábora Terezín. Zde se snažil ještě věnovat své tvůrčí činnosti a povzbuzoval své spoluvězně různými „přednáškami“ o české kultuře.⁸⁹ 18. října 1944 pak byl transportem Es (č. vězně 988) deportován do vyhlazovacího tábora v Osvětimi.⁹⁰ Naposledy byl očitými svědky viděn Poláček na pochodu smrti z tábora Hindenburg, kam byl přemístěn. Zemřel pravděpodobně na přelomu ledna a února 1945 po příjezdu do koncentračního tábora Dora. Dříve byla jako místo Poláčkovy smrti uváděna Osvětim, nicméně v 90. letech 20. století se podařilo objevit svědkyni a Poláčkovu spoluvězeňkyni Kláru Baumöhlovou, která holocaust přežila a potvrdila, že viděla Karla Poláčka z Osvětimi odjíždět; přesněji byl již nemocen a vezen na saních.⁹¹

Vůbec první dílo, které Karel Poláček vydal, byly *Povídky pana Kočkodana* z roku 1922. Ve většině svých děl se snažil pravdivě zobrazit obyčejného člověka v každodenním prostředí. Jeho hlavní knihou, jež vyšla za první republiky, byl populární román *Muži v ofsajdu* (1931).

⁸⁸ KRULICHOVÁ, Karel Poláček – život a dílo, s. 19.

⁸⁹ SLABÝ, Z. K., Stereotyp v životě a díle Karla Poláčka, In: Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století (sborník příspěvků ze sympozia), Rychnov nad Kněžnou 2004, s. 85.

⁹⁰ <http://www.holocaust.cz/cz/victims/PERSON.ITI.1722124> [cit. 5.3.2013].

⁹¹ KRULICHOVÁ, Karel Poláček – život a dílo, s. 57.

Hlavními hrdiny jsou zde otec a syn Hanýskové – fotbaloví fanoušci, prostřednictvím nichž nás autor zavádí do sportovního prostředí fotbalových klubů Viktoria Žižkov a Slavia Praha. Kniha se brzy stala oblíbenou a ještě téhož roku se dočkala zfilmování, i když vlastně náhodou. Bylo potřeba vyplnit místo v natáčecím plánu pražského ateliéru A–B a jako předloha pro film byli vybráni právě *Muži v ofsajdu*. Maloměstské prostředí Rychnova nad Kněžnou se pro Poláčka stalo velkou inspirací, z níž při psaní čerpal. Do svých děl pak věrně promítl život na maloměstě a židovské prostředí, které mu bylo tak blízké. Mnoho skutečných obyvatel městečka přenesl do svých románů a povídek. „*Podařilo se mu vytvořit humorné a satirické obrazy malých lidí konfrontovaných s pokušeními a s předsudky moderní doby, jako je byl sport, technický pokrok, novinářství a film.*“⁹² Právě znalost psychologie, zvyků a životních postojů lidí z malého města uplatnil v románu *Dům na předměstí* z roku 1928. Poláček zamýšlel napsat pentalogii odehrávající se v tomto prostředí. Romány vyšly pouze čtyři a to: *Okresní město* (1936), *Hrdinové táhnou do boje* (1936), *Podzemní město* (1937) a *Vyprodáno* (1939). Poslední díl se údajně ztratil během války. V období nacistické okupace vydal pod pseudonymem Vlastimil Rada ještě známé dílo *Hostinec U kamenného stolu* (1941). V roce 1946 pak posmrtně vyšlo Poláčkově nejznámější a nejvýznamnější dílo *Bylo nás pět*, které se stalo jednou z nejčtenějších knih české literatury, v níž autor krásně spojil zodpovědný svět dospělých s bezstarostnými příhodami party chlapců na malém městě.

Karel Poláček byl marxistickými literárními historiky považován za satirického kritika měšťácké společnosti.⁹³ Toto označení je nicméně zavádějící, protože Poláček maloměstské prostředí nekritizoval, nýbrž jej chtěl hodnověrně předložit čtenáři. Používal při tom zvláštní jazyk pohybující se na pomezí humoru a satiry. Proto mohou některé jeho pasáže vyznít až kriticky, nicméně ne ve špatném smyslu. Jedná se o

⁹² VOISINE-JECHOVÁ, s. 441.

⁹³ MALEVIČ, O., Karel Poláček, čeští satirikové vůbec a válka se satirou v Čechách, In: Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století (sborník příspěvků ze symposia), Rychnov nad Kněžnou 2004, s. 22.

satiru, která využívá slovních klišé a parodování, jež oživují autorův styl. „Hlavními terči Poláčkovy satirické střelby byly byrokratismus, militarismus, komunisté a fašisté (...), katolický a agrární antisemitský tisk.“⁹⁴ Přesto je tento jeho sarkasmus dosti neškodný, např. v porovnání s Čapkovou knihou *Továrna na Absolutno*. Z většiny jeho tvorby je cítit to, že tzv. „zůstával nad tématem“, i když čerpal z osobních zkušeností. Avšak i to bylo pouze součástí jeho literární stylizace a různými ději, jež popisuje ve svých knihách, hluboko pronikl i osobně.

4.4 Eduard Bass

V neposlední řadě je třeba jmenovat jako dalšího autora demokratického proudu Eduarda Basse. Ten do české literatury vnesl, zejména v českém prostředí tehdy exotický, svět cirkusů, varieté a kabaretů, ale také motiv kriminality v moderním velkoměstě. Eduard Bass, vlastním jménem Eduard Schmidt, se narodil v Praze přesně o půlnoci z 31. prosince 1887 na 1. ledna 1888, můžeme se proto setkat s oběma daty. Byl synem majitele firmy na kartáče, v níž po maturitě krátce pracoval, nejprve jako prodavač a po více než ročním pobytu v Curychu a Mnichově, kde se naučil jak firmu vést, také jako obchodní zástupce.⁹⁵ Možná právě už předem určená kariéra v rodinném podniku, jej nasměrovala k umění. Již během studií se však zajímal o literaturu a různé druhy zábavy, zejména cirkusy, kabarety a další zábavní podniky. Řadu z nich navštívil v během obchodních cest po Evropě. Díky tomu se stal v roce 1910 zpěvákem a kabaretním umělcem (např. v kabaretu Bílá labuť v Praze). Od roku 1913 pracoval ve velmi významném kabaretu Červená sedma v Praze, kde působil jako konferenciér, recitátor a autor menších scén. V Červené sedmě se setkal s mnoha již tehdy významnými osobnostmi. Jeho kolegy zde byli např. Vlasta Burian, Rudolf Antonín Dvorský, Ferenc Futurista, Saša Rašilov či Karel Hašler. Kabaretiérské činnosti se Bass plně začal věnovat po smrti svého otce

⁹⁴ Tamtéž, s. 27.

⁹⁵ PERSTICKÁ, D., Eduard Bass – známý, neznámý, Brno 1987, s. 5.

v roce 1916, kdy byl zároveň zlikvidován rodinný podnik. Během první světové války se podílel na vydávání často útočně vyhrcovaných tzv. Letáků.⁹⁶ V této době také nastalo jeho novinářské období, zejména pak od roku 1920, kdy se stal redaktorem *Lidových novin*, v letech 1933–1946 pak působil jako jejich šéfredaktor. Během této doby napsal řadu tzv. rozhlásků, což byly veršované komentáře k hlavním dobovým událostem.⁹⁷ Přispíval však také do jiných periodik, např. do *Nové doby*, *Práva lidu*, *Kopřiv* či *Humoristických listů*.

Jedním z jeho nejvýznamnějších děl byla *Klapzubova jedenáctka* (1922). Původně se jednalo o delší povídku, parodující slávu české poválečné kopané, kterou Bass napsal jako příběh na pokračování pro *Lidové noviny*.⁹⁸ Tato kniha byla určena především pro mládež, protože zobrazovala úspěchy 11 mladíků, synů českého chalupníka z Dolních Bukviček, kteří vytvořili neporazitelný fotbalový tým. Jezdili a vyhrávali pak zápasy po celém světě. Tato kniha má ukázat poctivou práci, vynalézavost a chytrost českého člověka, míněno především otce Klapzubu, který hochy tvrdou dřinou přivedl ke slávě. Kniha byla především určena pro děti, už podle začátku zní jako pohádka: „*Byl jednou jeden chudý chalupník, jmenoval se Klapzuba, a ten měl jedenáct synů. Ve své chudobě nevěděl, co s nimi, a tak z nich udělal fotbalové mužstvo.*“⁹⁹ V roce 1933 napsal Poláček pro svoji dceru Jiřinu prózu *Eduant a Francimor*. Obě tato díla se však stala oblíbenými nejen mezi dětskými čtenáři, ale i mezi dospělými. Druhým, a ještě významnějším dílem Eduarda Basse, byl *Cirkus Humberto* (1941), jedná se o jeho stěžejní dílo, které však napsal až v období druhé světové války, kdy nemohl vykonávat novinářskou činnost.¹⁰⁰ Toto dílo již ale nepatří do sledovaného období, proto zde nebude rozebíráno.

⁹⁶ NOVÁK, NOVÁK, s. 1068.

⁹⁷ BALAJKA, SOLDÁN, CHAROUS, s. 121.

⁹⁸ PERSTICKÁ, s. 6.

⁹⁹ BASS, E., *Klapzubova jedenáctka*, Praha 1999, s. 5.

¹⁰⁰ PERSTICKÁ, s. 25.

Bassův jazyk je ve všech dílech dobře čtivý až lidový. Větší část své tvůrčí činnosti však věnoval novinářské práci. Měl pro to i dobré předpoklady – byl všestranně vzdělaný, měl všeobecný rozhled, postřeh, novinářskou odpovědnost, ale i smysl pro humor. Ten z jeho pera vycházel nenásilně a dobrosrdečně, nicméně v kritických situacích snadno přecházel v satiru a ironii. „*Bass ve svých pracích uplatnil důvěrnou znalost Prahy minulé i současné, zejména její periferie, jejích svérázných figurek; jeho sloh byl živý, vtipný, a uměl věrně zachycovat pražský slang.*“¹⁰¹ Již od mládí si zapisoval do sešitů různé verše, zážitky, humorné situace, či vlastní dojmy, které pak mohl uplatnit při své literární činnosti. Díky práci v kabaretech se Eduard Bass velmi dobře naučil improvizaci, jíž využil později v žurnalistické práci, kdy byl v době působení v *Lidových novinách* schopný napsat článek na jakékoliv téma.

¹⁰¹ BURIÁNEK, Česká literatura od 90. let XIX. století do r. 1945, s. 160.

5. IMAGINATIVNÍ (BÁSNICKÁ) PRÓZA

V průběhu 20. let 20. století došlo k tomu, že spisovatelé začali rytmicky uspořádat své texty a dávali jim určitý pravidelný řád. Do české literatury v této době vstoupily např. prvky avantgardy Devětsilu.¹⁰² Větší ohlas našly v poezii, méně pak v próze, kterou zastupoval především Vladislav Vančura. Tento směr lze pak označit za básnickou, nebo také imaginativní prózu. Více se však projevila až ve 30. letech 20. století, kdy se základním znakem výstavby prozaického textu staly mnohost, různost a pestrost. Hlavní pozornost se obracela na postavu nebo postavy a jejich charakteristiku.¹⁰³ Tento literární směr hojně využíval prvky a výrazy poezie, kladl větší důraz na estetičnost a líbeznost díla, i přesto že se vždy nejednalo o zcela veselý námět. Hlavní cíl imaginativních próz nebyl dokumentární či faktografický, nýbrž využíval prvky jako lyričnost, obraznost a imaginace. Jednalo se tak o prózu esteticky působivou.

5.1 Vladislav Vančura

Narodil se 23. června 1891 v Háji u Opavy, kde jeho otec Václav Vojtěch Vančura pracoval jako hospodářský správce. Rodina se však brzy přestěhovala a Vladislav strávil své mládí v Davli u Prahy. Gymnázium studoval nejprve v Benešově, nicméně za účast v debatním kroužku propadl jako nebezpečný žák.¹⁰⁴ Poté se učil knihkupcem a fotografem. Stále se však toužil stát malířem, ale nebyl přijat na akademii výtvarných umění, proto opět nastoupil na gymnázium, tentokrát v Praze. Po maturitě, již na malostranském gymnáziu v roce 1915, začal studovat na právnické fakultě, nicméně již počátkem roku 1916 přestoupil z důvodu nespokojenosti na tomto oboru na lékařskou fakultu Univerzity

¹⁰² VŠETIČKA, F., Podoby prózy. O kompoziční výstavbě české prózy dvacátých let 20. století, Olomouc 1997, s. 228.

¹⁰³ VŠETIČKA, F., Tektonika textu. O kompoziční výstavbě české prózy třicátých let 20. století, Olomouc 2001, s. 239.

¹⁰⁴ Vladislav Vančura. Beletrista, Brno 1981, s. 70.

Karlovy v Praze.¹⁰⁵ Po absolvování začal pracovat jako lékař na Zbraslavi. Praxi však vykonával jen několik let, pak se věnoval už pouze literatuře. Již v roce 1919 začal psát referáty a články o výtvarném umění do časopisu *České slovo*. První povídky mu otiskl také časopis *Červen, Lumír* či *Republika*. 5. října 1920 byl v Praze ustaven Svaz moderní kultury Devětsil, na jehož založení se Vančura podílel a byl také jeho prvním předsedou.¹⁰⁶ Aktivně se také angažoval v Komunistické straně Československa. V roce 1929 se však dostal do rozporu s vedením strany, kdy se k moci dostává Gottwaldovo bolševické vedení, nicméně v levicovém duchu pracoval i nadále.¹⁰⁷ Byl členem tzv. Levé fronty, která byla založena 18. října 1929 a nahradila činnost Devětsilu. Cílem této nově vzniklé organizace bylo vytvářet a šířit socialistickou kulturu spojenou s dělnickou třídou. V roce 1934 byla jako odpověď na vzrůstající nebezpečí fašismu a nacismu ustavena Obec československých spisovatelů. V souvislosti s tím podepsal Vančura 28. listopadu 1934 protifašistický projev spisovatelů, umělců a intelektuálů.¹⁰⁸ Během německé okupace byl vedoucím Výboru inteligence, který měl napojení na tehdy ilegální komunistickou stranu. V této době Vančura publikoval celou řadu povídek a příspěvků do různých časopisů a deníků, většinou antifašistického charakteru. Od podzimu 1941 se mj. účastnil práce v Národně revolučním výboru inteligence jako jeho předseda a zároveň promýšlel přestavbu kulturního života po skončení války. K tomuto záměru se již bohužel nedostal, protože byl 12. května 1942 v 5 hodin ráno zatčen gestapem, 1. června odsouzen k trestu smrti a ještě téhož dne popraven na kobyliské střelnici. Jednalo se o popravu jako odvetu za atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha z 27. května 1942. Je však třeba podotknout, že Vančura nebyl jediným spisovatelem, který zemřel v důsledku německého teroru. V koncentračních táborech a na popravistiích zemřeli také Jaroslav

¹⁰⁵ BLAHYNKA, M., Vladislav Vančura, Praha 1981, s. 146.

¹⁰⁶ Vladislav Vančura. *Beletrista*, s. 70.

¹⁰⁷ HRABÁK, JERÁBEK, TICHÁ, s. 462.

¹⁰⁸ BLAHYNKA, s. 156–157.

Kratochvíl, Bedřich Václavek, Karel Poláček, Julius Fučík a další. V roce 1947 byl Vlastislav Vančura jmenován národním umělcem in memoriam.

Vladislava Vančuru můžeme označit za rozeného vypravěče. Jeho styl psaní byl čistě stylistický, přesto přístupný čtenářům. Značně se inspiroval renesančními autory, zejména Françoisem Rabelaisem, od něhož čerpal práci se slovem a snahu o zachycení plnosti života.¹⁰⁹ Velmi se zajímal o starý vývoj české literatury a slova, a tak se v jeho díle můžeme často setkat s výrazy z 19. století. Právě používání těchto archaismů a knižních výrazů, spojených s lidovým až hovorovým jazykem, činilo Vančurovu tvorbu neobvyklou a řadilo ji tím k proudu básnické prózy. Autorův zájem o 14.–17. století a i jeho takto inspirovaná díla se stavěla do opozice např. k pracím Karla Čapka, jenž se snažil o co největší míru sdělitelnosti. Vančura byl epik a prostřednictvím svých textů se snažil komunikovat se čtenáři. Jeho básnická próza se dále vyznačovala používáním syntaxí, metafor a vrcholnými stylistickými obraty.

V letech 1923 a 1924 vydal Vladislav Vančura první dvě knihy krátkých próz; jednalo se o *Amazonský proud* (1923) a *Dlouhý, Široký a Bystrozraký* (1924). Zejména v těchto dvou prvotinách je patrná lyrizace epiky, tedy dochází k oslabení děje a časových souvislostí, a naopak se zde projevuje výrazná metaforičnost jazyka, fantasknost a poetická imaginace. Důležitým dílem ve Vančurově tvorbě je román *Pekař Jan Marhoul* (1924). V této knize proti sobě autor postavil vykořisťovatelský řád a dobrého člověka, který na svou poctivost doplatí. Jedná se o tragickou historii obyčejného člověka, jenž je okrádán, podváděn a klamán. Vše však bere s bezstarostnou lehkostí. V této době, kdy se rozvíjela moderní proletářská poezie, nebyl ještě hlavní hrdina vyhovujícím modelem pokrokového dělníka, nicméně román zaujal především odhalením nespravedlivého společenského řádu.¹¹⁰ Jazyk tohoto románu je básnický, pro líčení prostředí využívá řadu kontrastů

¹⁰⁹ HRABÁK, J.; JEŘÁBEK, D.; TICHÁ, Z., s. 463.

¹¹⁰ Tamtéž.

(světlo a tma, ticho a hluk, pomalu a rychle ubíhající čas). Právě používání různých časových i místních obrazů není náhodné, svědčí o Vančurově precizní práci s textem. „*Funkcionalistická transformace hrdiny do různých časových rovin, stejně jako podobně funkcionalistické využití jazyka, představuje Vančuru v tomto díle jako jednoho z nejpodstatnějších tvůrců diskursu avantgardy.*“¹¹¹ Autor v tomto díle vyjádřil příklon k avantgardě umění, často se jeho deskripce prostředí prolínala s výtvarným uměním. Vančura, jako mnoho jiných autorů, také reagoval na nedávno proběhnuvší první světovou válku. Jako reakci na válečné běsnění vydal v roce 1925 knihu *Pole orná a válečná*. Jednalo se o kriticky pojatou protiválečnou tematiku. Děj se odehrává hlavně v prostředí zemědělských dělníků během války. Hlavním hrdinou je zlý dělník, jenž se dopustil krádeže a vraždy. Odejde však na vojnu, kde je zabit a pochován jako neznámý hrdina. Vančura zde vyjádřil svůj protest proti válce. Jeho popis válčení byl z pohledu intelektuála, který vidí věci v nadhledu a apokalypticky zabarvené. Zde je třeba upozornit na přesný opak toho, jak válku vnímal např. Jaroslav Hašek, který se touto tematikou také hodně zabýval. Hašek ve svých dílech válku zlehčuje a různými humornými situacemi ji činí snesitelnější. I v tomto díle Vančura použil vysokou stylizovanost všech jazykových prostředků (např. biblické stylizace). Co se však v jeho tvorbě objevuje poprvé, je rozvinutí knihy v tzv. epickou šíři vyprávění, tedy to, že i nejmenší kontextové části jsou umě stylizovány, čímž je vyjádřena jejich důležitost.¹¹² Detail již nebyl součástí celku, nýbrž nabyl velké samostatnosti. Tento prvek pak Vančura hojně používal i ve svých pozdějších dílech.

Na poetismus navázal Vladislav Vančura také humoristickou novelou *Rozmarné léto* (1926), která je dodnes velmi oblíbená. V roce 1967 se dokonce dočkala úspěšného filmového zpracování v režii Jiřího Menzela. Jedná se o zobrazení poklidného života v malém městečku Krokovy Vary, jenž je narušeno příjezdem kočovného kouzelníka Arnoštka a jeho krásné pomocnice Anny, do níž se hned všichni tamější

¹¹¹ PAPOUŠEK, Gravitace avantgard, s. 85.

¹¹² KOŽMÍN, Z., Styl Vančurovy prózy, Brno 1968, s. 45.

pánové zamilují. Blíže není nutné děj připomínat, protože je obecně známý, zaměříme se proto na kompoziční a jazykovou výstavbu díla. Záměrně autor použil všedně skutečný příběh, který je však promítnut do jisté polariry mezi snem a skutečností. Jedná se o motiv počestného maloměstečka, v němž je díky příjezdu putovních umělců narušena norma poklidného řádu, nicméně se nakonec každý vrátí ke svým původním východiskům, neboť: „*Maloměsto je nezrušitelné a ani útok čisté krásy na tom nic nezmění.*“¹¹³ Vančura v tomto díle, stejně jako v knize *Pekař Jan Marhoul*, konfrontoval nový jazyk a metody s tradičním českým prostředím, avšak v *Rozmarném létě* styl psaní již více přibližoval poetismu. Toto Vančurovo významné dílo lze přiřadit k jeho humoristické tvorbě, nicméně jej nelze chápat pouze jako lehký rozmarný text. Zajímavý je fakt, že původní podtitul díla *Humoristický románek* byl ve 2. vydání z roku 1948 a ve 3. vydání z roku 1955 vypuštěn, čímž bylo odstraněno jednoznačné žánrové zařazení díla. Tímto nekonkrétním žánrovým určením je pak možno celý text chápat v různých významových vrstvách a vytváří to nový pohled na vztah *Rozmarného léta* k ostatním Vančurovým dílům. Je jakýmsi „(...) *nositelem komunikativních instrukcí pro čtení, porozumění a chápání prozaické tvorby Vančurovy jako celku*“.¹¹⁴

Druhým nejvýznamnějším dílem Vladislava Vančury je román *Markéta Lazarová* z roku 1931. Děj knihy se odehrává ve středověku¹¹⁵ v prostředí dvou zneprátených loupeživých rodů, jejichž děti se do sebe zamilují. Zde je nutné podotknout na jistou alegorii s velmi významným dílem *Romeo a Julie* od Williama Shakespeara, zda se však Vančura tímto námětem inspiroval, není zcela jasné. Nicméně román vyniká promyšlenou kompozicí, metaforou a propracovaností jazyka. Vančura se při psaní *Markéty Lazarové* nechal inspirovat gotickou prózou, ale i poezií.¹¹⁶ Autor zde takřikajíc utíká do světa dávné historie, až fikce, kde

¹¹³ PAPOUŠEK, Gravitace avantgard, s. 87.

¹¹⁴ MACUROVÁ, A., Výstavba a smysl Vančurova Rozmarného léta, Praha 1981, s. 48.

¹¹⁵ Bližší časové určení z knihy nevyplývá, místně je děj románu zasazen do Mladoboleslavského kraje.

¹¹⁶ VŠETIČKA, Tektonika textu, s. 165.

si vytváří vlastní svět plný silných hrdinů.¹¹⁷ I v tomto díle využil Vančura principu jazykové vrstevnatosti, např. střídá zde věty citové a necitové, tázací, oznamovací, rozkazovací i přací, a to ve velké a viditelné míře. V čem se však *Markéta Lazarová* liší od předchozí tvorby je, že ta výše zmiňovaná mnohvrstevnatost zde vyplývá z autorovy potřeby připojit k samotnému ději aktuální komentáře a úvahy. Proto dochází ke střídání různých větných typů, což je ovšem kompoziční záměrnost.¹¹⁸ Tato kniha je baladickým příběhem o lásce, o pravé ušlechtilosti, které nezáleží na dodržování příkazů a pravidel. Je nasnadě zde uvést zajímavé srovnání mezi dvěma předchozími díly. Novela *Rozmarné léto* se stala populární až díky filmovému zpracování z roku 1967, čímž byla vlastně pro čtenáře objevena. Oproti tomu u *Markéty Lazarové* tomu bylo přesně naopak. Kniha byla velmi populární již od svého vydání a filmového ztvárnění se dočkala až na popud velkého ohlasu čtenářů také v roce 1967,¹¹⁹ pod vedením vynikajícího režiséra Františka Vlácilá.

Mezi dalšími díly Vladislava Vančury můžeme jmenovat např. prózu *Útěk do Budína* (1932), jenž obsahuje motiv psychologie protikladné milenecké dvojice, tedy chudé dívky a impulzivního zemanského hochá, kteří spolu odjíždí do Budína. Nakonec však jejich vztah ztroskotá. Důležitá je ideová náplň díla, kdy je odsuzován rozmarný život bohatého pražského měšťanstva, ale na druhé straně i nečinnost a pasivita slovenských zemanů, kteří se nedokáží vyrovnat s technickým pokrokem a novými poměry mezi lidmi.¹²⁰ Dále je možné uvést román *Konec starých časů* (1934), knihu pro děti *Kubula a Kuba Kubikula* (1931), či již za války vydané *Obrazy z dějin národa českého* (1939–1940). Posledně řečené dílo se svou estetickou působivostí stalo českému lidu oporou v těžkých chvílích nacistické okupace. *Obrazy z dějin národa českého* měly veliký politický a vlastenecký dosah; byly zde vyjádřeny výjevy z naší národní minulosti. Bohužel Vančura stihl vydat pouze první dva díly (v letech 1939 a 1940), poslední nedokončená část vyšla až po jeho smrti

¹¹⁷ KOŽMÍN, s. 75.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 76.

¹¹⁹ BLAHYNKA, s. 77.

¹²⁰ HRABÁK, JERÁBEK, TICHÁ, s. 468.

v roce 1948. Dodnes se jedná o velkolepé dílo, které je jazykově precizní a popisuje české národní dějiny jako zápas konkrétního člověka o rozkvět země a zachování její samostatnosti.

Ve všech Vančurových prózách je viditelný a zdůrazňovaný autorský subjekt, kdy do plynule proudícího příběhu vstupují autorovy komentáře a hodnotící soudy.¹²¹ Dále většinu jeho děl spojuje metaforičnost, abstraktnost a vysoce stylizovaný jazyk. Hlavním úkolem řeči není funkce sdělovací a charakterizační, nýbrž umělecká, skrze níž autor vyjadřoval svůj pohled na svět. To může vést k domněnce obtížnosti této literatury, nicméně to platí jen o několika raných dílech. Později již autor usiloval o větší sdílnost a přístupnost.¹²² Vančura ve svých dílech spojil lidový jazyk a nářečí, vycházejících až z archaistických pramenů, s básnickými výrazy, metaforami a kultivovaným spisovným stylem.¹²³ Nicméně tento způsob psaní nečiní Vančurovu tvorbu zastaralou, naopak se jedná o díla stále populární. Právě stylem psaní byl mezi ostatními prozaiky tehdejší doby výjimečným.

¹²¹ HOLÝ, s. 61.

¹²² Vladislav Vančura. *Beletrista*, s. 3.

¹²³ NOVÁK, NOVÁK, s. 1456.

6. LEVICOVĚ ORIENTOVANÍ SPISOVATELÉ

První Československá republika vytvořila celkem dobře fungující demokratický systém. Oproti sousedním státům se v Československu udržela měna a nedošlo tak k inflaci jako např. v Německu, Rakousku či Polsku. Nicméně i přesto proběhly jisté hospodářské a sociální otřesy, čehož notně využila nově se formující Komunistická strana Československa, která vznikla v roce 1921 přejmenováním odštěpené části Československé sociální demokracie. „*Československý komunismus se vytvářel jako velká, autentická a v domácí realitě zakotvená síla, (...).*“¹²⁴ Přesto však zůstávala během první republiky izolována od ostatních politických stran. Ve 20. a 30. letech 20. století vystupovala Komunistická strana Československa s programem nutnosti revolučního převratu ve prospěch proletariátu. Na konci 20. let 20. století se pak komunistická strana bolševizovala a byla nastolena nová forma politiky pod vedením Klementa Gottwalda. V souvislosti s tím bylo v roce 1929 vyloučeno z KSČ sedm spisovatelů, kteří nesouhlasili s tímto novým postupem. Jednalo se o Stanislava Kostku Neumanna, Josefa Horu, Marii Majerovou, Hanu Malířovou, Vladislava Vančuru, Jaroslava Seiferta a Ivana Olbrachta, který inicioval tzv. manifest sedmi, což bylo písemné vystoupení uvedených umělců. Někteří, např. Majerová a Olbracht, svou činnost v Komunistické straně Československa obnovili, ale až po skončení druhé světové války. První pozitivní rysy této strany se projevíly v období hospodářské krize počátkem 30. let 20. století, během níž KSČ úspěšně organizovala boje proti jejím nepříznivým sociálním důsledkům.¹²⁵ Tímto směrem začali někteří levicoví autoři také směřovat svoji tvorbu, která měla být ve shodě s revolučními proudy a hlavně s komunistickými idejemi. Výrazný vliv na levicovou literaturu měla také marxistická filozofie, a socialisticky orientovaní autoři u nás se tak stále více vzdalovali pragmaticky a demokraticky smýšlejícím intelektuálům, kteří se soustředili kolem redakce *Lidových novin* (např. Karel Čapek a Eduard Bass).

¹²⁴ KŘEN, s. 402.

¹²⁵ Kol. autorů, Československé dějiny v datech, s. 385.

V období výše uvedených politických i společenských změn se i u nás objevil nový druh literatury vycházející ze socialistického realismu. V něm bylo zakořeněno přesvědčení o společenské podmíněnosti jedince, a i umělecké dílo proto muselo mít společenskou funkci. Jeho hlavním posláním byla ideologie, nikoliv estetika. Literární historik František Buriánek k tomu napsal: *„Bylo třeba nové literatury, která by nejen pravdivě zobrazovala skutečnost, nýbrž která by sama pomáhala tuto skutečnost v duchu zákonitosti jejího vývoje měnit, která by pomáhala měnit společenský řád, svrhnout starý a vytvořit nový, lepší.“*¹²⁶ Jedná se nicméně o dílo napsané v době nejhlubší komunistické diktatury u nás, proto je potřeba tento výrok brát poněkud skepticky. Dnes již samozřejmě víme, že se jednalo o ideologickou propagandu, která prostupovala celou společnost. Našla se však řada umělců, kteří se tím dali strhnout a tvořili v tomto duchu. Literatura tohoto typu měla člověka vychovávat k lepší osobnosti prostřednictvím aktivního a pracujícího hrdiny. Tato metoda, opírající se o marxismus-leninismus, se právě stala základem socialistického realismu. Za doby minulého režimu v Československu byli spisovatelé tohoto směru dost upřednostňováni a byla jim věnována větší část literárně historických prací. Socialistický realismus se již od 30. let 20. století rozvíjel v opozici k ruralismu a katolicky orientovaným spisovatelům, kteří bojovali proti všemu socialistickému a tehdy pokrokovému, a hlásali návrat ke starému řádu.¹²⁷

Mezi průkopníky socialistické literatury u nás patřili Ivan Olbracht a Marie Majerová, kteří navazovali na klasické české realistické romány. V těch se autoři jako Alois Jirásek a Karel Václav Rais také obraceli na lid, ovšem ještě venkovský. S rozvojem průmyslu a dělnické třídy, pak tato pozornost přešla na pracující proletariát. Společnost, v níž se většina příběhů tohoto žánru odehrávala, byla líčena jako třídně nesmiřitelná, kdy nejdůležitější byl proletariát, jehož zájmy a ideje se měly stát těmi správnými a uznávanými. Další významnou spisovatelkou, zabývající se tímto literárním útvarům, byla Marie Pujmanová. Socialistický realismus

¹²⁶ BURIÁNEK, F., Průkopníci socialistického realismu v české próze, Praha 1953, s. 4.

¹²⁷ Tamtéž, s. 24.

v Československu však zaznamenal větší nárůst až v 50. letech 20. století především v tzv. budovatelských románech. Nicméně to již není předmětem této práce, proto se dále zaměříme na jednotlivé hlavní představitele levicového proudu.

6.1 Ivan Olbracht

Ivan Olbracht, vlastním jménem Karel Zeman, se narodil 6. ledna 1882 v Semilech. Jeho otec byl tamní advokát Antonín Zeman, známý jako spisovatel pod pseudonymem Antal Stašek. Jeho maminka Kamila, rozená Schönfeldová, pocházela z českožidovské rodiny a po svatbě s Antonínem Zemanem konvertovala ke katolictví. Dětství měl Ivan poklidné a jako žák semilské obecné školy se zajímal hlavně o dějepis.¹²⁸ Gymnázium vystudoval ve Dvoře Králové, a pak nastoupil na studium práv do Berlína a po roce přestoupil do Prahy. V roce 1902 přešel na Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy na obor historie-zeměpis. Před konáním státních zkoušek však školu opustil a rozhodl se stát novinářem. Pracoval pak ve Vídni jako redaktor sociálně demokratického deníku *Dělnické listy* a od roku 1916 v redakci *Práva lidu*, poté v *Rudém právu*. Během tohoto období, přesněji od roku 1913 až do 30. let, mu byla životní partnerkou spisovatelka Helena Malířová, s níž se seznámil ve Vídni.¹²⁹ Velká říjnová socialistická revoluce v něm probudila radikální myšlenky a podnikl pololegální cestu do sovětského Ruska.¹³⁰ Během jeho působení jako šéfredaktora *Večerníku Rudého práva* na něj bylo podáno 41 žalob a dvakrát dokonce pobyl ve vězení.¹³¹ Po vzniku Komunistické strany Československa se výrazně angažoval ve stranické činnosti, právě jako redaktor a publicista. Přesvědčivě obhajoval ideje komunistické strany a

¹²⁸ HNÍZDO, V., Ivan Olbracht, Praha 1982, s. 11.

¹²⁹ Helena Malířová byla novinářka, spisovatelka a publicistka. Mj. také sestra známé herečky Růženy Naskové. Byla silně levicově orientována, svá díla umísťovala do proletářského prostředí a hlavními hrdinkami byli většinou sociálně emancipované ženy. NOVÁK, NOVÁK, s. 1066.

¹³⁰ VÁVRA, J., Význam osobnosti Ivana Olbrachta, In: Ivan Olbracht – osobnost, dílo, inspirace, Sborník ze semináře konaného v aule semilského Gymnázia I. Olbrachta 27. března 2002, Semily 2003, s. 6.

¹³¹ HNÍZDO, s. 77.

pěstoval hlubokou náklonnost k dělnictvu a pracujícímu lidu obecně. Za odpor proti novému gottwaldovskému křídlu ve stranickém vedení byl v březnu 1929 z KSČ vyloučen. Soustředil se pak výhradně na literární tvorbu. Nicméně se od komunistického proudu neodvrátil a po válce se stal členem Ústředního výboru Komunistické strany Československa. V roce 1947 byl jmenován národním umělcem. Zemřel 30. prosince 1952 v Praze.

Ivan Olbracht byl vynikající vypravěč, používal až baladický jazyk a vhodně dokázal ve svých dílech spojit realitu s mýty a legendami. Hlavní postavy do svých románů volil netradiční, takové, které se něčím odlišovaly od zbytku společnosti. Jednalo se tak o různé rebelanty vyjadřující svůj odpor a vzdor. Velký zdroj inspirace našel na Podkarpatské Rusi, kam zasadil několik svých románů. Jeho první dílo byly tři rozsáhlejší povídky z prostředí společenských vyděděnců, tuláků a komediantů vydané pod titulem *O zlých samotářích* (1913). Děj zde nebyl příliš zajímavý, autor se zaměřil více na povahokresbu postav, kdy detailně prokreslil lidské charaktery a prostředí. Během první světové války napsal Olbracht dva psychologické romány – *Žalář nejtemnější* (1916) a *Podivné přátelství herce Jesenia* (1919). V obou těchto dílech se autor vyrovnával se starým světem a jeho přežitky, zejména pak s individualistickým sobectvím. Tento prvek je ústřední jak v *Žaláři nejtemnějším*, kde individualistický postoj hlavního hrdiny ke své ženě a všem lidem v okolí způsobí tragédii manželství a naruší jeho duševní rovnováhu, tak v *Podivném přátelství herce Jesenia*, kde Olbracht usiloval o vytvoření kladné a uvědomělé postavy odpovědné k lidem, společnosti a národu.¹³² Jedná se o výpravnou skladbu, v níž je plně zachyceno autorovo myšlenkové rozpětí a zároveň mimořádně obtížná kompoziční skladba, doplněná básnickými hodnotami.¹³³ V době, kdy Ivan Olbracht psal tyto dva první romány, ještě hledal cestu směřování své tvorby, sbíral zkušenosti, vytvářel si světový názor a učil se literárnímu řemeslu. Po návštěvě Ruska zcela propadl bolševické revoluci, souhlasil

¹³² BURIÁNEK, Průkopníci socialistického realismu v české próze, s. 10.

¹³³ SEZIMA, Krystaly a průsvity, s. 185.

s revolučním terorem a obhajoval ho. Na základě těchto myšlenek vydal v roce 1920 knihu reportáží *Obrazy ze soudobého Ruska*, které po druhé světové válce přepracoval pod titulem *Cesta za poznáním* (vyšlo 1952). V tomto díle se také jako první v české literatuře objevil portrét Vladimira Iljiče Lenina.¹³⁴

Jedním z nejvýznamnějších děl Ivana Olbrachta byla *Anna proletářka* (1928). Tato kniha byla po roce 1948 zprofanovaná KSČ a ačkoliv se umělecky jedná o brak, zůstala dodnes svědectvím, kam až může člověka dovést totalitní nenávist.¹³⁵ Byla vlastně průkopnickým dílem u nás, v němž měl být věrně zobrazen revolučně uvědomělý proletariát. *Anna proletářka* vyšla v době, kdy již ustupovala revoluční vlna, a bylo proto potřeba opět oživit a ve správných pozicích znovu ukázat nedávnou převratovou minulost. Tato kniha se tak stala základním dílem české socialistické literatury. Jedná se o příběh venkovské dívky, která přichází sloužit do Prahy a pod vlivem svého přítele se postupně mění v levicově uvědomělou bojovnici. Tento román měl také mj. v proletářském prostředí ukázat zrod Komunistické strany Československa v bojích o Lidový dům v roce 1920. Nicméně se dílo nesetkalo s větším ohlasem a brzy se propadlo pouze do antikvariátních prodejen. Ani tehdejší marxistický kritik Bedřich Václavek nepovažoval knihu za literárně příliš zdařilou.¹³⁶ Tato umělecky nevýrazná próza se pak stala v 50. letech 20. století Olbrachtovým nejznámějším dílem a byla zneužita komunistickou propagandou. Osobně prožité zážitky z vězeňského prostředí zúročil Ivan Olbracht v reportážní knížce *Zamřížované zrcadlo* (vyšlo 1930). V tomto díle autor „(...) podal přísnou kritiku společnosti i psychologickou analýzu jednice formou románové reportáže, viděné básnický filozofickým pohledem (...)“.¹³⁷ 20. léta 20. století znamenala pro Olbrachta utříbení politických názorů a rozvinutí literární tvorby, a stal se tak předním socialistickým spisovatelem Československa.

¹³⁴ HRABÁK, JEŘÁBEK, TICHÁ, s. 429.

¹³⁵ VÁVRA, s. 10.

¹³⁶ PÍŠA, A. M., Ivan Olbracht, Praha 1982, s. 51.

¹³⁷ HNÍZDO, s. 88.

V roce 1933 vydal Olbracht knihu *Nikola Šuhaj loupežník*, která se stala jeho vrcholným románovým dílem. Námět čerpal autor z polozapomenuté Podkarpatské Rusi, o níž se tradovalo mnoho mýtů a legend. Jednou z nich – o hodném loupežníkovi, který bohatým bral a chudým dával – se inspiroval i Olbracht. Propojil ji však se skutečným příběhem o zběhovi z 1. světové války, čímž vznikl námět tohoto díla. Po návratu z fronty se zchudlý hlavní hrdina stává loupežníkem, ukradené zboží a peníze dává místním chudým obyvatelům. Nakonec však umírá zradou svých přátel, kteří jej udají s vidinou velké finanční odměny za jeho dopadení. V tomto díle autor rovnovážně vylíčil přírodu, psychologii postav, milostnou zápletku i odsouzení bezpráví. Tato kniha se společně s novelou *Hordubal* Karla Čapka stala hlavním obrazem tohoto kraje v české literatuře. Je zajímavé zde srovnat, jak oba autoři došli k velmi podobným závěrům a charakteristikám, i přesto, že použili zcela rozdílný postup práce. Zatímco Čapek vycházel ze skutečného příběhu, jenž povýšil na legendu, Olbracht vycházel z pověstí o Šuhajovi, které se sice také zakládaly na skutečné postavě, nicméně je povýšil na realitu. Odlišná mezi oběma autory je ještě jedna věc, a to, že Olbrachtův *Nikola Šuhaj loupežník* značí hrdinský epos celého kraje a jeho lidu, ale Čapkovi nešlo přednostně o kresbu podkarpatského prostředí, nýbrž o samotný příběh.¹³⁸ Do zapadlého kraje Podkarpatské Rusi zasadil Ivan Olbracht také děj svého dalšího díla *Golet v údolí* (1937). Jedná se o tři příběhy (*Zázrak s Julčou*, *Událost v mikve* a *O smutných očích Hany Karadžičové*) z prostředí ortodoxních Židů, kteří se řídí přísnými obyčejí a náboženskými příkazy. Odkrývají se zde čtenáři taje a zvyky židovské komunity a jejích členů. Příznačné pro tento povídkový triptych je jemné rozlišení postav a jejich tragikomika. Do všech příběhů se pak nepochybně promítají autorovy osobní zkušenosti, zejména pak zážitky autorovy maminky, která pocházela z židovské rodiny a konvertovala kvůli manželovi ke katolictví.¹³⁹ Tento motiv použil Olbracht zejména v poslední části tohoto díla v povídce *O smutných očích Hany*

¹³⁸ PÍŠA, s. 81.

¹³⁹ VÁVRA, s. 11–12.

Karadžičové. Zatímco první dvě povídky jsou spíše humorného charakteru, tato, posledně jmenovaná, je spíše dramatická. „*Suggestivním způsobem gradovaného děje vyjádřil Olbracht (v tomto příběhu – pozn. aut.) reakčnost a společenskou nebezpečnost slepé víry, která produkuje fanatismus a davovou psychózu, zbavuje člověka možnosti volby a rozbíjí základní lidské vztahy.*“¹⁴⁰ Toto hodnocení z počátku 80. let 20. století se zdá být ideově zabarveno, avšak přesně vystihuje poměry, které jsou v knize popisovány. Během druhé světové války za nacistické okupace se Ivan Olbracht soustředil na tvorbu pro děti a mládež, např. známá kniha *O mudrci Bidpajovi a jeho zvířátkách* (1947). Po roce 1948 již Olbracht žádná nová díla nepublikoval.

Ivana Olbrachta lze označit za kontroverzního spisovatele. Na jedné straně je možné odsuzovat jeho nekritické zaujetí a spolupráci s komunismem, na druhé straně je však nutné obdivovat jeho prózy z podkarpatského prostředí.¹⁴¹ Právě tento motiv měl Olbracht velmi oblíbený a *Golet v údolí* se stal jeho nejmilejší knihou z vlastní tvorby.¹⁴² Uměl ve svých dílech velmi dobře vystihnout charakter a lidství postav, jakožto prostředí, v němž se děj jednotlivých knih odehrává. Spojil tak prvky realistické a romantické literatury v jeden celek, což činí jeho tvorbu neobvyklou.

6.2 Marie Majerová

V duchu socialistického realismu psala svá díla také Marie Majerová, která se narodila 1. února 1882 v Úvalech u Prahy jako Marie Bartošová. Její otec byl řeznický tovaryš, ovšem zemřel, když byly Marii tři roky. Rodina proto žila ve velmi skromných podmínkách zejména poté, co se přestěhovala do Kladna, kde pracoval její otčím (po něm převzala příjmení Majerová) jako noční hlídač v hutích. Již tehdy pocítila Marie

¹⁴⁰ HNÍZDO, s. 116.

¹⁴¹ ŠLECHTA, V., Ivan Olbracht a židovství, In: Ivan Olbracht – osobnost, dílo, inspirace, Sborník ze semináře konaného v aule semilského Gymnázia I. Olbrachta 27. března 2002, Semily 2003, s. 27.

¹⁴² HNÍZDO, s. 117.

svoji příslušnost k dělnické vrstvě, která ji v pozdější tvorbě značně ovlivnila. Vystudovala zde měšťanskou školu, ale toužila po vyšším vzdělání, což jí nedovolily nuzné podmínky rodiny, proto v patnácti letech odjela jako služebná ke svým příbuzným do Budapešti. Její touha po učení ji vedla alespoň k sebevzdělávání. Po návratu pracovala v Praze jako písarka a po večerech navštěvovala kurzy Dělnické akademie a studovala obchodní školu. Ve volném čase pak hrála divadlo, působila v různých dělnických kroužcích a náruživě četla. Stýkala se zde se socialistickou mládeží, mezi níž poznala i svého budoucího manžela Josefa Stivína. Již v roce 1900 se účastnila významné hornické stávky na Kladensku v rámci pokrokové organizace mládeže.¹⁴³ Tvrdým životem byla vychovávána k samostatnosti, byla bytostně zaujatá pro právo a spravedlnost. Příchod socialismu Marii Majerovou uchvátil a začala dráhu socialistické agitátorky, žurnalistky a spisovatelky. To bylo již v době, kdy se provdala za Josefa Stivína, redaktora sociálně demokratických *Dělnických listů*, a společně se odstěhovali do Vídně. Již spolu měli syna Pravoslava, a mateřství tak nakrátko přerušilo její touhu po poznání. Pro její názorové i literární zaměření měl vliv mj. jednoroční pobyt v Paříži v roce 1906, kde poznala zájem o mezinárodní společenský vývoj. Navštěvovala také přednášky na Sorboně o historii a literatuře. Seznamovala se především s francouzskou anarchistickou literaturou. Po návratu do Čech napsala Majerová své první povídky, které postupně vyšly ve sbírkách *Povídky z pekla* (1907), *Plané milování* (1911), *Dcery země* (1918) a *Mučenky* (1921). V této době se rozvedla a vzala si za muže grafika Slavoboje Tusara. Po založení Komunistické strany Československa se stala její členkou a pracovala v redakci *Rudého práva*. Zde působila až do roku 1929, kdy byla ze strany vyloučena kvůli nesouhlasu s novým gottwaldovským vedením. Marie Majerová však i přesto zůstala přesvědčenou komunistkou a živila se jako spisovatelka z povolání. Do činnosti strany se opět zapojila po druhé světové válce. Stala se pak redaktorkou *Činu*, *Českého slova* a dalších časopisů. Po nástupu nového režimu v Československu se již více věnovala

¹⁴³ NEJEDLÁ, J., Marie Majerová, Praha 1986, s. 15.

redaktorské a překladatelské práci z ruštiny a francouzštiny. Zemřela 16. ledna 1967 v Praze.

Co se týče tvorby Marie Majerové, jmenujme ta nejvýznamnější díla. Jedním z nich je bezesporu román *Náměstí Republiky* (1914). Inspirace pro toto dílo našla autorka při svém pobytu v Paříži, kam zasadila i děj. V této době byla velmi ovlivněna anarchismem a zajímala se o něj jako o ideologický problém i jako politické hnutí. Dospěla však k názoru, že anarchismus je v souvislosti s revolučním hnutím škodlivý, a proto se k němu tomto díle stavěla velmi kriticky.¹⁴⁴ Autorka zde použila postavy různých národností, kteří se soustřeďují kolem časopisu *L'anarchie* na Montmartru a uskutečňují tím svůj komunistický ideál. Právě na těchto hrdinech demonstrovala Majerová své pojetí a kritiku celého anarchistického směru, který považovala za individualistický a rozkládající společenský systém.¹⁴⁵ Odborná literatura minulého režimu v Československu hodnotila toto dílo tak, že jeho „význam pro naši literaturu spočívá především v tom, že po prvé umělecky zobrazuje fakt rozrůstající se oportunistické krise západoevropského socialistického hnutí (...)“.¹⁴⁶ Nicméně toto posouzení je třeba brát skepticky, jelikož komunistický režim využil díla psaná v socialistickém realismu pro prezentaci svých zájmů a mnohé autory a jejich díla využil propagandisticky. Tak tomu bylo i v případě Marie Majerové. Nicméně byla velkou vlastenkou a ve svých dílech vyjadřovala svůj vřelý vztah k rodné zemi. To se projevilo např. v knize *Zluhů a hor* (1919). Právě důvěrný a básnický poměr k přírodě, který vyjádřila v tomto díle, je pro její tvorbu příznačný.¹⁴⁷ Nicméně kouzlo přírody je vždy spojeno s údělem pracujícího člověka. V roce 1923 vydala tato autorka román *Nejkrásnější svět*, v němž zachytila dozrání revolučního hnutí v postavě individualistické hrdinky Lenky, která odchází od rodiny kvůli svému tyranskému otci a hledá lepší a krásnější život, jenž vytváří dělnická třída. Román je opět prodchnut socialistickou propagandou, přičemž boj Lenky

¹⁴⁴ SEZIMA, Krystaly a průsvity, 33.

¹⁴⁵ Tamtéž, 37.

¹⁴⁶ HÁJEK, J., Národní umělkyně Marie Majerová, Praha 1952, s. 58.

¹⁴⁷ BURIÁNEK, Česká literatura od 90. let XIX. století do r. 1945, s. 141.

za socialismus je radostnou součástí jejího života. Majerová prostřednictvím této prózy snila o lepším a spravedlivějším světě. Tímto dílem byl poprvé do české literatury vnesen typ uvědomělého bojovníka za socialismus.¹⁴⁸ Velmi podobný motiv pak použil v roce 1928 Ivan Olbracht pro již výše zmiňované dílo *Anna proletářka*.

Dalším významným dílem Marie Majerové, i když trochu jiného zaměření, je utopický román *Přehrada* (1932). Děj tohoto díla je shrnut do 24 hodin a zobrazuje události odehrávající se v revoluční Praze. Román se zdá jako optimistický, jehož hrdinové věří v úspěch revoluce, nicméně tato představa je utopická a nepravdivá. Výraznější je pak lidská tvořivost a práce, která dokáže přemoci přírodu při stavbě velké přehrady. Autorka napsala toto dílo v době svého rozkolu s KSČ, což se v této knize, oproti jiným, projevilo ideovou nepevností.¹⁴⁹ V roce 1935 pak vydala své asi nejznámější dílo *Siréna*. Jedná se o generační román z prostředí dělnické rodiny, jímž se autorka nejvíce přiblížila představě o socialistickém realismu. Na příkladu rodiny Hudců, jejichž osudy jsou v díle sledovány od poloviny 19. století až do roku 1918, je zobrazen vývojový proces, kdy se proletariát stává dělnickou třídou a bojuje proti vykořisťovatelům. Majerová v tomto díle podala typické postavy z řad dělnictva v typických situacích, které bylo možno nalézt po celé zemi. K přesné a důsledné charakteristice postav a prostředí, pomohly autorce vlastní prožitky, zejména z Kladenska, kde byla součástí této společenské vrstvy. Jazyk, kterým je dílo napsáno, je prostý, jasný a názorný, tedy takový, jaký se běžně mezi dělnictvem používal. I proto se stal tento román poměrně oblíbeným. V návaznosti na *Sirénu* vydala Majerová v roce 1938 *Havířskou baladu*, v níž dále rozvedla osudy dané rodiny. Jedná se o dobu, kdy se většina českých spisovatelů formuje v jednotnou protifašistickou frontu, ale Majerová se opět obrací k údělu dělníků. V životě prostých pracujících lidí hledá naději, jistotu a sílu.¹⁵⁰

¹⁴⁸ HRABÁK, JEŘÁBEK, TICHÁ, s. 433.

¹⁴⁹ BURIÁNEK, Průkopníci socialistického realismu v české próze, s. 18.

¹⁵⁰ NEJEDLÁ, s. 79.

Marie Majerová se věnovala také literatuře pro mládež, z níž není možné neuvést čtenářsky velmi oblíbené dílo *Robinsonka* (1940), které vyšlo až po skončení první Československé republiky, proto není zde není předmětem zájmu. Jedná se však také o formu socialistické literatury, kdy se autorka prostřednictvím hlavní hrdinky snaží působit na nejmladší čtenáře, zejména kladným a radostným vztahem k práci a překonáváním životních překážek.

Na počátku svého tvůrčího období, kdy psala Majerová, především kratší povídky, byla ústřední hrdinkou žena v kapitalistické společnosti a její tíživý životní osud. „*Deziluze a tragika ženských hrdinek Majerové, i když nebyly prosty pudových prvků, kořenily hlouběji ve společenské realitě a to jim dovolovalo překročit hranice pasivity, melancholie a bezvýchodnosti a dobrat se k činorodému typu (...).*“¹⁵¹ Tím se nejen hlavní postavy jejích románů, ale i sama autorka staly příkladem pro mnohé čtenářky, které po tomto vzoru tíhly k socialisticky uvědomělému životu a směřovaly tak ke komunismu. Ženy tak měly být třídně uvědomělé jako jejich muži. Komunistický režim v Československu vynesl Marii Majerovou k vrcholu české literatury tehdejší doby. Prezident Klement Gottwald zhodnotil práci Majerové takto: „*Tvé dílo je skvělým příkladem toho, co je literatura opravdu socialistická, opravdu vlastenecká, opravdu lidová.*“¹⁵² Z tohoto výroku je patrné, jak byla tato spisovatelka zanícená pro socialismus a pro tehdejší režim byla více než žádoucí. Nicméně dnes je již považována za zcela řadovou spisovatelku, protože je zcela jasné, jak jsou její díla ideologicky zaměřena.

6.3 Marie Pujmanová

Další levicově orientovanou autorkou byla Marie Pujmanová. Narodila se 8. června 1893 v Praze jako Marie Hennerová. Její otec Kamil Henner byl pražský právník a univerzitní profesor církevního práva

¹⁵¹ BALAJKA, SOLDÁN, CHAROUS, s. 118–119.

¹⁵² BURIÁNEK, Česká literatura od 90. let XIX. století do r. 1945, s. 146.

na Karlově univerzitě. Díky tomu dostala Marie i soukromé vzdělání a byla vedena ke kultuře. Nejprve žila v ústraní, ale od 20. let 20. století se účastnila veřejného života. Zejména pak ve 30. letech, kdy se stýkala s levicovými kritiky Juliem Fučíkem a Bedřichem Václavkem. Přispívala také do stranického tisku Komunistické strany Československa a časopisů *Novina*, *Tribuna* a *Tvorba*. Díky sovětskému socialismu došla k uvědomění, že liberální demokracie není schopna vyřešit sociální a společenské problémy doby, a jediným vhodným východiskem je marxismus a socialismus.¹⁵³ Návštěvou Sovětského svazu v roce 1932 a tamějších poměrů byla naprosto nadšená, což svědčí o jejím naprostém přesvědčení pro socialismus a stala se pak uvědomělou bojovnicí proti kapitalistickému řádu. V roce 1935 navštívila jako účastnice Akce českých spisovatelů a dělníků na pomoc českému severu Liberecko, kde poznala nerovný zápas dělnické třídy s vykořisťovateli a četníky.¹⁵⁴ I tato zkušenost bezesporu přispěla ke směru její umělecké tvorby. Po komunistickém převratu v roce 1948 se stala členkou ústředního výboru Svazu československých spisovatelů a snažila se o vývoj literatury v „duchu řádného socialismu“.¹⁵⁵ Zemřela 19. května 1958.

Již před první světovou válkou psala první verše a kratší povídky. V roce 1917 vyšla její první knížka *Pod křídly*, v níž vzpomínala na svá dětská léta. V následující sbírce krátkých próz *Povídky z městského sadu* (1920) přistoupila autorka kriticky k měšťáckému prostředí. Po tomto díle se však odmlčela v literární tvorbě, až do roku 1931, kdy vydala román *Pacientka doktora Hegla*. V této knize se střetává individuální osud se zájmem o společnost jako celek, což v předchozí tvorbě Pujmanové nebylo. Hlavní hrdinkou je mladá žena, která se rozhodne hájit své právo na svobodné mateřství i přesto, že je kvůli tomu nucena rozejít se s eticky uvědomělou třídní společností. Autorka zde při psaní využila až útočný slohový styl a pražské nářečí, které jí bylo velmi známé. Snad nejvýznamnějším dílem Marie Pujmanové je románová trilogie *Lidé na*

¹⁵³ Marie Pujmanová. O životě a díle národní umělkyně. Vydáno při příležitosti nedožitých 80. narozenin české spisovatelky, zpracoval Josef Špot, Plzeň 1973, nestránkováno.

¹⁵⁴ BURIÁNEK, Průkopníci socialistického realismu v české próze, s. 27.

¹⁵⁵ Marie Pujmanová. O životě a díle národní umělkyně, nestránkováno.

křížovatce (1937), *Hra s ohněm* (1948) a *Život proti smrti* (1952). Během první republiky vydala autorka pouze první část, další dvě doplnila až po druhé světové válce a zachytila v nich zejména nástup fašismu. Zaměříme se proto blíže na první část *Lidé na křížovatce*. Zde spisovatelka poskládala proti sobě různé sféry – měšťanstvo a dělnictvo, prostředí Prahy i předměstí, velké průmyslové podniky i malé soukromé dílny. Jedná se o jakýsi průřez napříč českou společností od prvních poválečných let až do hospodářské krize. Vše je vylíčeno velmi autenticky a typicky pro danou dobu. Jedná se o velmi realistický popis, oproti vyprávění Marie Majerové, jejíž deskripce ve většině děl může působit až utopicky.¹⁵⁶ Pujmanová vlastně v tomto díle vyjádřila svůj vzdor proti prostředí, ze kterého pocházela, kritizovala zde měšťáckou společnost a její zvyky. Pro děj románu využila autorka inspiraci v baťovském Zlíně, kde bylo ze zaostalého kraje vytvořeno vysoce průmyslové středisko, jenž dalo lidem obživu. Pujmanová chtěla v tomto díle zobrazit skutečné lidi, kteří k třídnímu uvědomění dospívají životní empirií, nikoliv politickými tezemi.¹⁵⁷ Což bylo i jednou z hlavních snah socialismu vůbec, aby člověk neměl pocit, že je něčím ovlivňován, ale došel sám ke konkrétnímu závěru, který ovšem musel být v zájmu s tehdejší politikou. Je tedy nadmíru jasné, že Pujmanová se především kvůli tomuto dílu řadí k levicově orientovaným spisovatelům. Přednost knihy *Lidé na křížovatce* lze i dnes vidět zejména v tom, že autorka dovedla náležitě propojit tektonické prostředky a situace v ději, aby co nejvíce působily na čtenáře.¹⁵⁸ Během okupace nemohla Pujmanová pokračovat v románové trilogii a věnovala se proto především poezii. Následující dvě části (*Hra s ohněm* a *Život proti smrti*) proto vyšly až po únorovém převratu v roce 1948. Po druhé světové válce napsala ještě několik knih, nicméně ty již nebyly tak úspěšné a důležité jako výše uvedená trilogie.

Dílo Marie Pujmanové zachycuje vývoj české společnosti v první polovině 20. století, zejména v době, kdy vedoucí úlohu ve státě přejímá

¹⁵⁶ NOVÁK, NOVÁK, s. 1437.

¹⁵⁷ TAX, J., Marie Pujmanová. Tvůrčí drama 1909–1937, Praha 1972, s. 119.

¹⁵⁸ VŠETIČKA, Tektonika textu, s. 204.

dělnická třída. Autorka psala prózu, poezii i literární kritiku, např. posuzovala rozsáhlé dílo *Hledání ztraceného času* Marcela Prousta. Těžiště jejího díla je však možné vidět ve výše zmíněné trilogii (*Lidé na křižovatce, Hra s ohněm a Život proti smrti*) zejména již se zařadila do směru socialistického realismu. Měla neobyčejnou schopnost vžít a vcítit se do situací a postav, které nebyly jejímu životu až tak blízké. František Buriánek líčil dílo této spisovatelky ve své knize takto: „(...) *dovedla Pujmanová vyzdvihnout heroický charakter našeho lidu, opírajícího se o pomoc Sovětského svazu, a vytvořila tak svou trilogii živou, přesvědčivou a strhující učebnici čínorodého, hrdého vlastenectví, bojovného socialistického humanismu a nových, statečných charakterů. Z tohoto pravdivého, zobecňujícího zobrazení významné historické epochy boje s fašismem vytvořila zároveň mocnou zbraň v boji za uchování míru a za vybudování lepšího, krásnějšího a šťastnějšího života v naší vlasti i na celém světě.*“¹⁵⁹ Tato slova z roku 1953 nám opět dobře dokládají, jak byla Pujmanová minulým režimem upřednostňována a oslavována. Stala se, společně s několika dalšími autory, přední levicově zaměřenou spisovatelkou.

¹⁵⁹ BURIÁNEK, Průkopníci socialistického realismu v české próze, s. 32.

7. NĚMECKY PÍŠÍCÍ PŘEDSTAVITELÉ

Na počátku 20. století se v souvislosti s rozvojem české literatury objevuje také literatura německá, a to především v pražském prostředí. Jednalo se převážně o židovské autory, jejichž rodiny se trvale usadily v Praze. I v oblasti literatury se tak utvořily tři oddělené okruhy – česká, německá a židovská kultura. Zejména odcizení Čechů a Němců, žijících v Praze, bylo již od konce 19. století více než patrné. Vše bylo oddělené – školy, divadla, zábavní podniky, periodika, kulturní i společenský život. Často také docházelo k různým střetům mezi českým a německým obyvatelstvem. Oproti tomu Židé zůstávali jaksi na pomezí obou národů a stranou od těchto česko-německých událostí. Tím, jak žili separovaní od zbytku pražských obyvatel, se vůči nim utvořila řada mýtů a předsudků. V souvislosti s asanací židovské čtvrti a jejím začleněním k ostatním částem Prahy se objevily dvě skupiny židovského obyvatelstva, hlásící se buď k české nebo německé národnosti. Ani jedna strana však nebyla jednotná a neměla pocit sounáležitosti, čemuž bránilo tehdejší štěpení Židů na sionisty, asimilované Židy a ty, kteří se židovství již zcela odcizili.¹⁶⁰ Nicméně se jednalo o skupinu obyvatel z vyšších finančních kruhů, a tak ke styku mezi Čechy a Židy docházelo spíše mezi intelektuály. Někteří němečtí židovští spisovatelé, např. Max Brod a Franz Werfel, pak překládali mnohá významná česká díla do němčiny, a prostředkovali je tak Německu a Evropě. Většina autorů se snažila najít kontakt s českým prostředím, ne všem se to vždy podařilo, proto jich mnoho z Československa odešlo, ať už dobrovolně či ne.

Zařazení tohoto směru a následujících autorů do této práce má svůj význam. Ačkoliv by se mohlo na první pohled zdát, že německá tvorba nepatří do dějin české literatury, opak zůstává pravdou. Všichni níže zmínění spisovatelé se narodili v Praze, strávili zde část svého života, a jejich tvorba je neodmyslitelně spjata s českým prostředím, a proto není možné je opomenout. Pražští němečtí spisovatelé neměli lehké

¹⁶⁰ MÜHLBERGER, J., Dějiny německé literatury v Čechách 1900–1939, Ústí nad Labem 2006, s. 119.

postavení, jelikož necítili příslušnost k vlasti a německý jazyk, jímž psali, byl jaksi umělý.¹⁶¹ Nicméně se jednalo o skupinu autorů, kterým bylo společné hlavně pražské prostředí; inspirovali se slavnou minulostí Prahy a s ní spjatými legendami a mýty. „*Oživují Prahu barokní, vnímají půvab úzkých uliček Starého Města, synagogy židovské čtvrti, tajemný židovský hřbitov, kde možno dojít splnění všech přání, rozpraskané zdi a zákoutí, jedovatě blikající světla plynových lamp. V těchto vjemech cítí příznak blížící se katastrofy, předzvěst zániku.*“¹⁶² Praha byla pro tyto umělce jednotícím jmenovatelem, jinak každý z nich prezentoval odlišné estetické tendence a náměty.¹⁶³ Nejznámějším autorem se stal Franz Kafka, který svá stěženná díla napsal již před první světovou válkou. Dále je možné jmenovat Franze Werfela, jenž čerpal náměty z českého prostředí a dějin, stejně jako Max Brod. Oproti tomu Egon Erwin Kisch spolupracoval s českými novináři, proto jeho převážnou část díla tvoří hlavně reportáže.

7.1 Franz Kafka

Franz Kafka se narodil 3. července 1883 v Praze. Pocházel z židovské rodiny, jeho otec Hermann provozoval obchod s galanterním zbožím. Franzovy vztahy s otcem nebyly nijak vřelé, nedokázali se vzájemně pochopit a uznat zájmy jeden druhého. Nicméně mezi nimi nedocházelo k větším konfrontacím.¹⁶⁴ V šesti letech nastoupil na německou chlapeckou obecnou školu na Masném trhu v Praze, pak vystudoval německé gymnázium na Staroměstském náměstí, které bylo obecně považováno za nejpřísnější v celé Praze.¹⁶⁵ Po maturitě se zapsal na Karlo-Ferdinandovu univerzitu, nejprve na obor chemie, která jej však nezaujala. Přehlásil se proto na germanistiku, kterou studoval jeden semestr a nakonec na práva. Kafka byl obecně nerozhodný člověk a tato neschopnost vybrat si studijní obor to jen dokládá. Na vysoké škole se

¹⁶¹ PYTLÍK, R., *Pražská dobrodružství E. E. Kische*, Praha 1985, s. 80.

¹⁶² Tamtéž, s. 84.

¹⁶³ VOISINE-JECHOVÁ, s. 391.

¹⁶⁴ KAUTMAN, F., *Franz Kafka*, Praha 1996, s. 10.

¹⁶⁵ ČERMÁK, J., *Zápas jménem psaní. O životním údělu Franze Kafky*, Brno 2009, s. 46.

Franz seznámil se svým nejlepším a dlouholetým přítelem, také pozdějším spisovatelem, Maxem Brodem, díky němuž vyšla převážná část Kafkova díla. Kafka nakonec studia dokončil a byl promován na doktora práv. Následně absolvoval roční neplacenou praxi jako koncipient u advokáta dr. Richarda Löwyho na Staroměstském náměstí, pak pracoval v Dělnické úrazové pojišťovně pro království České v Praze.¹⁶⁶ Volný čas v této době dělil mezi literární práci a zábavu. Společně s nejbližšími přáteli – Maxem Brodem, Oskarem Baumanem a Felixem Weltschem – vedli časté diskuze a vzájemně posuzovali svá díla. Tato čtveřice byla známá pod názvem Pražský kruh. Během první světové války byl několikrát zproštěn povinnosti nastoupit na vojenskou službu. Zapojil se však v tzv. službách beze zbraně, kdy se staral o vojáky, kteří se vrátili z fronty, zejména o duševně nemocné. V roce 1918 sám onemocněl španělskou chřipkou a v následujících letech často pobýval v různých sanatoriích a ozdravovnách. V létě roku 1923 pobýval v lázních Müritz u Baltského moře, kde se seznámil s Dorou Diamantovou, svou životní družkou, která se o něj v době jeho pozdější nemoci obětavě starala. Rozhodl se kvůli ní přestěhovat do Berlína, kde je však přepadla těžká finanční situace během inflace v roce 1923.¹⁶⁷ Měli nedostatek peněz, uhlí i potravin. Kafka se však pilně učil hebrejsky a stále snil o životě v Zemi izraelské. Tou dobou jej často trápily vysoké horečky a jeho zdravotní stav, podlomený již prodělanými nemocemi, se neustále zhoršoval. Na jaře roku 1924 se Franz přestěhoval zpět do Prahy, ale zanedlouho byl převezen do vídeňského sanatoria a za několik dní do ozdravovny v Kierlingu u Klosterneuburgu. To už u něj naplno propukla a byla diagnostikována tuberkulóza. Zemřel 3. června 1924, jeho tělo bylo převezeno do Prahy a pohřbeno na Novém židovském hřbitově ve Strašnicích.

Za Kafkova života vyšel jen zlomek jeho díla, několik povídek, které napsal na počátku 20. století. Své hlavní a nejdůležitější práce vytvořil ještě před vznikem první Československé republiky, nicméně není možné

¹⁶⁶ Jednalo se o pražskou pobočku terstské pojišťovny Assicurazioni Generali. ČERMÁK, s. 61.

¹⁶⁷ BROD, M., Franz Kafka. Životopis, Praha 2000, s. 160.

je opominout. Z těch nejdůležitějších jmenujme v první řadě povídku *Proměna* (1915). Jedná se asi o Kafkovo nejznámější a nejvydávanější dílo, jehož hlavní postava se jednoho dne probudí proměněna v odporný hmyz. Svou brutalitu vůči okolí se změněný hrdina pokusí zastavit sebevraždou, aniž by svému údělu vzdoroval. *Proměnu* ještě před vydáním označil Max Brod za nejlepší pózu tehdejší doby.¹⁶⁸ V letech 1914–1915 napsal Kafka své druhé nejvýznamnější dílo *Proces*. Vydáno však bylo až posmrtně roku 1925. Jedná se o nedokončený román, v němž je hlavní postava Josef K. obviněn pro neznámé provinění a vyšetřován před podivným soudem. Je ponechán na svobodě, ale stále předvoláván před zvláštní výslechy, které jej stále více psychicky vyčerpávají. Nakonec Josef K. podlehne svému osudu, nechá se odsoudit a popravit v opuštěném lomu. Tento neobvyklý příběh lze analyzovat tak, že hlavní hrdina v podstatě připustil zmechanizování a jednotvárnost svého života. Ostatní Kafkovy knihy nejsou tolik významné, proto není nutné je zde prezentovat. Zaměříme se proto na obecnou charakteristiku Kafkovy tvorby. Nejen v těchto dvou výše uvedených dílech je svět zobrazen jako absurdní až fantastický. Neexistuje zde logika věcí ani časová posloupnost, jako ve většině běžných knih. Výrazné je postupné odcizování člověka, jak od ostatních lidí, tak od lidství vůbec. Tento román bychom mohli zařadit na pomezí expresionismu a surrealismu. Prolínají se zde dvě roviny děje – reálný každodenní život Josefa K. a rovina tajemného soudu. K surrealismu se Franz Kafka přibližoval *Procesem* i *Proměnou*, v nichž spřádá snové a fantastické děje. Prolínal svět skutečný se světem nadpřirozena a nemožných událostí (např. přeměna muže v ohavný hmyz). Důležitým prvkem Kafkových děl je zobrazení byrokracie, proti níž sice člověk bojuje, nicméně mu to není nic platné. I proto jsou jeho knihy pesimistické, z nichž je možné cítit touhu hlavní postavu zachránit, ale zároveň zde pro ni není šťastné východisko.

¹⁶⁸ ČERMÁK, Zápas jménem psaní, s. 85.

Zajímavý je Kafkův vztah k psaní. Psal především v noci, protože trpěl notorickou nespavostí. Bylo to pro něj značně vysilující, a to fyzicky i psychicky. Zároveň však psal velmi rád, protože tak mohl vyjádřit svoji odvalu, jistotu a sebevědomí.¹⁶⁹ Vždy měl rozepsáno několik prací najednou, které různě doplňoval a některé již dokončit nestihl. Přesto se jedná o velmi osobitá a kvalitní díla. Sám se rozhodně za spisovatele nepovažoval, psaní pro něj bylo zakotvenou potřebou. Dle něj byl spisovatel člověk, který pravidelně tvořil a byl schopen se tím uživit. To se o Kafkovi rozhodně říct nedá, neboť často psal nárazově. „*Ve své podstatě je pro Kafku psaní existenciální nutností, na jedné straně temnou, nepochopitelnou a neovladatelnou silou a na druhé nedosažitelným cílem nejopravdovějšího jasně vědomého snažení.*“¹⁷⁰ Sláva mu byla naprosto lhostejná, psaní pro něj bylo jistou formou modlitby a osvobození. Ze všech sil usiloval o co nejvyšší etické hodnoty, snažil být velmi spořádaným občanem a nestrpěl u sebe žádnou neřest, lež, ani na nikom spáchanou křivdu.¹⁷¹ V zaměstnání i ve společnosti se snažil být Kafka anonymní, kromě jeho blízkých přátel, toho o něm nikdo mnoho nevěděl. Tuto anonymitu přenesl také do svých děl, kdy hrdinové jeho románů jsou často bez minulosti, není zobrazena jejich individualita a duševní prožitky, a jsou beze jména, označeni zpravidla jen prvním písmenem. Kafku můžeme díky jeho způsobu tvorby řadit k odvážnějším spisovatelům na počátku 20. století. Proto bývá považován, vedle Marcela Prousta a Jamese Joyce, za jednoho z otců moderního evropského románu.¹⁷² O většinu vydaných děl se zasloužil, jak již bylo uvedeno, jeho dlouholetý přítel Max Brod, který znal Kafku nejlépe, napsal o něm několik publikací, a mohl tak poskytnout autentické informace, avšak někdy se subjektivním podtextem. Jak sám Brod píše, nebylo jednoduché nalézt velké nakladatelství, které by Kafkova díla vydalo, proto zprvu vyšla každá kniha u jiného nakladatele.¹⁷³ Kafkovy

¹⁶⁹ KAUTMAN, s. 23.

¹⁷⁰ ČERMÁK, Zápas jménem psaní, s. 80.

¹⁷¹ BROD, Franz Kafka, s. 170.

¹⁷² KAUTMAN, s. 45.

¹⁷³ BROD, Franz Kafka, s. 170.

knihy se nicméně po druhé světové válce dočkaly velkého ohlasu v mnoha zemích po celém světě.

7.2 Franz Werfel

Narodil se dne 10. září 1890 v Praze na Novém Městě. Z otcovy strany se jednalo o velmi starý židovský rod sídlící v severních Čechách. Jeho maminka byla dcera zámožného majitele mlýnů z Žihle. Rodina sice nebyla ortodoxní, nicméně některé židovské svátky a zvyky dodržovala. Zároveň však malý Franz navštěvoval římsko-katolické bohoslužby, a to díky své vychovatelce. Werfel byl tedy i náboženstvím Žid, nicméně uznával i jiná náboženství a tíhl ke křesťanství. Do první třídy začal chodit nasoukromou obecnou školu piaristického řádu v Panské ulici v Praze. Na podzim roku 1900 nastoupil z vůle rodičů na c. k. německé gymnázium. Chlapec se však nechtěl učit a patřil k nejhorším žákům.¹⁷⁴ Zajímal se spíše o detektivní romány a velmi jej zaujalo také divadlo, které rád navštěvoval. Obliba v umění vyplňovala jeho život a zatlačovala do pozadí studijní problémy. Kvůli nim musel přestoupit v září 1904 na c. k. Akademické gymnázium ve Štěpánské ulici. Werfelův otec vlastnil několik rukavičkářských a koželužských dílen a Franz jako jediný syn měl rodinný podnik převzít. Avšak po tomto údělu nijak netoužil a všemožně se snažil se mu vyhnout, právě i špatným studiem. Většinu času tak trávil s přáteli mimo školu, např. ve vyhlášené kavárně Arco, která právě přicházela do módy. Velmi populární byly také v této době různé spiritistické seance, jichž se společně s přáteli účastnil. I přesto se mu však jako zázrakem podařilo dokončit gymnázium. Na přání otce začal navštěvovat některé přednášky na filozofické a právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity, ale zapsán ve studiu přesto nebyl.¹⁷⁵ Většinu času trávil i nadále po různých kavárnách a barech, psal básně, povídky a dialogické scénky. Rodině se to však pochopitelně nelíbilo, a tak ho poslala do Hamburku, kde nastoupil jako dobrovolný obchodní učeň.

¹⁷⁴ JUNGK, P. S., Franz Werfel. Příběh života, Praha 1997, s. 13.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 35.

Nicméně ani zde nevydržel dlouho pracovat. Na podzim 1911 nastoupil jako jednoroční dobrovolník na vojenskou službu. I nadále pak žil bohémským životem a literárně tvořil. V průběhu první světové války byl nejprve několikrát shledán neschopným výkonu vojenské služby, nicméně nakonec narukoval na haličskou frontu. Těžké válečné podmínky pro něj byly o to horší, protože byl vždy zvyklý dostat vše, co chtěl. Po skončení války se usadil ve Vídni, kde se seznámil se svou budoucí manželkou Almou Mahlerovou. Patrně i díky ní změnil Werfel řadu svých názorů a stanovisek na život. Dříve se mu zdálo, že vše na světě je nešťastné a nemá cenu proti tomu bojovat. Jeho hlavní myšlenkou bylo, že člověku je souzeno trpět a hřešit.¹⁷⁶ Po první světové válce však své úsudky změnil tak, že by lidé měli bojovat proti nelehkému životnímu údělu. V roce 1938, kdy Adolf Hitler obsadil Rakousko, pobýval Werfel rekreačně na italském ostrově Capri a do Československa se nemohl vrátit. Podařilo se mu pak odjet s manželkou přes Švýcarsko do Londýna, kde se chtěl prozatím usadit, ale jeho žena nechtěla. Pobývali pak ve Francii, ale po vypuknutí druhé světové války ani zde nenašli bezpečí, proto utekli do Španělska a nakonec do Spojených států, kde žil Werfel až do své smrti. Zemřel u psacího stolu při korigování svých dřívějších básní 26. srpna 1945 v Los Angeles.

Werfel nejprve začínal tvořit jako expresionistický básník, nicméně daleko větší ohlas zaznamenala jeho prozaická a dramatická tvorba. Již během studií psal první verše a krátké povídky, které občas vyšly v novinách. Mezi jeho zajímavá díla můžeme zařadit například dramata *Kozlí zpěv* (1921), *Pavel mezi Židy* (1926) či *Hvězda nenarozených* (1946). Posledně jmenovaný utopický román předpovídá degeneraci lidstva, které ztratilo oporu v morálce, víře, lásce a svobodě. Nejvýznamnějším a také nejdůležitějším dílem Werfela je román *Čtyřicet dnů* vydaný v roce 1933. Autor zde barvitě zobrazil průběh jedné z nejtragičtějších událostí v průběhu první světové války, a to arménskou genocidu. Hlavní hrdina Armén Gabriel Bagratjan žije dlouhá léta v Paříži,

¹⁷⁶ BROD, M., Život plný bojů, Praha 1994, s. 49.

ale jednoho dne se rozhodne ukázat synovi svou rodnou zem. Přijíždí proto do Arménie, kde se stane vůdce arménských sedláků proti tureckým vojákům. Bojem za svoji zemi sice plní svatou povinnost, ale zároveň zde nachází i smrt. Oficiálně se mělo jednat „pouze“ o deportace, ale ve skutečnosti docházelo k masovým vraždám vedoucím až ke genocidě. Hlavní hrdina románu tak prožívá to, co v tehdejší Arménii zažil více než jeden milion lidí. Werfel se intenzivně věnoval studiu historických pramenů, aby mohl dílo přesně vyjádřit do nejmenších detailů. V průběhu psaní *Čtyřiceti dnů* pořádal autor recitační a přednáškové turné, kdy většinou četl jednu již hotovou kapitolu z této knihy. Chtěl tak upozornit na poměrně nedávnou a málo známou událost. Werfel ji prezentoval takto: „*Za našich dnů byl téměř beze zbytku vyhlazen, vyvražděn, vyhuben jeden z nejstarších a nejvzácnějších národů světa, a to nikoli ve válce s nepřítelem, nýbrž vlastními krajany.*“¹⁷⁷ Nicméně nedlouho po nacistickém převratu v Německu už nevhodná díla, hořela na hranicích. Byla odstraňována ze soukromých, univerzitních i veřejných knihoven, knihkupectví a nakladatelství. Novému režimu vadil v první řadě židovský původ Werfela, ale také samotná tematika *Čtyřiceti dnů* nebyla přípustná. Vždyť sami Němci učinili zanedlouho něco podobného, ovšem ještě ve větším měřítku. Mezi pálenými knihami byly také díla Sigmunda Freuda, Karla Marxe, Egon Erwin Kische, Stefana Zweiga a dalších.

V díle *Čtyřicet dnů* se pokoušel vyhnout černobílému vidění, které by připisovalo Arménům jen dobré vlastnosti a Turkům jen špatné. V díle výslovně upozorňoval také na opoziční turecké intelektuály a muslimské duchovní, jimž se nezamlouval politický vývoj v zemi a opovrhovali jednáním svých vládců. Nicméně počátkem roku 1934, asi dva měsíce po vydání, byla kniha zakázána a stažena z knihkupectví. Obsah díla prý ohrožoval veřejnou bezpečnost a pořádek.¹⁷⁸ Upozornil na ni jeden turecký novinář žijící v Německu, že román agresivním způsobem uráží turecký národ, který byl spojencem Německa během první světové války. Werfel psal čistým, živým jazykem a stal se čtenářsky nejpřístupnějším

¹⁷⁷ JUNGK, s. 201.

¹⁷⁸ Tamtéž.

spisovatelem z okruhu pražských německých autorů. Nábožensky podbarvenou myšlenkou o lásce k bližnímu a ideou pospolitostí lidí vyslovoval ve svých dílech obavy o osud lidstva. To jej nakonec, ač byl původem Žid, přivedlo ke katolictví.¹⁷⁹

7.3 Egon Erwin Kisch

Egon Erwin Kisch se narodil 29. dubna 1885 v pražském židovském ghettu. Jeho otec Hermann Kisch byl spolumajitelem textilního obchodu, věnoval se též literatuře a podílel se na založení spolku německých umělců a spisovatelů Concordia.¹⁸⁰ Chodil do klášterní piaristické školy v Panské ulici, jako Franz Werfel. Již ve školním věku napsal první básně, pod něž se podepsal „E. Kisch“. Vyšly v místním týdeníku, ale odpovědný redaktor se domníval, že by mělo být uvedeno celé básníkové jméno, proto jméno doplnil na „Ervín Kisch“.¹⁸¹ I přesto že se tak nikdy nejmenoval, zůstalo mu toto druhé (literární) jméno až do smrti. Během studentských let velmi dobře poznal spletité a temné pražské uličky. Reálnou školu dokončil v Mikulandské ulici v roce 1902 a již tehdy byl rozhodnut stát se žurnalistou. Jeho matka však toto povolání nepovažovala za příliš perspektivní, proto musel jít Egon studovat na technickou vysokou školu, pochopitelně německou. Již ve druhém semestru se však přehlásil na přednášky z dějin německé literatury a středověké filozofie. Nicméně studiu nevěnoval příliš času, zabýval se spíše literární činností a fotbalem. Po roce stráveném na vysoké škole byl odveden na vojenskou službu. Byl však nepokojné povahy a buřičského smýšlení, proto se několikrát ocitl ve vězení pro podezření z anarchismu.¹⁸² Po vojně se již plně stal novinářem, prvním místem mu byla redakce německého deníku *Prager Tagblatt*, kde působil asi rok. Pak přešel do redakce druhých německých novin *Bohemia*. Zde se potkal s dalšími významnými autory, např. Maxem Brodem, Franzem Kafkou,

¹⁷⁹ BALAJKA, SOLDÁN, CHAROUS, s. 67.

¹⁸⁰ HAMŠÍK, D.; KUSÁK, A., O zuřivém reportéru E. E. Kischovi, Praha 1962, s. 8.

¹⁸¹ PYTLÍK, s. 55.

¹⁸² Tamtéž, s. 63.

Thomasem Mannem, Franzem Werfelem a dalšími, kteří také přispívali do kulturní rubriky *Bohémie*. Kisch v tomto periodiku otiskoval zejména barvitě reportáže z prostředí pražského lidu. V roce 1922 se přestěhoval do Berlína, kde se živil jako reportér na volné noze. Hodně přitom také cestoval, což i využil ve svých pozdějších dílech. S rostoucím nástupem nacismu a fašismu v Evropě byl jednou z vedoucích osobností mezinárodního protifašistického kongresu spisovatelů. Tou dobou již působil v Paříži, kde redigoval časopis *Gegen-Angriff*, který byl ilegálně rozšiřován do Německa. V roce 1939 musel kvůli židovskému původu emigrovat nejprve do USA, pak do Mexika. Zde však nebyl příliš šťasten a 21. března 1946 se vrátil zpět do Prahy. Po návratu do Československa se chystal napsat knihu o novém Československu, avšak už ji nestihl dokončit. Zemřel 31. března 1948 na následky mrtvice.

Z Kischovy tvorby je nutné jmenovat na prvním místě knihu *Zuřivý reportér* (1924). Právě toto dílo by se dalo označit za Kischovo první čistě literární. Zde se již projevil jako zralý autor.¹⁸³ Usiloval o vytvoření a zařazení reportáže jako rovnocenného literárního útvaru. Po *Zuřivém reportérovi* následovaly knihy *Kriminalistický cestopis* (1925) a *Caři, popi, bolševici* (1926). V obou těchto dílech autor využil zkušenosti ze svých cest po světě, zejména ze Sovětského svazu a Ameriky. Druhou nejvýznamnější knihou Egona Erwina Kische je *Tržiště senzací* (1942). Jedná se o jistou formu autorova životopisu, který sepsal během druhé světové války v mexickém exilu. „*Tržiště senzací je Kischovou klíčovou knihou a současně klíčem ke všem jeho knihám.*“¹⁸⁴ Nicméně po pečlivém prozkoumání Kischovy pozůstalosti bylo zjištěno, že ne všechny příběhy a události jsou založeny na pravdě.¹⁸⁵ Můžeme se proto jen dohadovat, co všechno jsou autorovy skutečné prožitky a co už si vymyslel.

¹⁸³ HAMŠÍK, KUSÁK, s. 68.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 90.

¹⁸⁵ ČÁP, M., Mýtus Egona Erwina Kische. Sebestylizace jako metoda žurnalistické práce, In: Kol. autorů, Egon Erwin Kisch známý a neznámý – Sborník ze Symposia o životě a díle Egona Erwina Kische k 120. výročí jeho narození, Praha 2005, s. 50.

Kisch byl velkým milovníkem Prahy, a i přes své tuláctví a cestovatelskou touhu, se do ní stále velmi rád vracel.¹⁸⁶ Období, které v Praze strávil, se mu stalo velkou inspirací pro pozdější tvorbu. Předlohou pro náměty děl mu byly také osobní prožitky a dobové události. Např. v románu *Pasák* (1914), kde zobrazil výbuch parníku František Josef I. v roce 1898. Podnikal proto mnoho, často i dobrodružných a nebezpečných, výprav při nichž neznal překážel. Snažil se vždy vžít do situací a osob o nichž psal. Oblíbeným prostředím, o kterém ve svých pracích psal, byl svět pražských pobudů, prostitutek, nočních barů, pivnic a tančíren. Obracel se ale také k popisu nejrůznějších profesí a vždy je z popisu cítit přesná znalost daného prostředí a atmosféry. Zvláštní pozornost v dílech věnoval Kisch lidem zavrženým společností, např. lupičům, přičemž tato tematika má být výstrahou a upozorněním na problémy společenské bídy. Ve svém projevu využíval místní slang a hantýrku, což činilo díla plastičtější a věrohodnější. Díky stylu a způsobu psaní si vysloužil přezdívku „zuřivý reportér“. Sám Kisch však toto označení neměl rád, neboť v tom viděl jisté podceňování a znevážení své práce.¹⁸⁷ Opak je však pravdou, protože Egon Erwin byl vždy zaujatý pro pravdu, byl zásadový a široce vzdělaný. Měl velmi citlivý vztah pro popsání skutečnosti a pravdivosti, a stal se tak průkopníkem reportážního románu. Své novinářské zážitky pak zpracovával knižně. Nejvíce vycházela jeho díla v Československu během 50. a 60. let 20. století, většinou s dobovými ideovými předmluvami a doslovy. V roce 1990 založila jeho manželka paní Gizela Kischová literární Cenu Egona Erwina Kische, původně určenou pro tehdejší Svaz československých spisovatelů. Pro rozdělení Československa nad ní převzala záštitu Nadace na podporu rozvoje literatury faktu, která každoročně oceňuje významná díla v této oblasti.

¹⁸⁶ PYTLÍK, s. 48.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 8.

8. ZÁVĚR

Záměrem této práce bylo postihnout vývoj literatury v období první Československé republiky, proto zde byly zaznamenány hlavní literární směry a jejich čelní představitelé z oblasti prózy, kteří ve sledovaném období působili. Zároveň bylo zajímavé sledovat jak mohl životní příběh jednotlivých autorů ovlivnit jejich spisovatelskou a tvůrčí činnost. Mnoho spisovatelů se tak v průběhu své práce posunulo do různých žánrů, proto je někdy velmi obtížné až nemožné je zařadit do konkrétní literární skupiny.

Sledované období první Československé republiky bylo vybráno z důvodu vzniku nového státu, v němž se svébytně utvářela česká kultura, ale ve všech sférách se objevovaly ještě prvky starého mocnářství. Nicméně se jednalo o dobu, v níž mohli literáti svobodně tvořit, což po roce 1938 na dlouhá desetiletí ztratili, nejprve kvůli německé nacistické a později komunistické nadvládě. Po skončení první světové války panovalo obecné nadšení z konce válečných útrap a vzniku svobodného státu. Vznikala tak v této době nejlepší díla celého 20. století a mnozí autoři a jejich tvorba byli známí i za hranicemi Československa. Brzy se však začaly objevovat první příznaky společenské a hospodářské krize, která řadu autorů ovlivnila v jejich ideologickém přesvědčení. V průběhu dvaceti let (1918–1938) se tak v Československu rozvinulo několik literárních směrů, jejichž analýza byla předmětem této práce. Z důvodu rozsáhlosti tématu byly vybrány pouze nejdůležitější směry a jejich hlavní představitelé, kteří nejvíce zasáhli do vývoje české literatury. Na tomto vybraném vzorku autorů a jejich prací byly ukázány různé varianty a proměny československé literatury daného období. Proto byla práce rozdělena do samostatných kapitol, z nichž každá se zabývala jedním literárním žánrem. Postupně tak došlo k představení legionářské literatury, děl demokraticky smýšlejících autorů, imaginativní neboli básnické próze, levicově orientovaným spisovatelům a v neposlední řadě také německy píšícím autorům židovského původu, kteří tvořili a žili v Praze.

Neméně důležitou část, kterou se práce pokusila postihnout, byl celkový kulturní vývoj sledovaného období. Začaly se rozvíjet nové proudy kultury, snažící se oprostit od zvyků staré Rakousko-Uherské monarchie a vytvořit kulturu novou. Do české literatury vstupovaly také vlivy ze zahraničí, zejména různé avantgardní proudy (např. surrealismus) a politické směry (zejména marxismus-leninismus, který se v literatuře uplatnil prostřednictvím socialistického realismu). Socialistický realismus se angažoval především se vznikem Komunistické strany Československa v roce 1921. Politický i kulturní vývoj pak byl velmi ovlivněn řadou rostoucích autoritativních režimů v Evropě jako reakce na následky způsobené hospodářskou krizí v roce 1929. Diplomová práce se proto snažila zohlednit tyto aspekty, vstupující do života nejen umělců, ale i jejich čtenářů.

Významnými se pro pochopení kulturní oblasti a samotných jejích tvůrců během první Československé republiky stala samotná popisovaná beletristická díla. Z části mohou být brána jako subjektivní popis, ale přesto jsou nezanedbatelným zdrojem informací, pro celkové dokreslení představy tehdejší doby. Je možné z toho vyvodit jaké práce se psaly, jaká témata lákala čtenáře a pohled jednotlivých autorů na různé probíhající společenské problémy.

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literatura:

BALAJKA, Bohuš, SOLDÁN, Ladislav, CHAROUS, Emil, Přehledné dějiny literatury II. Dějiny české literatury od konce 19. století do r. 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury, Praha, Fortuna, 1995.

BLAHYNKA, Milan, Vladislav Vančura Praha, Horizont, 1981.

BROD, Max, Franz Kafka. Životopis, Praha, Nakladatelství Franze Kafky, 2000.

BROD, Max, Život plný bojů, Praha, Nakladatelství Franze Kafky, 1994.

BURIÁNEK, František, Česká literatura od 90. let XIX. století do r. 1945, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1953.

BURIÁNEK, František, Česká literatura první poloviny XX. století. I. a II. svazek, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

BURIÁNEK, František, Karel Čapek, Praha, Československý spisovatel, 1988.

BURIÁNEK, František, Průkopníci socialistického realismu v české próze, Praha, Orbis, 1953.

CÁP, Martin, Mýtus Egon Erwina Kische. Sebestylizace jako metoda žurnalistické práce, In: Kol. autorů: Egon Erwin Kisch známý a neznámý – Sborník ze Sympozia o životě a díle Egon Erwina Kische k 120. výročí jeho narození, Praha, Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 45–55.

Čapek Karel – Sborník příspěvků z Národní konference k stému výročí autorova narození konané 10.–11. ledna 1990, Hradec Králové, Státní vědecká knihovna Hradec Králové, 1990.

ČERMÁK, Josef, Franz Kafka. Výmysly a mystifikace, Praha, Gutenberg, 2005.

ČERMÁK, Josef, Zápas jménem psaní. O životním údělu Franze Kafky, Brno, B4U Publishing, 2009.

Československé legie v Rusku: Sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze, Uspořádal Václav VEBER, Praha, Národní knihovna ČR, 2003.

HÁJEK, Jiří, Jaroslav Hašek, Praha, Melantrich, 1983.

HÁJEK, Jiří, Národní umělkyně Marie Majerová, Praha, Československý spisovatel, 1952.

HAMAN, Aleš, K otázce čtenářské přístupnosti Čapkova díla, In: Karel Čapek – Sborník příspěvků z Národní konference k stému výročí autorova narození, Hradec Králové 1990, s. 62–71.

HAMŠÍK, Dušan, KUSÁK, Alexej, O zuřivém reportéru E. E. Kischovi, Praha, Československý spisovatel, 1962.

HARNA, Josef, První československá republika – Pokus o demokracii ve střední Evropě, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1990.

HNÍZDO, Vlastislav, Ivan Olbracht, Praha, Melantrich, 1982.

HOLÝ, Jiří, Možnosti interpretace. Česká, polská a slovenská literatura 20. století, Olomouc, Periplum, 2002.

HRABÁK, Josef, JEŘÁBEK, Dušan, TICHÁ, Zdeňka, Průvodce po dějinách české literatury, Praha, Panorama, 1984.

CHALOUPKA, Otakar, Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti, Brno, Centa, spol. s r. o., 2005.

JANÁČEK, Pavel, JAREŠ, Michal, Svět rodokapsu. Komentovaný soupis sešitových románových edic 30. a 40. let 20. století, Praha, Karolinum, 2003.

JUNGK, Peter Stephan, Franz Werfel. Příběh života, Praha, Sefer, 1997.

Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století. Sborník příspěvků ze sympozia, Rychnov nad Kněžnou, Albert, 2004.

KÁRNÍK, Zdeněk, České země v éře první republiky (1918–1938). Díl I. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929), Praha, Libri, 2000.

KÁRNÍK, Zdeněk, České země v éře první republiky (1918–1938). Díl III. O přežití a o život (1936–1938), Praha, Libri, 2003.

KAUTMAN, František, Franz Kafka, Praha, Academia, 1996.

Kol. autorů, Československé dějiny v datech, Praha, Svoboda, 1986.

KOŽMÍN, Zdeněk, Styl Vančurovy prózy, Brno, Universita J. E. Purkyně v Brně, 1968.

KRULICHOVÁ, Marie, Karel Poláček – Život a dílo. Katalog stálé expozice muzea v Rychnově nad Kněžnou, Rychnov nad Kněžnou, Okresní muzeum Orlických hor, 1995.

KŘEN, Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha, Argo, 2005.

KUDLÁČKOVÁ, Helena, „My hoši, co spolu mluvíme“ aneb putování E. Basse, bratří Čapků a K. Poláčka za moderní pohádkou, In: Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století (sborník příspěvků ze sympozia), Rychnov nad Kněžnou 2004, s. 164–170.

MACUROVÁ, Alena, *Výstavba a smysl Vančurova Rozmarného léta*, Praha, Academia, 1981.

MALEVIČ, Oleg, Karel Poláček, čeští satirikové vůbec a válka se satirou v Čechách, In: Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století (sborník příspěvků ze sympozia), Rychnov nad Kněžnou 2004, s. 22–33.

MAREK, Jaroslav, *Česká moderní kultura*, Praha, Mladá fronta, 1998.

Marie Pujmanová. *O životě a díle národní umělkyně*. Vydáno při příležitosti nedožitých 80. narozenin české spisovatelky, zpracoval Josef ŠPOT, Plzeň 1973.

MÜHLBERGER, Josef, *Dějiny německé literatury v Čechách 1900–1939*, Ústí nad Labem, Albis international, 2006.

NEJEDLÁ, Jaromíra, Marie Majerová, Praha, Melantrich, 1986.

NEUMANN, Stanislav Kostka, Proletkult, In: Červen, 29. 9. 1921, s. 282–283. <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/antologie/avantgarda/AVA1/31.pdf> [cit. 2. 2. 2013]

NOVÁK, Arne, NOVÁK, Jan Václav, *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny. Část B, Literatura obrozeného národa (od r. 1860 do našich dnů)*, Olomouc, R. Promberger, 1939.

PAPOUŠEK, Vladimír, *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1905–1923*, Praha, Academia, 2010.

PAPOUŠEK, Vladimír, *Gravitace avantgard. Imaginace a řeč avantgard v českých literárních textech první poloviny dvacátého století*, Praha, Akropolis, 2007.

PERSTICKÁ, Dagmar, *Eduard Bass – známý, neznámý. Metodický materiál ke 100. výročí narození umělce*, Brno, Státní vědecká knihovna v Brně, 1987.

PÍŠA, Antonín Matěj, Ivan Olbracht, Praha, Československý spisovatel, 1982.

PYTLÍK, Radko, *Pražská dobrodružství E. E. Kische*, Praha, Panorama, 1985.

SEZIMA, Karel, Krystaly a průsvity. Studie o domácí próze soudobé, Praha, J. R. Vilímek, 1928.

SLABÝ, Zdeněk Karel, Stereotyp v životě a díle Karla Poláčka, In: Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století (sborník příspěvků ze symposia), Rychnov nad Kněžnou 2004, s. 85–87.

SLAVÍK, Jaroslav, OPELÍK, Jiří, Josef Čapek, Praha, Torst, 1996.

SVOBODA, Jiří, Cesty a zastavení: kapitoly z české literatury 20. století, Ostrava, Ostravská univerzita, 2002.

ŠLECHTA, Vít, Ivan Olbracht a židovství, In: Ivan Olbracht – osobnost, dílo, inspirace, Sborník ze semináře konaného v aule semilského Gymnázia I. Olbrachta 27. března 2002, Semily 2003, s. 24–29.

TAX, Jaroslav, Marie Pujmanová. Tvůrčí drama 1909–1937, Praha, Universita Karlova, 1972.

VÁVRA, Jaroslav, Význam osobnosti Ivana Olbrachta, In: Ivan Olbracht – osobnost, dílo, inspirace, Sborník ze semináře konaného v aule semilského Gymnázia I. Olbrachta 27. března 2002, Semily 2003, s. 6–16.

Vladislav Vančura. Beletrista, Brno, Knihovna Jiřího Mahena, 1981.

VOISINE-JECHOVÁ, Hana, Dějiny české literatury, Jinočany, H & H, 2005.

VŠETIČKA, František, Podoby prózy. O kompoziční výstavbě české prózy dvacátých let 20. století, Olomouc, Votobia, 1997.

VŠETIČKA, František, Tektonika textu. O kompoziční výstavbě české prózy třicátých let 20. století, Olomouc, Votobia, 2001.

Přečtená beletrie:

BASS, Eduard, Klapzubova jedenáctka, Praha, Knižní klub, 1999.

ČAPEK, Josef, ČAPEK, Karel, Ze života hmyzu, Praha, Artur, 2004.

ČAPEK, Karel, R. U. R., Praha, Artur, 2008.

ČAPEK, Karel, Válka s mloky, Praha, Fragment, 2010.

HAŠEK, Jaroslav, Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války. Díl I. V zázemí, Praha, Československý spisovatel, 1975.

HAŠEK, Jaroslav, Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války. Díl II. Na frontě, Praha, Československý spisovatel, 1975.

HAŠEK, Jaroslav, Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války. Díl III.–IV. Slavný výprask – Pokračování slavného výprasku, Praha, Československý spisovatel, 1975.

KAFKA, Franz, Proces, Praha, Nakladatelství Franze Kafky, 1997.

KAFKA, Franz, Proměna, Praha, Netopejř, 2004.

MAJEROVÁ, Marie, Náměstí Republiky, Praha, Československý spisovatel, 1982.

OLBRACHT, Ivan, Anna proletářka: román o roku 1920, Praha, Československý spisovatel, 1979.

OLBRACHT, Ivan, Golet v údolí, Praha, Československý spisovatel, 1988.

POLÁČEK, Karel, Muži v ofsajdu: ze života klubových přívrženců, Praha, Československý spisovatel, 1982.

PUJMANOVÁ, Marie, Pacientka doktora Hegla, Praha, Československý spisovatel, 1966.

VANČURA, Vladislav, Rozmarné léto, Brno, Jota, 1993.

WERFEL, Franz, Čtyřicet dnů, Praha, Vyšehrad, 1988.

Elektronické zdroje:

<http://www.holocaust.cz/cz/victims/PERSON.ITI.1722124>

<http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/antologie/avantgarda/AVA1/31.pdf>

<http://www.vuapraha.cz/Pages/DatabazeVHA/DetailLegionare.aspx?soldierId=27897>

10. RESUMÉ

The diploma thesis deals with the progress of literature during the First Czechoslovak Republic, between the years 1918–1938. It was recorded main literary movements and their leaders from the prose, who worked in this period. The political and cultural development was influenced by the intensifying authoritarian regimes in Europe as a response to the consequences caused by the economic crisis in 1929. The diploma thesis takes into account these aspects, which came to writer's life and their readers too.

The watch period (the First Czechoslovak Republic) was selected because it was the new state, where was formed the new Czechoslovak culture. However, this was an age in which writers can freely create. After 1938 was lost this possibility for many decades. After the First World War there was general enthusiasm for the end of the war and for the formation of new state. During this period originated the best works in all 20th century and many authors with their books were known outside of Czechoslovakia too. In the course of this twenty years (1918–1938) has developed in the Czechoslovak Republic several literary movements, whose analysis was the subject of this work. This theme was very extensive, therefore were selected the most important directions and their main representatives. On this part of the authors and their books were shown different variants of literature. The thesis was divided into separate chapters and each dealing with one literary genre.

The first is legionnaire literature. It's very specific kind of literature, which deals with the fate of Czechoslovak soldiers during the First World War. But most are the works, which were written by legionnaires. The main representatives were Josef Kopta, Rudolf Medek and especially Jaroslav Hašek. Another part is devoted to the representatives of the democratic mainstream (Josef Čapek, Karel Čapek, Karel Poláček and

Eduard Bass). These were writers who advocated the establishment of Czechoslovakia as an independent state. The following chapter is to introduce imaginative, or poetic, prose. It is a specific direction of literature, in which they are elements of poetry. The leading representative of this direction in Czechoslovakia was Vladislav Vančura. Another very important direction in the First Czechoslovak Republic was the literature of left-wing writers, as Ivan Olbracht, Marie Majerová and Marie Pujmanová. It was the authors strongly influenced by the Great October Socialist Revolution in Russia in 1917, followed by the spread of socialism and the formation of the Communist Party of Czechoslovakia in 1921. The last part is devoted to the Jewish writers of German origin who lived most of his life and worked in Prague. They were Franz Kafka, Franz Werfel and Egon Erwin Kisch.

11. PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Kavárna Arco v Praze, kde se scházeli prvorepublikoví umělci
Zdroj: ČERMÁK, J., Franz Kafka. Výmysly a mystifikace, Praha 2005, s. 167.

Příloha č. 2

Setkání tzv. pátečníků
Zdroj: http://malesvatonovice.unas.cz/expo_k.html

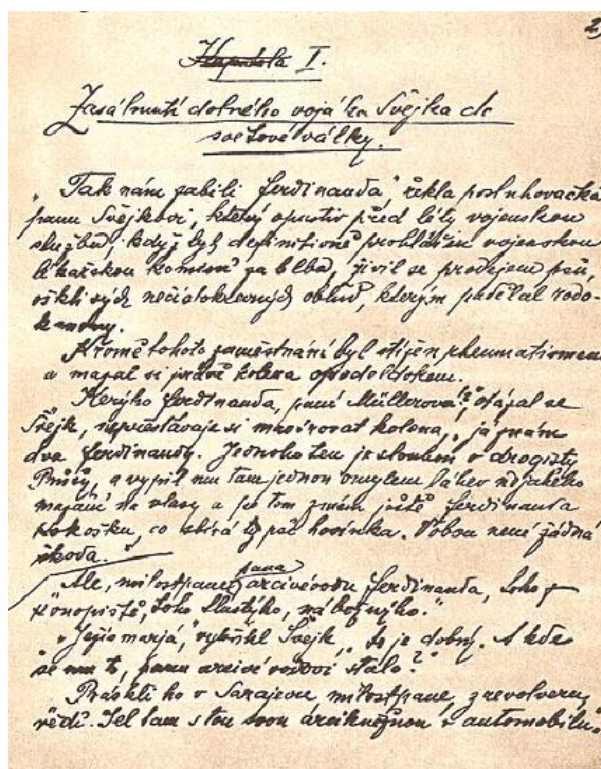
Příloha č. 3

Jaroslav Hašek jako čs. voják

Zdroj: http://img.radio.cz/pictures/spisovatele/hasek_jaroslav1920.jpg

Příloha č. 4

První strana rukopisu románu Osudy dobrého vojáka Švejka

Zdroj: <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/cs/literarni-archiv-fotogalerie.php?pg=18>

Příloha č. 5**Karel a Josef Čapkové**

Zdroj: http://www.scena.cz/detail_fota.php?idf=23599

Příloha č. 6**Autoportrét Josefa Čapka**

Zdroj: BALAJKA, B., SOLDÁN, L., CHAROUS, E., Přehledné dějiny literatury II. Dějiny české literatury od konce 19. století do r. 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury, Praha 1995, s. 123.

Příloha č. 7**Vlastní karikatura Karla Čapka**

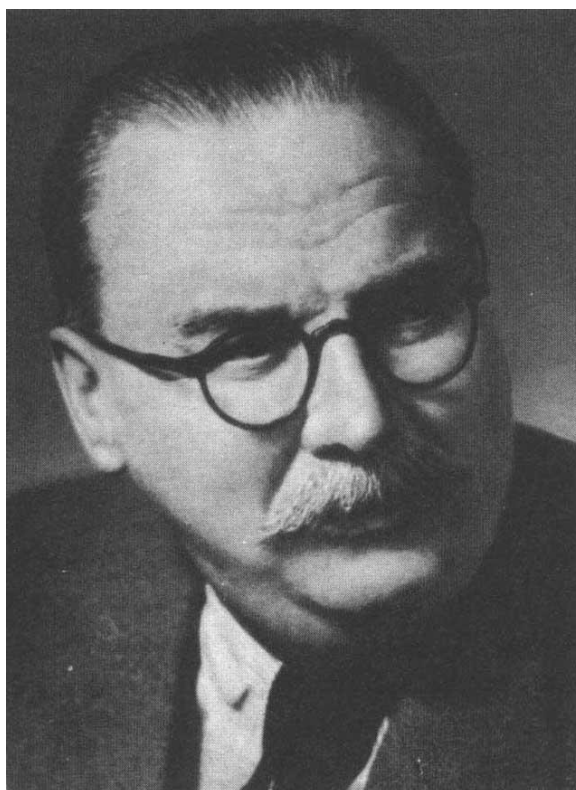
Zdroj: BALAJKA, B., SOLDÁN, L., CHAROUS, E., Přehledné dějiny literatury II. Dějiny české literatury od konce 19. století do r. 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury, Praha 1995, s. 124.

Příloha č. 8

Karel Poláček několik dní před transportem

Zdroj: KRULICHOVÁ, M., Karel Poláček – život a dílo. Katalog stálé expozice muzea v Rychnově nad Kněžnou, Rychnov nad Kněžkou 1995, s. 44.

Příloha č. 9

Eduard Bass

Zdroj: BALAJKA, B., SOLDÁN, L., CHAROUS, E., Přehledné dějiny literatury II. Dějiny české literatury od konce 19. století do r. 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury, Praha 1995, s. 122.

Příloha č. 10

Karikatura Klapzubovy jedenáctky (nakreslil Josef Čapek)

Zdroj: http://elidor.cz/literatura/autori/Bass_Eduard/dilo/Klapzub11/klapzubova_11.htm

Příloha č. 11**Vladislav Vančura**

Zdroj: <http://www.pslib.cz/ivana.reruchova/prazdniny/index.html/img/vancura0.jpg>

Příloha č. 12

Ivan Olbracht s děvčátkem z Podkarpatské Rusi, odkud čerpal náměty pro svá díla
Zdroj: KÁRNÍK, Z., České země v éře první republiky. Díl III. O přežití a o život, Praha 2003, s. 302.

Příloha č. 13**Marie Majerová**

Zdroj: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/imagePage.jsp?docid=801&id=1788>

Příloha č. 14**Marie Pujmanová**

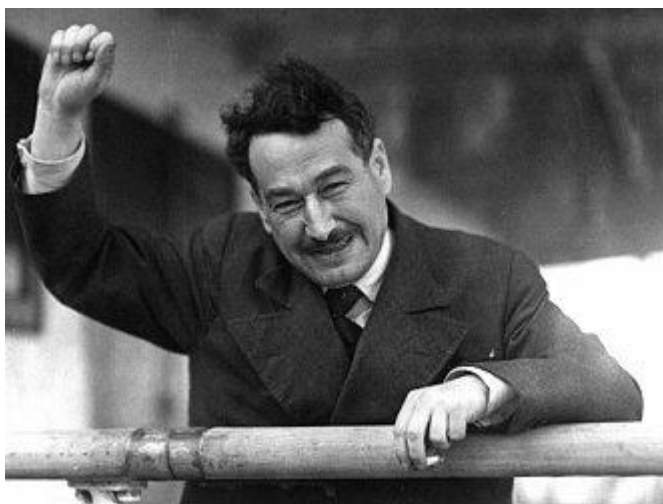
Zdroj: BALAJKA, B., SOLDÁN, L., CHAROUS, E., Přehledné dějiny literatury II. Dějiny české literatury od konce 19. století do r. 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury, Praha 1995, s. 119.

Příloha č. 15**Franz Kafka**

Zdroj: <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/cs/aktualne-z-cinnosti-pnp-archiv.php>

Příloha č. 16**Franz Werfel**

Zdroj: <http://www.zentrum-juedische-studien.de/event/2013-03-10-franz-werfel-in-armenisch-juedisch-tuerkisch-deutscher-perspektive/>

Příloha č. 17**"Zuřivý reportér" Egon Erwin Kisch**

Zdroj: http://www.zidovskehrbitovy.cz/index.php?id_cat=110&new=2356

12. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1

Kavárna Arco v Praze, kde se scházeli prvorepublikoví umělci

Zdroj: ČERMÁK, J., Franz Kafka. Výmysly a mystifikace, Praha 2005, s. 167.

Příloha č. 2

Setkání tzv. pátečníků

Zdroj: http://malesvatonovice.unas.cz/expo_k.html [cit. 13. 4. 2013]

Příloha č. 3

Jaroslav Hašek jako čs. voják

Zdroj: http://img.radio.cz/pictures/spisovatele/hasek_jaroslav1920.jpg [cit. 13. 4. 2013]

Příloha č. 4

První strana rukopisu románu Osudy dobrého vojáka Švejka

Zdroj: <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/cs/literarni-archiv-fotogalerie.php?pg=18> [cit. 13. 4. 2013]

Příloha č. 5

Karel a Josef Čapkovi

Zdroj: http://www.scena.cz/detail_fota.php?idf=23599 [cit. 13. 4. 2013]

Příloha č. 6

Autoportrét Josefa Čapka

Zdroj: BALAJKA, B., SOLDÁN, L., CHAROUS, E., Přehledné dějiny literatury II. Dějiny české literatury od konce 19. století do r. 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury, Praha 1995, s. 123.

Příloha č. 7

Vlastní karikatura Karla Čapka

Zdroj: BALAJKA, B., SOLDÁN, L., CHAROUS, E., Přehledné dějiny literatury II. Dějiny české literatury od konce 19. století do r. 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury, Praha 1995, s. 124.

Příloha č. 8

Karel Poláček několik dní před transportem

Zdroj: KRULICHOVÁ, M., Karel Poláček – život a dílo. Katalog stálé expozice muzea v Rychnově nad Kněžnou, Rychnov nad Kněžkou 1995, s. 44.

Příloha č. 9

Eduard Bass

Zdroj: BALAJKA, B., SOLDÁN, L., CHAROUS, E., Přehledné dějiny literatury II. Dějiny české literatury od konce 19. století do r. 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury, Praha 1995, s. 122.

Příloha č. 10

Karikatura Klapzubovy jedenáctky (nakreslil Josef Čapek)

Zdroj:

http://elidor.cz/literatura/autori/Bass_Eduard/dilo/Klapzub11/klapzubova_11.htm [cit. 13. 4. 2013]

Příloha č. 11

Vladislav Vančura

Zdroj:

<http://www.pslib.cz/ivana.reruchova/prazdniny/index.html/img/vancura0.jpg> [cit. 13. 4. 2013]

Příloha č. 12

Ivan Olbracht s děvčátkem z Podkarpatské Rusi, odkud čerpal náměty pro svá díla

Zdroj: KÁRNÍK, Z., České země v éře první republiky. Díl III. O přežití a o život, Praha 2003, s. 302.

Příloha č. 13

Marie Majerová

Zdroj:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/imagePage.jsp?docid=801&id=1788> [cit. 13. 4. 2013]

Příloha č. 14

Marie Pujmanová

Zdroj: BALAJKA, B., SOLDÁN, L., CHAROUS, E., Přehledné dějiny literatury II. Dějiny české literatury od konce 19. století do r. 1945 s přehledem vývojových tendencí světové literatury, Praha 1995, s. 119.

Příloha č. 15

Franz Kafka

Zdroj:

<http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/cs/aktualne-z-cinnosti-pnp-archiv.php> [cit. 13. 4. 2013]

Příloha č. 16

Franz Werfel

Zdroj: <http://www.zentrum-juedische-studien.de/event/2013-03-10-franz-werfel-in-armenisch-juedisch-tuerkisch-deutscher-perspektive/> [cit. 13. 4. 2013]

Příloha č. 17

"Zuřivý reportér" Egon Erwin Kisch

Zdroj: http://www.zidovskehrbitovy.cz/index.php?id_cat=110&new=2356
[cit. 13. 4. 2013]